

RAHVUSTE TALLINN
Statistilis-sotsioloogiline ülevaade
Koostaja Tiina Raitviir

Eesti Avatud Ühiskonna Instituut

RAHVUSTE TALLINN

Statistilis-sotsioloogiline ülevaade

Koostaja Tiina Raitviir

Tallinn 2009

RAHVUSTE TALLINN

Statistilis-sotsioloogiline ülevaade

Autorid: Tiina Raitviir, Liina Kilemit (osa 5.3)

Konsultandid: Iris Pettai, Peeter Kuulpak, Liina Kilemit, Anu Rentel

Toimetaja: Ester Šank

Kujundaja: Peeter Kuulpak

Kunstnik: Kadi Pajupuu

Toetaja: Tallinna Linnavalitsus

ISBN 978-9949-18-701-0

© Eesti Avatud Ühiskonna Instituut, 2009

Saateks

Edgar Savisaar

Tallinna linnapea

Hea lugeja, Sinu ees on raamat, mis räägib sellest, kuidas elavad eestlased ja teised rahvused Tallinnas, aga ka mujal Eestis. Mul on hea meel, et raamat on pühendatud Tallinnale - on ju Tallinn mitmerahvuseline linn, kus eestlaste ja teiste rahvuste osakaal on peaaegu võrdne.

Raamat üllatas mind oma põhjalikkusega: eestlaste ja teiste rahvuste eluolu on võrreldud paljudest aspektidest, alates majanduslikust olukorrast, demograafilisest käitumisest ning lõpetades hariduse, kultuuri jms. Selles suhtes on raamat kindlasti täiesti unikaalne ja esmakordne Tallinna, aga ka Eesti jaoks tervikuna. Oleme harjunud sellega, et rahvussuhteid vaadeldakse kitsalt vaid keeleoskuse ja kodakondsuse seisukohalt, jättes elu väga paljud olulised tahud ja probleemid tähelepanuta.

Raamatut lugedes mõistsin, kui vähe me tegelikult teame inimestest, kes ei kuulu põhirahvuse hulka ja elavad meie kõrval, on nad siis eesti-venelased, eesti-ukrainlased, eesti-tatarlased vt. Kõigi nende 142 rahvuse esindajad, kes elavad Eestis ja keda me nimetame kas mitte-eestlasteks, teisteks rahvusteks või vähemusrahvusteks. Raamat annab mõtlemapaneva pildi, milline on nende inimeste olukord tegelikult ning et eesti keele oskus või kodakondsuse omamine pole sugugi ainsad probleemid, mis teistele rahvustele Eestis muret valmistavad. Mõtlemapanev on, et paraku pea igas eluvaldkonnas on eestlaste olukord kas suuremal või vähemal määral parem.

Mulle tundub, et oleme seni püüdnud eestlaste ja teiste rahvuste olukorra võrdlemisest mööda vaadata, sest pilt, mis siis avaneb, ei pruugi meile väga meeldida. Negatiivseid trende pakub raamat hulgaliselt. Nimetan neist mõningaid.

Terviseprobleemid. Tallinlaste, aga ka kogu Eesti rahva tervis on üsnagi kehvast seisusest. Ja kindlasti on üheks tõsisemaks terviseprobleemiks meeste lühem keskmine eluiga ja kõrge suremus, seda eriti mitte-eesti meestel - nende keskmine eluiga on katastroofiliselt lühike, 15 aastat vähem kui eesti naistel.

Eesti mahajäämus arenenud riikidest on tervisenäitajate osas üle 20 aasta. Hetkel küll ei saa kindel olla, et lähikümneks olukord paraneks. Puuduvad tõsiselt võetavad programmid, mis aitaksid vähendada meeste (nii eesti kui mitte-eesti meeste) terviseriske ning pikendada nende keskmist eluiga. Ka on Eesti tervishoiukulude osakaal majanduse kogutoodangust Euroopa Liidu liikmesriikide seas üks madalamaid (u 5% SKPst). Kui meie tervishoiupoliitikas põhjalikke muudatusi ei toimu, suureneb Eesti mahajäämus tõenäoliselt veelgi.

libeprobleemid. Tallinn on üks väheseid kohti Eestis, kus naised sünnitavad oluliselt rohkem lapsi kui mujal Eestis ja kus iive on positiivne. Aastal 2006 oli Tallinnas iive küll positiivne, kuid seda vaid eesti naistel; mitte-eesti naiste puhul on nii Tallinnas kui mujal Eestis iive kordades madalam kui eestlastel. Tallinna eestlaste arv kasvas 2006. aastal 952 inimese võrra, mitte-eestlaste arv aga kahanes 293 inimese võrra. Need on väga suured erinevused.

Mulle tundub, et kuigi iibest räägitakse palju, jääb see üsnagi üldsõnaliseks jutuks. Eestis ei ole süüvitud põhjalikumalt sellesse, mis ikkagi takistab sünnitamist. Puuduvad tõsiselt võetavad analüüsid selle kohta, miks näiteks mitte-eesti naised teevad palju aborte (oluliselt rohkem kui eesti naised) ja miks nad nii vähe sünnitavad. Ka puuduvad konstruktiivsed ideed ja lahendused iibe suurendamiseks - nii eesti kui mitte-eesti naiste puhul. Ainult vanemapalk ei paku ju noortele naistele piisavalt turvatunnet ja tulevikuperspektiivi, et lapsi sünnitada. Mulle tundub, et kriitiliselt vähe on seda turvatunnet just mitte-eesti naistel.

Hariduse probleemid. Ajalooprofessor David Vseviov, kes on kirjutanud arvamuse hariduse peatüki kohta, muretseb: „Kuna mitte-eestlaste demograafiline ressurss on eestlastega võrreldes väiksem, võib kõrgharidusega inimeste vähesus viia mitte-eestlaste kultuurilise kapitali langusele.“ Ja tõepoolest, Tallinnas elavate mitte-eestlaste puhul ongi probleemiks kõrgharidusega, magistri ja doktorikraadiga inimeste suhteline vähesus ning aastail 2000 - 2008 nende osakaal ei kasvanud nii kiiresti kui eestlastel.

Võib ju küüniliselt mõelda, et milleks teistele rahvustele oma rahvusest professorid, doktorid jt, piisab ka eestlaste tippintelligentsist. Selline on rumala inimese mõtlemine. Nimeka ühiskonnateadlase ja ajaloolasena tajub David Vseviov hästi ohte, mis kaasnevad venekeelse elanikkonna tippintelligentsi vähenemisega ja kuidas see nõrgestab teisi rahvuseid tervikuna.

Probleeme loetledes ja eestlasi ning mitte-eestlasi omavahel võrreldes võiks ju öelda: mis siis ikka, igaüks elab, nagu oskab ja suudab; ju siis on eestlased tublimad ja virgemad, et neil on paremad näitajad kui mitte-eestlastel. Sellega ei ole ma kohe üleüldse nõus. Olen täiesti kindel, et meie eesti-venelased, eesti-ukrainlased, eesti-tatarlased jt ei ole põrmugi kehvemad eestlastest, kuid praeguses olukorras Eestis on neil oma potentsiaali märksa keerulisem kasutada.

Üks põhjus, mis eesti-venelastel jt eneseteostust takistab, on distantseeritus ja vähesed kontaktid eestlastega. Paraku on eestlaste ja teiste rahvuste suhted kriitiliselt pinnapealsed, see tekitab vastastikust usaldamatust ja muidugi ka tõrjumist tööturul, hariduse omandamisel jne.

Raamatut lugedes võib veenduda, et Tallinnas on kaks paralleelmaailma: eestlaste ja teiste rahvuste oma. Protsesse sellises kaheks jaotunud linnas on raske juhtida, aga ka linnakodanikul on keerukas hakkama saada linnas, kus eksisteerib kaks erinevat infomaailma, haridussüsteemi, tööturгу, eluruumi jne.

Tallinn tuleb kokku sulatada ja kahe paralleelmaailma asemele luua üks - ühise info ja eluruumi, haridussüsteemi ja tööturuga linn. Olemegi selle eesmärgi nimel välja töötanud kodurahuprogrammi.

Eestis polnud siiani praktikat, et mõni linn või maakond töötab välja ja viib ellu oma tegevuskava rahvussuhete parandamiseks. Seni on omavalitsused rahvussuhete valdkonnas olnud passiivsed ja selge prioriteet on kuulunud riiklikule integratsioonipoliitikale. Paraku pole see - peamiselt keeleõppele ja kodakondsuse omandamisele rajatud riiklik integratsioonipoliitika - andnud oodatud tulemusi rahvussuhete edendamiseks.

Ka Tallinnal puudus aastani 2007 oma nägemus ja programm rahvussuhete arendamiseks. Kuni aprillisündmusteni lootis Tallinn siin samuti täies osas riigile. Nüüd on aga linn valinud aktiivse tegutsemismustri, töötanud välja ja enam kui kahe aasta vältel edukalt rakendanud kodurahuprogrammi.

Toimunud on kümme kodurahufoorumit, kus on osalenud ligi 2000 inimest. Korraldatud on kaks projektikonkurssi, mille raames said toetuse ja viidi ellu või on veel teostamisel 44 huvitavat projektiideed. Pidevalt tegutsevad viies töörühmas eri valdkondade asjatundjad, kes konsulteerivad linnavalitsust rahvussuhete teemal. Koolitusi, seminare jm õppeüritusi on korraldatud rohkem kui tuhandele inimesele jne. Kodurahuprogrammi toel tegutsevad Tallinnas väga populaarsed töötute klubid 50+ ja 20+, mis on edukalt aidanud inimestel tööd leida.

Ka paljudel Euroopa linnadel on oma integratsioonikavad, kus nähakse ette spetsiaalseid meetmeid ja toetusprogramme rahvusvähemuste probleemide lahendamiseks. Euroopas on aru saadud kaasatuse tähtsusest: vähene kaasamine või isegi tõrjumine võib anda äärmiselt negatiivseid tagajärgi, alates kuritegevuse järsust kasvust ja lõpetades rahvuskonfliktide või isegi kodusõjaga selles riigis. Euroopa kogemus näitab, et kõik riigid, kus on kitsas ja piiratud rahvuspoliitika, on hakanud seda üle vaatama ja raame laiendama, kui neis riikides on palju immigrante.

Euroopa uutes strateegilistes lähenemistes on omavalitsustele usaldatud kande roll integratsioonipoliitikas. Lähtutud on arusaamast, et riigi tasandil on raske

arvesse võtta kohaliku linna või maakonna rahvuslikku eripära, kohaliku spetsiifikat, küll aga suudavad seda teha konkreetse linna ja maakonna juhid, spetsialistid, kolmas sektor jt. Uue strateegilise lähenemise raames on loodud on Euroopa linnade integratsioonipoliitika koostöövõrgustik (CLIP), millega Tallinn ühines 2008. aastal.¹ Lähtuvalt Euroopa Nõukogu ja Euroopa linnade integratsioonipoliitika koostöövõrgustiku (CLIP) soovitustest, on ka Tallinna kodurahuprogramm üles ehitatud kaasamise strateegiale, kus prioriteediks on rahvuste võrdväärne positsioon.

Tallinnas on valminud kodurahuprogrammi arengukava järgmiseks perioodiks, mille eesmärgiks on kujundada Tallinnast sõbralik ja turvaline linn, kus kõigil rahvustel on võrdväärsed võimalused end siin hästi tunda ja maksimaalselt teostada.

Tahaksin veel tsiteerida raamatu ühe retsensendi, professor Alari Purju üldistust Tallinna kohta. Nimelt täheldab Alari Purju, et „Tallinn erineb muust Eestist rohkem, kui on erinevus eestlaste ja mitte-eestlaste vahel Tallinnas. Sellel pealinna erinevusel majandustegevuse kontsentreerumise mõttes on üsna hea majandusgeograafiline seletus (Krugman) ning seda võiks võtta kui Eesti edutegurit, mitte näha kui Eesti probleemi. Tallinn ja selle ümbrus konkureerib teiste samalaadsete Läänemere piirkondade, mitte ülejäänud Eestiga. Samas see Tallinna eelistatus peaks olema mingil määral seotud teiste piirkondade kompenseerimisega heaolulises mõttes, mitte Tallinna majandustegevuse tõkestamise või ümbersuunamisega teistesse piirkondadesse.“

Minu arvates on tunnustatud majandusteadlase Alari Purju üldistus oluline Tallinna tuleviku kavandamise seisukohalt. Tallinna konkurentsivõime võrreldes teiste samalaadsete Läänemere piirkondadega sõltub ilmselt paljuski ka sellest, kuidas suudame me lahendada rahvussuhete probleeme ja lähendada üksteisele eesti ja mitte-eesti kogukondi ning kui sõbralikud ja tolerantsed me oleme teise kultuuritaustaga inimeste suhtes. Vaid tolerantselt häälestunud linn suudab konkureerida rahvusvahelisel tööjõuturul parimale tööjõule, pakkudes turvalist ja arendavat linnakeskkonda.

Usun, et raamatust on abi Tallinna arendamisel ja kodurahuprogrammi eesmärkide elluviimisel linnajuhtidele, kodanikuühendustele ja kõigile linnakodanikele.

Suur tänu raamatu autorile, nimekale sotsiaalteadlasele Tiina Raitviirule, kes on teinud ära väga suure töö. Tahaksin tänada ka raamatu väljaandjat Eesti Avatud Ühiskonna Instituuti, aga ka raamatu toimetajat Ester Šanki.

¹ CLIP loodi 2006. a Euroopa Nõukogu poolt ebaõnnestunud riiklike poliitikate tasakaalustamiseks. See koondab enda alla 30 linna nii Euroopa Liidust kui väljaspoolt. CLIP võrgustik aitab omavalitsustel viia ellu kaasamise strateegiat ja ületada kitsaid integratsiooninägemusi, mis rajanevad keeleõppel ja kodakondsuse omandamisel.

Raamatu saamislloost

Iris Pettai

Eesti Avatud Ühiskonna Instituut

Esmapilgul tundub, et Eestis on rahvussuhteid mitmekülgsetelt uuritud ja analüüsitud, sel teemal ka raamatuid kirjutatud. Ometi on meil teavet vähe. Paljudele põhiküsimustele, mis puudutavad eestlaste ja mitte-eestlaste kooselu Eestis, on raske vastuseid leida. Me ei tea, miks eesti- ja venekeelne kogukond on üksteisest eraldunud ja elab üsnagi omaette maailmas. Raske on prognoosida, kui kaua selline eraldatus võib veel kesta ja millised võivad olla selle tagajärjed. Nendele ja paljudele teistele küsimustele vastuste leidmine on aga keskse tähendusega, sest nii väikeses ühiskonnas võib eestlaste ja mitte-eestlaste kauakestev eraldatus hakata Eesti arengut tõsiselt takistama.

Eestis puudub regulaarne statistilise info kogumise süsteem, mis näitaks tendentse ja arenguid erinevates eluvaldkondades rahvuslikus mõõtmes. Tehakse küll järjepidevaid statistilisi uuringuid ja analüüse, kuid rahvuslik analüütiline mõõde neis tavapäraselt puudub. Ka puuduvad regulaarselt ilmuvad trükised, milles eestlaste ja eestivenelaste probleeme ja arengu trende võrdlevalt analüüsitaks. Käesolev raamat aitab seda lünka täita. Esmakordselt analüüsitakse siin rahvuslikus mõõtmes eestlaste ja eestivenelaste olukorda paljudes erinevates eluvaldkondades.

Rahvussuhted on juba alates 1993. aastast olnud üks peamisi uurimissuundi raamatu väljaandja, Eesti Avatud Ühiskonna Instituudi (EAÜI) jaoks. Rahvussuhete monitooringuid on instituut korraldanud aastatel 1993, 1994, 1995, 1996, 1998, 1999, 2000, 2007 ja 2008. Instituudi spetsialistid osalesid aastatel 2000, 2002 ja 2005 Rahvusvaheliste ja Sotsiaaluuringute Instituudi (RASI) uurimisrühmas, mis korraldas rahvussuhete monitooringuid Integratsiooni Sihtasutuse tellimusel. Peamiste probleemidena rahvussuhete valdkonnas, millega EAÜI on tegelenud, võib nimetada järgmisi:

- teiste rahvuste integratsioon Eesti ühiskonnas
- eestlaste ja eestivenelaste suhtlemine
- eesti keele omandamine
- vene koolide kohandumine Eesti ühiskonnas
- vene noorte integreerumine

Idee koostada raamat, mis kaardistaks rahvussuhteid Eestis põhjalikult ja kogu ühiskonda läbival, tekkis Eesti Avatud Ühiskonna Instituudis 5-6 aastat tagasi. Nimelt siis ilmnisid esimesed märgid sellest, et vaid keeleõppele ja kodakondsuse omandamisele ülesehitatud integratsioon ei anna loodetud tulemusi. Veenvaks näiteks on siin hea eesti keele oskusega mitte-eestlaste noor põlvkond, kes tunneb end Eestis suhteliselt võõrandunult.

2007. aasta aprillisündmused, kus eestlaste ja mitte-eestlaste arusaamad ning maailmapildid teravalt põrkusid, olid märgiks, et distants eesti- ja venekeelse kogukonna vahel on ohtlikult suur. Eduka integratsiooni puhul oleks suudetud nii teravat konflikti vältida.

Kujunenud olukorras asus Tallinn välja töötama oma kodurahuprogrammi, et leevendada nn pronksiöö järgseid pingeid ning ületada eesti- ja venekeelse kogukonna eraldatust. Seda programmi ei saanud enam üles ehitada vaid kitsalt eesti keele õppimisele, vajalik oli märksa avaram vaade rahvussuhetele .

Aprillisündmustele sarnanevad rahvustevahelised konfliktid on välditavad vaid sellises linnas, kus teistel rahvustel on põhirahvusega võrdväärne positsioon, samasugused võimalused elus edasi jõuda, karjääri teha, ennast teostada. Euroopa kogemus näitab, et niisugused linnad on edukamad, stabiilsemad ja parema sotsiaalse kliimaga kui linnad, kus teise rahvuse esindajaid tõrjutakse.

Kodurahuprogrammi väljatöötamisel lähtuti arusaamast, et lõimumist tuleks püüelda ja käsitleda paljudes valdkondades. Tõhus integratsioon peaks haarama kõiki eluvaldkondi, nagu näiteks tööturg, poliitika, tervishoid, haridussüsteem, meedia jne. Tuleks pidevalt jälgida, mis toimub Tallinnas, aga ka Eesti ühiskonnas tervikuna, ning tagada, et keegi ei satuks kehvemasse olukorda ainuüksi oma rahvusliku kuuluvuse tõttu. Uudseks lähenemiseks oli vajalik ka uus statistiline ja sotsioloogiline infobaas, mis võimaldaks jälgida ja analüüsida eestlaste ja mitte-eestlaste olukorda paljudes eluvaldkondades.

Nii sündis Tallinna Linnavalitsuse toel käesolev raamat, mille koostamisel seati eesmärgiks koguda ja süstematiseerida nii statistilist kui sotsioloogilist teavet eestlaste ja mitte-eestlaste olukorra kohta üheksas eri valdkonnas. Raamatu autor Tiina Raitviir on ka lisanud omapoolseid selgitusi ja kommentaare kujunenud trendide kohta.

Raamat üllatab lugejat kindlasti juba sellega, et toob välja üsnagi teravaid probleeme kõikides vaatlusalustes valdkondades. Üks tõsisemaid probleeme on kindlasti eesti- ja venekeelse kogukonna erinev arengukiirus. Venekeelse kogukonna mahajäämus on kohati jõudnud kriitilise tasemeni.

Raamat ei anna retsepte, mida teha, et ületada eesti- ja venekeelse elanikkonna eraldatust - see ei olegi käesoleva raamatu eesmärk. Küll aga annab ta palju

teavet ja mõtlemismaterjali teise kogukonna probleemide kohta. Arvan, et sellise baasinfota on eestlastel ja mitte-eestlastel raske üksteisest aru saada. Kooseluks teiste rahvustega on vajalik psühholoogiline valmisolek, aga see eeldab teadmisi ja arusaamist, miks teisest rahvusest inimesed just nii käituvad, mõtlevad ja elavad.

Suutlikkus elada paljurahvuselises ühiskonnas (riigis, linnas) on nii oluline sotsiokultuuriline oskus, ilma milleta ei saa 21. sajandil hakkama ükski Eestis elav inimene. Konkreetse inimese tasandil tähendab see suutlikkust võõrapärast kultuuri esindavate inimestega kohanduda, neid tunnustada ja austada, teha nendega koostööd.

Raamat on väga oluline ka Tallinna linna juhtimise seisukohalt. Võime juhtida multikultuurset linna on üks olulisemaid sotsiokultuurilisi oskuseid linnajuhtide jaoks, kes on veelgi vastutusrikkamas rollis kui üksikinimene. Tuleb ju linnajuhtidel tagada rahumeelne ja sõbralik kooselu linnas, sh ka eri rahvaste vahel.

Lõpetuseks tahaksin tänada raamatu autorit Tiina Raitviiru, kes on teinud ära väga suure töö. Suur tänu Tallinna Linnavalitsusele raamatu väljaandmise toetamise eest, raamatu toimetajale Ester Šankile, kujundajale Peeter Kuulpakile ning kunstnik Kadi Pajupuule.

SISUKORD

Saateks. <i>Edgar Savisaar, Tallinna Linnapea</i>	5
Raamatu saamisloost. <i>Iris Pettai, Eesti Avatud Ühiskonna Instituut</i>	9
Sissejuhatus	
1. Rahvastik	21
1.1. Rahvaarv ja rahvus	21
1.2. Sündimus, suremus ja iive. Abordid	38
1.3. Abielud ja lahutused	49
1.4. Leibkond	55
1.5. Rahvastiku vanuskoosseis	61
1.6. Oodatav eluiga	74
1.7. Peatüki kokkuvõte	79
Kommentaar. Kas ülevaates toodud järeldustega saab nõustuda? <i>Ene-Margit Tiit, TÜ emeriitprofessor</i>	82
2. Elukeskkond	85
2.1. Elamistingimused: korter ja maja	85
2.2. Teenuste kättesaadavus ja kasutamine	97
2.3. Suhtumine Tallinna elukeskkonda	106
2.4. Liikuv ja muutuv Tallinn	121
2.5. Peatüki kokkuvõte	134
Kommentaar. Millistele olulistele trendile osutab ülevaade? <i>Jelena Tamberg, rus.delfi.ee peatoimetaja</i>	137
3. Töö ja sissetulek	141
3.1. Tööturg	141
3.2. Hõivatus majandussektorite ja tegevusalade järgi	158
3.4. Juurdepääs juhtivatele ametikohtadele	183
3.5. Kihtikuuluvus rahvuslikus kontekstis	191
3.6. Peatüki kokkuvõte	198
Kommentaar. Milliseid järeldusi lubab ülevaade teha? <i>Alari Purju, EBS-i Sotsiaalteaduste Instituudi direktor</i>	202
4. Tervis	205
4.1. Surmapõhjused	205
4.2. Enesetapud ja tapmised	213
4.3. Uimastitarvitamine ja HIVi levik	220
4.4. Tervis enesehinnangu järgi	243
4.5. Peatüki kokkuvõte	252
Kommentaar. Oluline on jõuda viie tervema rahvaga riigi hulka. <i>Siiri Oviir, Euroopa Parlamendi saadik</i>	256

5. Kultuur	261
5.1. Rahvuste elu riiklik korraldamine	261
5.2. Kultuurielus osalemine kultuuriliikide järgi	266
5.3. Religioon	284
5.4. Rahvuslik ja territoriaalne identiteet. Mitte-eestlaste lõimitus	292
5.5. Peatüki kokkuvõte	306
Kommentaar. Mis järeldeb ülevaatest tulevase Euroopa kultuuripealinna Tallinna jaoks? <i>Linnar Priimägi, Tallinna Ülikooli Psühholoogia Instituudi õppekavajuht</i>	308
6. Haridus	311
6.1. Eestlaste ja mitte-eestlaste haridustase	311
6.2. Eesti ja vene õppekeel Eesti haridussüsteemis	323
6.3. Hariduslik integratsioon	346
6.4. Peatüki kokkuvõte	364
Kommentaar. Kultuuriline kapital sõltub haridusvõimalustest. <i>David Vseviov, Eesti Kunstiakadeemia professor</i>	367
7. Kodakondsus	371
7.1. Kodakondsuskoosseis ja selle muutumine	372
7.2. Kodakondsusnäitaja seos sotsiaal-demograafiliste ja majanduslike näitajatega	379
7.3. Peamiste kodakondsusrühmade iseloomustus	392
7.4. Takistused Eesti kodakondsuse omandamise teel	400
7.5. Peatüki kokkuvõte	413
8. Poliitika	415
8.1. Parteid, toetus parteidele ja kohalik võim	418
8.2. Poliitiline osalemine	438
8.3. Maailmavaate erinevused	459
8.4. Peatüki kokkuvõte	477
Kommentaar. Vene poliitika võimatusest Eestis. <i>Jevgeni Golikov, filosoofiadoktor</i>	479
9. Kuritegevus	485
9.1. Kuritegevus	485
9.2. Kurjategijate koosseis	494
9.3. Vangistus ja kriminaalhooldus	502
9.4. Avalik arvamus kuritegevusest ja karistusest	510
9.5. Peatüki kokkuvõte	514
Kommentaar. Kuidas hinnata ilmnevaid kuritegevuse trende? <i>Uno Traat, Sisekaitseakadeemia kriminoloogia ja kriminalistika õppetooli lektor</i>	516
Tabelite ja jooniste loend	518

Sissejuhatus

Rahvustevahelise integratsiooni ja multi-/kahekultuursuse ideede ning vastavate uurimuste levik Eestis on aidanud jõuda mõistmiseni, et integratsioonipoliitika toimib mitte ainult ja eelkõige riiklikul tasandil, vaid suures osas ning enamasti kohalikul, st regionaalsel ja munitsipaaltasandil. Tallinn kui multikultuurne ja Eesti suurim omavalitsus vajab oma integratsioonipoliitikat. Selle koostamiseks ning rakendamiseks on aga vaja mitmekülgset teavet, sh statistilist ning sotsioloogilist.

Tallinna integratsioonipoliitika põhimõtete otsingud viisid järeldusele, et esmalt on hädavajalik koostada statistiline ning sotsioloogiline ülevaade linnaelu valdkondade kohta rahvuslikus võtmes, vaadeldes seejuures Tallinna kogu Eesti taustal. Kuna mitte-eesti rahvastik on peale Tallinna koondunud veel mõnesse Eesti linna ja maakonda, siis oleks ülevaatele kasuks tulnud ka vastav Eesti-sisene regionaalne võrdlus, kuid kahjuks oleks see niigi mahukat tööd ülemäära suurendanud.

Tõsiselt ja argumenteeritult väidelda on väga raske, kui puudub vastav statistika või see ei ole kättesaadav. Rahvustevahelised erinevused on Eestis valdkond, millest küll väga palju räägitakse ja kirjutatakse ning millest arvatakse palju teadvat, kuid sõna võetakse enamasti emotsioonide tasemel. Sellises olukorras tahaks lõpuks rahvuste kohta käiva info valdkonniti kokku koguda, et teada saada, millised siis ikkagi on eestlaste ja mitte-eestlaste erinevused, kui suured need on ja mis suunas protsessid kulgevad. Käesolev ülevaade on katse esitada osa sellest ametkondade vahel pihustunult liikunud statistilis-sotsioloogilist teabest rahvuste järgi süstemaatiliselt.

Ülevaade pakub võrdlust Eesti ja Tallinna eestlaste ning mitte-eestlaste vahel, kusjuures peamiselt jälgitakse olukorra muutumist käesoleval kümnendil, valdavalt aastail 2000-2008, kohati tuleb aga piirduda ka 2006. aasta andmetega. Neil juhtudel, kus Tallinna eestlaste ja mitte-eestlaste kohta andmeid oli napilt või ei leidunud üldse, või nõudnuks nende hankimine selle töö raamesse mittemahvatavate eriuurimuste korraldamist, on esitatud ainult Eesti andmed lootuses, et

suure tõenäosusega võib samu tendentse täheldada ka Tallinna puhul. Kogumik esitab pildi eestlaste ja mitte-eestlaste olukorrast majandustõusu aegses Eestis ja Tallinnast.

Eesti ühiskonnas püütakse vahel teha nägu, et venelasi pole olemas. See käib ka statistika kohta - andmeid rahvuslikus lõikes on küllaltki raske hankida; laiemas käibes on vähe näitajaid või esitatakse neid ainult Eesti, mitte Tallinna kohta. Olen kokku puutunud ka juhtumiga, kus teavet rahvuslikus lõikes ei kogutud kartuses olla süüdistatud rassismis või fašismis. Sageli rõhutatakse ka, et eestlaste ja mitte-eestlaste vastandamisest tuleb hoiduda, ja mida muud see andmete rahvuslikus lõikes esitamine on kui vastandamine. Sotsioloogilistes uuringutes on rahvuse näitajat hakatud asendama koduse keele ja/või kodakondsusnäitajaga. Käsitlusest keele järgi on tõesti abi, kuid käsitlusest kodakondsuse järgi enamasti mitte. Pigem võib see rahvusprobleemid lihtsalt ära peita, mis aga ei soodusta nende lahendamist.

Viimasel ajal on rahvuste kohta käivate andmete vaegust leevendanud *Eesti inimarengu aruanne 2007* ja *Eesti inimarengu aruanne 2008*, samuti *Integratsiooni monitooring 2008*, kuid kõiki valdkondi pole neis kogumikes ja uurimistöodes käsitletud ning ka Tallinn pole eritähelepanu all olnud. Kõige ammendavamaks teoseks Eesti ühiskonna sotsiaalse seisundi kohta, kus läbi kõigi valdkondade käsitletakse ka rahvuslikke (eestlased ja mitte-eestlased) erinevusi/sarnasusi, on *Eesti elavik 21. sajandil algul. Ülevaade uurimuse Mina. Maailm. Meedia tulemustest. Toimetajad Veronika Kalmus, Marju Lauristin ja Pille Pruulmann-Vengerfeldt. Tartu Ülikooli Kirjastus, 2004*, ent see akadeemiline teos on jäänud laiema tähelepanuta. Statistikaamet on viimaseil aastail hakanud koostama andme- ja artiklikogumikke mitte-eestlaste olukorra kohta ning teadlasterühmad, sh Eesti Avatud Ühiskonna Instituudi oma, on aastaid uurinud mitte-eestlasi ja esitanud oma uurimistulemusi. Nimetatud allikate andmeid on ka käesolevas töös kasutatud.

Siinses statistilis-sotsioloogilises ülevaates olen ma kasutanud Eesti allikmaterjale ja viitan harva välisautorite töödele. Peamine andmeallikas on Statistikaamet; lisanduvad Rahvastikuregistri, erineva staatusega uurimis- ja teabekeskuste, nt Tervise Arengu Instituudi, Eesti Avatud Ühiskonna Instituudi, Poliitikauuringute Keskuse Praxis, mitmete avaliku arvamuse uurimiskeskuste uuringutulemused ja muud materjalid, sh Tallinna Linnakantselei tellitud sotsioloogilised analüüsid. Teooriasse laskumine ei ole käesolevas töös minu ülesanne. Kasutan peamiselt Statistikaameti terminoloogiat ja mõistestikku, sest suur osa andmeid pärineb sellest asutusest; sotsioloogilise käsitluse korral rakendan üldtunnustatud sotsioloogilist mõistestikku. Samuti ei lasku ma terminoloogilistesse arutlustesse, nt kas mitte-eestlane on ikka hea ja õige sõna ning kas pärast II maailmasõda Eestisse elama asunud inimeste kohta tohib ütelda immigrand. Terminoloogia on tähtis, kuid selleteemalised arutlused ei mahu käesolevasse töösse.

Väga erinevate teemade ja valdkondade käsitlemise julguse on andnud mulle töö sotsioloogi ja sotsiaalgeograafina, eriti aga õppejõuna. Neid rolle täites olen pidanud tegelema ühiskonnaelu küsimuste laia spektriga. Paljude valdkondade kooskäsitlemine jätab raamatule paratamatu jälje. Kõigi teemade kohta pole võrdsel määral statistilisi ja sotsioloogilisi andmeid. Erinevate autorite materjalid, näitajad ja klassifikatsioonid teevad selle töö kirjuks ja ebahütlaseks, aga näitavad ühtlasi, kui rikkalik, paljutahuline ja samas peaaegu et üldsusele tundmatu on rahvuslike erinevuste kohta käiv teabevool. Käesolevas töös kirjeldan ma eestlaste ja mitte-eestlaste olukorda erinevates ühiskonnaelu valdkondades, ning püüan neile erinevustele ka seletust leida, kuid rahvus-, rahvastiku-, haridus- vm poliitika tegemine ei ole minu ülesanne.

Käesoleva kogumiku peaesmärk on esitada kogu Eesti ja pealinna Tallinna eestlaste ja mitte-eestlaste kohta käivat arvandmestikku erinevates valdkondades ning seda analüüsida. Üks selle töö ülesandeid oli asjakohaste sotsioloogiliste uurimuste ning teemakohase statistika tutvustamine. Kitsam eesmärk on koondata rahvuserinevuste kohta sellist statistilis-sotsioloogilist materjali, mis võiks abistada Tallinna Linnavolikogu ja linnavalitsust juhtimisotsuste tegemisel.

Selles raamatus on üheksa peatükki, igas käsitletakse erinevat valdkonda: rahvastik, elukeskkond, töö ja sissetulek (majandus), tervis, kultuur, haridus, kodakondsus, poliitika ja kuritegevus. Kõik peatükid peaksid olema loetavad eraldi töödena.

Kõike ei jõua, kõik ei mahu ka ära. Mõndagi hädavajalikku jäi välja - näiteks informatsioon ja meedia, keel, keskkonnaökoloogia, suur osa inimeste teadvusesse puutuvast, nagu väärtused, kindlustunne, sallivus, rahvustevahelised kontaktid. Kindlasti tekib lugejail ka hulk küsimusi, millele see raamat vastuseid ei anna, aga ehk annavad mõned teised allikad - viimasel ajal ilmub rahvuste teemadel üha rohkem uurimusi, analüüse, kogumikke ja üksikartikleid.

Seda raamatut lugedes saab selgeks, et pea kõikides valdkondades on mitte-eestlased halvemas olukorras kui eestlased: nende iive on väiksem, nad saavad vähem palka ja on sagedamini töötud, nende tervis on halvem, kuritegevus nende seas on suurem. Kuid, ma rõhutan, nad ei ole selles ise süüdi. Nõnda on lihtsalt ajaloolis-poliitiliste tegurite tõttu välja kujunenud. Eesti riigi ja ühiskonna huvides on seda olukorda parandada.

Demograafiline realiteet rahvaarvu kahanemise näol seab piirid Eesti majanduse arengule, riigi julgeolekule ja lõpuks ka riigi iseolemise võimele. Kuid ka kahe rahvusrühma - eestlaste ja venelaste - vaheline lõhe teeb sedasama, vähendades Eesti sotsiaalset sidusust ning ühes sellega sotsiaalset, kultuurilist ja majanduslikku kapitali, seades ohtu nii sise- kui välisjulgeoleku. Kas pole rahvusküsimusega sama lugu nagu HIV-nakkusega: kui kohe alguses probleemiga piisaval määral ei tegele, siis läheb see hiljem väga kalliks maksma?

Loodan, et see raamat pakub huvi nii mõnelegi inimesele, kes pole integratsiooni ega rahvuspoliitika spetsialist, kuid kes tahab teada, millised siis on need venelased (või mitte-eestlased) meie, eestlastega võrreldes, või millised on eestlased meie, mitte-eestlastega võrreldes. Huvi rahvusküsimuse vastu on kas või juba sellepärast suur, et rahvuskuuluvus on nii eestlaste kui mitte-eestlaste jaoks väga tähtis identiteedi alus.

Tänuavaldus

Selle raamatu sünnile on kaasa aidanud hulk inimesi. Kultuuri peatüki religiooni osa (osa 5.3) põhiautor on Liina Kilemit. Peeter Kuulpak koostas joonised, seadis tabelid paika ja kujundas kogu töö. Anu Rentel, Liina Kilemit ja Peeter Kuulpak lugesid kõik peatükid läbi ning tegid asjalikke märkusi. Ester Šank toimetab teksti. Retsensendid andsid soovitusi, eriti suur abi oli Ene-Margit Tiidu täiendustest ja märkustest. Iris Pettai juhtis raamatu tekkeprotsessi ja - lõppude lõpuks - just tema tuli välja ideega see raamat koostada ja välja anda. Palju tänu teile kõigile!

Tiina Raitviir,

autor

1. Rahvastik

1. Rahvastik	21
1.1. Rahvaarv ja rahvus	
1.1.2. Ränne	25
1.1.3. Meeste ja naiste osakaal rahvastikus	32
1.1.4. Rahvuskoosseis ja selle muutumine	33
1.2. Sünnimus, suremus ja iive. Abordid	38
1.2.1. Sünnimus Eestis ja mujal	38
1.2.2. Sünnimus, suremus ja iive	41
1.2.4. Vanemate rahvus	44
1.2.6. Abordid	46
1.3. Abielud ja lahutused	49
1.3.1. Seaduslik abielu ja vabaabielu	49
1.3.2. Abiellumine ja abielu lahutamine	51
1.3.3. Segaabielud ja sega-vabaabielud	53
1.4. Leibkond	55
1.4.1. Leibkonna suurus	56
1.4.2. Lastega leibkond	57
1.4.3. Leibkonna koosseis	59
1.5. Rahvastiku vanuskoosseis	61
1.5.1. Vanusrühmad võrdluses	61
1.5.2. Rahvastikupüramiidid	65
1.5.4. Ülalpeetavate määr	70
1.5.5. Viljakusealiste naiste hulk käesoleval ajal ja 15 aasta pärast	71
1.5.6. Eestlaste ja mitte-eestlaste osakaal vanusrühmades	73
1.6. Oodatav eluiga	74
1.6.1. Oodatav eluiga mitmes seoses	74
1.6.2. Mitte-eestlaste väiksema oodatava eluea tegurid	78
1.7. Peatüki kokkuvõte	79
<hr/>	
<i>Kommentaar. Kas ülevaates toodud järeldustega saab nõustuda. Ene-Margit Tiit, TÜ emeriitprofessor</i>	82

1. Rahvastik

1.1. Rahvaarv ja rahvus

1.1.1. Rahvaarv ja selle muutumine

Tallinn kogu Eesti taustal

Eesti riigi rahvaarv sõltub suurel määral rahvastiku loomulikust liikumisest (sünnid, surmad ja nende vahe - iive). Mehaaniline liikumine on rahvaarvu suhteliselt vähe mõjutanud, aga hakkab ajapikku seda üha rohkem tegema. Välisrände põhimõisted on sisse- ja väljaränne ning nende vahe - rändesaldo. Eesti sees toimub aga siseränne, nt siseränne Tallinna ja väljaränne Tallinnast ning nende vahet näitab Tallinna siserände saldo (vt lähemalt osa 1.1.2).

Eesti on väike riik, mille rahvaarv pisitasa kahaneb ja Tallinn Euroopa Liidu (edaspidi EL) liikmesriikide pealinnadest üks väiksemaid. Tallinna rahvaarv on Statistikaameti andmeil aastail 2000-2009 pisut kahanenud, kuid Rahvastikuregistri andmeil kasvanud. Hinnangute vahe pole siiski suur, vaid 1,6%.

Eesti rahvastiku käsitlemisel tekitab probleeme Statistikaameti rahvaloendusele tugineva andmestiku ja Rahvastikuregistri registripõhise andmestiku sobitamine. Teatavasti on nendes allikates rahvaarvu näitajad erinevad, mis tekitab kohati arusaamatust. Selle ärahoidmiseks viidatakse rahvastikuandmete osas selles töös kõikjal andmeallikale, et oleks üheselt selge, kas tegu on Statistikaameti või Rahvastikuregistri rahvaarvudega. Statistikaameti andmetele tuginedes saab hinnata ainult rahvaarvu muutust loomuliku iibe põhjal, Rahvastikuregistri andmed võimaldavad hinnata mõnevõrra ka rände mõju, kuid kahjuks alahinnatult, sest seda ei võimalda elukoha registreerimise korraldus. Parema võimaluse nende kahe andmebaasi kokkusobitamiseks annab 2011. aasta rahvaloendus.¹

¹ Täpsustamiseks. Statistikaameti rahvastikustatistika andmete allikaks on rahvaloendused ja registreeritud rahvastikusündmused. Rahvaarvu ja rahvastiku koosseisu arvestuses kasutatakse viimasel rahvaloendusel loendatud Eesti alalise rahvastiku andmeid, mida täiendatakse igal aastal sünni- ja surmajuhtumite andmetega. 2000. aastast võeti rahvastikuarvestuse aluseks 2000. aasta rahva ja eluruumide loenduse tulemused. Rändeandmeid rahvastikuarvestuses nende ebatäielikkuse tõttu aga alates 2000. aastast ei kasutata. Rahvastikuregistril olid aluseks 1992. aasta rahvahetunimekirjad, mida samuti täiendatakse jooksvate rahvastikusündmustega (sünnid, surmad), samuti on arvestatud registreeritud elukohamuutusi, kuid võib arvata, et kuna kõik elanikud ei registreeri alati oma tegelikku elukohta, ei ole kõik rändesündmused kajastatud. Põhilised erinevused nendes kahe andmebaasi rahvaarvudes ongi tingitud erinevast arvestusmetoodikast. Statistikaamet ja Rahvastikuregister on rändesündmused 2000-2007 koostöös teiste asutustega täpsustanud ja taastanud ning andmed avalikustanud (Vt Ränne. Statistikaamet. Tallinn. 2009).

01.01.2009 oli Eesti rahvaarv Statistikaameti andmetel 1 340 415, mis on 31 656 inimese võrra vähem kui 01.01.2000 (vt tabel 1.1). Rahvastikuregistri järgi elas 01.01.2009 Eestis 1 364 385 inimest.²

Eestis elas 01.01.2009 eestlasi 921 484 inimest e 68,7% ja mitte-eestlasi 418 931 inimest e 31,3%.

Tallinnas elas Statistikaameti andmeil 01.01.2009 kokku 398 594 inimest, so 2 197 võrra vähem kui 01.01.2000. Rahvastikuregistri andmeil elas Tallinnas 01.01.2009 404 005 inimest.

Statistikaameti andmeil elas Tallinnas 01.01.2009 eestlasi 219 900 e 55,2% ja mitte-eestlasi 178 694 e 44,8%. Rahvastikuregistri andmeil olid Tallinna rahvuskoosseisul pisut teistsugused proportsioonid: selle järgi elas pealinnas eestlasi 52,2% ja mitte-eestlasi 47,8% (seisuga 01.01,2009).

Tallinlased moodustasid Statistikaameti andmeil 01.01.2009 Eesti rahvaarvust 29,7%. Tallinna eestlased moodustavad Eesti eestlastest 23,9% ja Tallinna mitte-eestlased Eesti mitte-eestlastest 42,7%. Tallinlaste, nii eestlaste kui mitte-eestlaste osakaal kogu Eesti rahvastikust, sh eestlastest ja mitte-eestlastest, on aja vahemikul 2000-2009 veidi suurenenud (tabel 1.1 ja joonis 1.1).

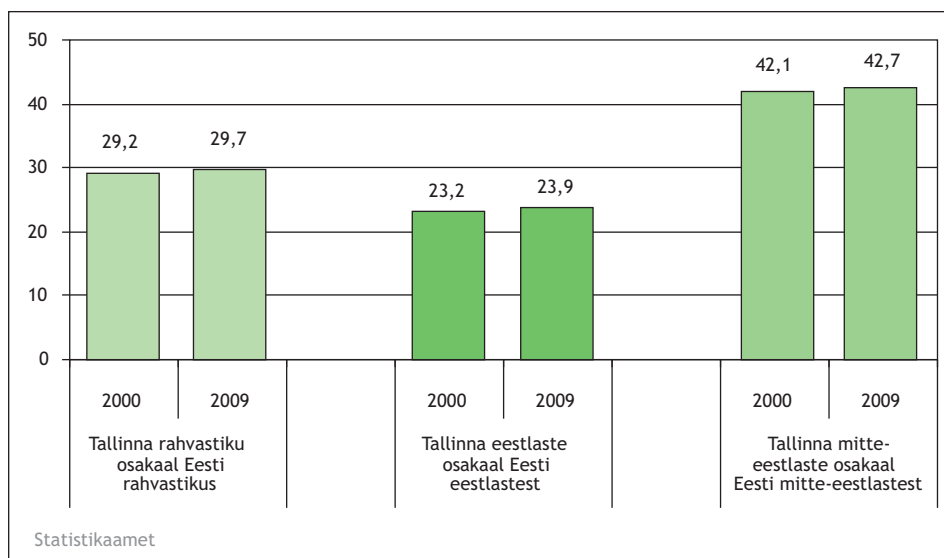
Tabel 1.1. Eesti ja Tallinna rahvaarv soo ning rahvuse järgi 1. jaanuaril 2000 ja 2006-2009

	Eesti			Tallinn			Tallinna %, kokku*
	Kokku	Mehed	Naised	Kokku	Mehed	Naised	
Rahvastik kokku							
2000	1 372 071	632 709	739 362	400 781	180 433	220 348	29,2
2006	1 344 684	619 299	725 385	396 193	178 691	217 502	29,5
2007	1 342 409	618 245	724 164	396 852	179 121	217 731	29,6
2008	1 340 935	617 410	723 525	397 617	179 629	217 988	29,7
2009	1 340 415	617 299	723 116	398 594	180 216	218 378	29,7
Eestlased							
2000	935 884	435 342	500 542	217 248	97 347	119 901	23,2
2006	921 908	429 536	492 372	216 996	97 969	119 027	23,5
2007	921 062	429 298	491 764	217 938	98 575	119 363	23,7
2008	920 885	429 271	491 614	218 878	99 220	119 658	23,8
2009	921 484	429 748	491 736	219 900	99 832	120 068	23,9
Mitte-eestlased							
2000	436 187	197 367	238 820	183 533	83 086	100 447	42,1
2006	422 776	189 763	233 013	179 197	80 722	98 475	42,4
2007	421 347	188 947	233 400	178 914	80 546	98 368	42,5
2008	420 050	188 139	231 911	178 739	80 409	98 330	42,6
2009	418 931	187 551	231 380	178 694	80 384	98 310	42,7

Statistikaamet

Tallinna kogurahvastiku, eestlaste ja mitte-eestlaste osakaal (%) Eesti vastavast rahvastikust.

² Andmed Välisministeeriumi veebist 12.01.2009

Joonis 1.1. Tallinna kogurahvastiku, eestlaste ning mitte-eestlaste osakaal rahvastikus 2000. ja 2009. aastal, %

Teadvustama peaks, et Eesti on väga väikese rahvaarvuga riik ning selle pealinna Tallinna rahvaarv ebaproportsionaalselt suur riigi kogurahvastiku suhtes.

Nagu eespool märgitud, Eesti rahvaarv, sh nii eestlaste kui mitte-eestlaste osas aastail 2000-2009 kahanes, kusjuures mitte-eestlaste rahvaarv kahanes kiiremini. Tabelist 1.2 selgub, et aastail 2000-2009 vähenes Statistikaameti andmeil Eesti rahvaarv 2,3%, Eesti eestlaste arv 1,5% ja mitte-eestlaste arv 4,0% võrra. Ka Tallinna kogurahvaarv vähenes 0,5%, kusjuures eestlaste arv kasvas 1,2% (eesti meeste arv koguni 2,6%) ja mitte-eestlaste arv kahanes 2,6% (meeste arv kahanes 3,3% ja naiste arv 2,1%). Seega kahanes Tallinna rahvaarv mitte-eestlaste arvu vähenemise tõttu (vt tabel 1.2). Samas tallinlaste, nii eestlaste kui mitte-eestlaste osakaal kogu Eesti rahvastikust on suurenemas (vt tabel 1.1 ja joonis 1.1), mis tähendab, et toimub rahvastiku koondumine Tallinna.

Tabel 1.2. Eesti ja Tallinna rahvaarvu muutumine 2000-2009 soo ja rahvuse järgi (2000 = 100%), %

	Eesti			Tallinn		
	Kokku	Mehed	Naised	Kokku	Mehed	Naised
Eesti rahvastik	97,7	97,6	97,8	99,45	99,9	99,1
Eestlased	98,5	98,7	98,2	101,2	102,6	100,1
Mitte-eestlased	96,0	95,0	96,9	97,4	96,7	97,9

Arvutatud tabeli 1.1 andmete põhjal.

Eestlaste arvu kasvu Tallinnas on põhjustanud tõenäoliselt esiteks eestlastest meeste suremuse vähenemine, millega kaasneb eluea mõningane pikenemine - viimased aastad on siin toonud soodsaid muutusi - ja teiseks eestlaste suurem viljakus. Üldiselt võtab immigrantrahvastik mõne põlvkonna möödudes omaks põhirahvastiku demograafilise käitumise, kuid venelased ja muud immigrandid ei tundnud end teise riiki sisserännanutenä, vaid jätkasid elu oma elulaadi ja väärtushinnangutega. Kaasaja Eestis on eestlaste ja mitte-eestlaste (põhiliselt venelased jt slaavilased) demograafilise käitumise vahel erinevused säilinud: mitte-eestlaste käitumine on traditsioonilisem, sarnasem lähiminekü omaga; samuti jäävad selle rahvastikurühma demograafilistes protsessides toimunud muutused võrreldes eestlastega ajas maha. Selle põhjuseks võib pidada sõja-järgse vene ja muu mitte-eesti kogukonna suhtelist noorust - rändavad alati pigem noored -, kompaktset elamist Ida-Virumaal ja Tallinnas ning selle ümbruses nii, et põhirahvusega palju ei suhelda, mitte-eesti rahvastiku suurt arvukust ning emamaa demograafilise käitumise mõju siinsele vene kogukonnale tiheda läbikäimise tõttu.³

Vaatamata Eesti rahvaarvu kahanemise pidurdumisele 2000-2007 ja eriti 2007-2009, võib kahanemine 5-10 aasta pärast suurenedä, kui sünnitamisikka jõuavad väga väikesearvulised naiste aastakäigud (vt tagapool osa 1.5).

Tallinna linnaosade rahvastik

Rahvaarv Tallinna linnaosades on pidevas muutumises (vt tabel 1.3). Ajavahe-
mikul 2003-2009 kasvas Rahvastikuregistri andmetel kõigi linnaosade rahvastik, kuid 2007-2009 see neljas linnaosas suurenes ning neljas õige veidi vähenes. Kõige rohkem kasvas rahvastik Pirital, märgatavalt Kesklinnas ja Haaberstis ning pisut Lasnamäel. Kolme esimesena nimetatud linnaosa kasvu ilmne tegur oli mehaaniline iive uusehitiste intensiivse rajamise tõttu.

1. jaanuaril 2009 elas Rahvastikuregistri andmeil Tallinnas 2633 inimest rohkem kui aasta varem - kokku 404 005 inimest. 2008. aasta jooksul kasvas rahvastik viies linnaosas: Lasnamäel (1331 inimese võrra), Haaberstis (867), Pirital (556), Kesklinnas (487) ja Mustamäel (96), ning kahanes kolmes linnaosas: Nõmmel (297), Kristiines (257) ja Põhja-Tallinnas (150). Aastail 2003-2009 kasvasid kõik linnaosad, eriti palju aga Pirita, Kesklinn ja Haabersti. Kogu linna rahvastik aga kasvas u 7% võrra.

3 Vt ka nt Ene-Margit Tiit (2008). Eesti rahvastikust 21. sajandi algusaastail. Akadeemia nr 12 (237), lk 2585 ja 2586.

Tabel 1.3. Rahvaarv ja selle muutumine Tallinna linnaosades 1. jaanuaril 2003-2009

	2003		2005		2007		2009		Rahvaarvu muutus,%	
	Arv	%	Arv	%	Arv	%	Arv	%	2007-2009	2003-2009
Haabersti	35 557	9,4	38 267	9,5	38 956	9,8	40 454	10,0	103,8	113,8
Kesklinn	42 196	11,2	45 652	11,4	46 041	11,5	48 158	11,9	104,6	114,1
Kristiine	28 623	7,5	29 908	7,4	29 511	7,4	29 221	7,2	99,0	102,1
Lasnamäe	109 516	29,0	114 440	28,5	112 306	28,1	113 332	28,1	100,9	103,5
Mustamäe	62 993	16,7	65 837	16,4	64 500	16,2	64 339	15,9	99,8	102,1
Nõmme	35 925	9,5	39 102	9,7	38 856	9,7	38 428	9,5	98,9	107,0
Pirita	9 384	2,5	11 299	2,8	13 235	3,3	14 595	3,6	110,3	155,5
Põhja-Tallinn	53 696	14,2	56 997	14,2	55 691	14,0	55 478	13,7	99,6	103,3
Tallinn kokku	377 890	100,0	401 502	100,0	399 096	100,0	404 005	100,0	101,2	106,9

Rahvastikuregister

Linnaosade proportsioonid jäävad pikaks ajaks suhteliselt püsivaks - Lasnamäe oli ja jääb suurimaks ning Pirita väikseimaks linnaosaks. Kuid asjaolu, et Lasnamäe, Põhja-Tallinna ja Mustamäe rahvastiku osakaal linna rahvastikus kahaneb ning et Pirita ja Haabersti rahvastiku osakaal kasvab, tähendab siiski suurt tendentsimuutust (tabel 1.3). Tähelepanu väärib Kesklinna rahvastiku kiire kasv seoses kõrghoonete lisandumisega sinna, kuigi Kesklinn äri-, teenindus-, kaubandus- ja transpordisõlmene on elamiseks problemaatiline keskkond. Ent Kesklinn on samas või naaberlinnaosas tööl käivate, eelkõige noorte inimeste jaoks ligitõmbav.

1.1.2. Ränne

Mehaanilise liikumise sisserände osa on viimastel aegadel olnud väike, nagu ka eespool märgitud, kuid välissuhtlemise arenedes ja pärast Eesti saamist ELi liikmeks on see olukord muutunud. Pärast 2000. aasta rahvaloendust tekkisid raskused inimeste sisse- ja väljarände jälgimisega, sest elukoha registreerimine polnud kuni 2004. aastani seadusega kohustuslikuks tehtud. Kuigi see nimetatud aastal välismaalastele ja 2005. aasta maikuust kõigile elanikele kohustuslikuks muudeti, ei järgne seaduse täitmata jätmisele mingit karistust, ning paljud jäta- vad elukoha ikkagi registreerimata. Täpne teave rahvastiku paiknemise kohta on aga hädavajalik sotsiaal-, regionaal- ja majanduspoliitika, samuti arenguka- vade ja prognooside tegemise seisukohast. Elanike registreerimise traditsiooni taastamine võtab aastaid, kuid viimasel ajal on olukord selles osas paranenud.⁴ 2009. aastast rahvastikuarvestus ELi riikides paraneb ja ühtlustub, sest kõik riigid hakkavad esitama sisse- ja väljarändestatistikat ühtse metoodika alusel.

⁴ Alis Tammur, Helerin Rannala, Ülle Valgma, Anne Herm, Enel Pungas (2009). Rändeandmete metoodika ja kvaliteet. Ränne. Statistikaamet. Tallinn. Lk 5-34.

Eesti Statistikaamet, Rahvastikuregister ning Kodakondsus- ja Migratsiooniamet (KMA) leppisid kokku, et 2000.-2007. aasta rändeandmed taastatakse, kasutades andmete põhjana rahvaloenduse ja Rahvastikuregistri andmestikke, mida täiendati-kontrolliti teistest allikatest, nagu KMA ja välismaised registrid. Rändeandmete usaldusväärsuse tõustes hakatakse taas rändestatistikat avaldama.⁵

Välisränne

Kolmandatest riikidest, sh Venemaalt tulevate inimeste suhtes on Eesti riigis kehtestatud sisserände piirarv. See on alates 2008. aasta suvest 0,1% Eesti alalisest elanikkonnast.⁶ Varem arvutati selleks 0,05% alalisest elanikkonnast. 2008. aasta sisserände piirarvuks oli valitsus kehtestanud 677 isikut, 2007. aastal oli see 586 inimest.

ELi kodanikul on õigus Eestis viibida kehtiva reisidokumendi või isikutunnistuse alusel⁷ ja mingeid arvulisi piiranguid nende sisserännu suhtes ei eksisteeri. Eesti ei sea piiranguid tööjõu liikumisele ühestki ELi liikmesriigist. Ent teiste ELi riikide elanikele pole Eesti olnud piisavalt atraktiivne ning nende arv Eestis rahvaarvu oluliselt ei tõsta. Küll aga mõjutab ELi kuulumine rahvaarvu väljarände näol. Peamine ränne lääneriikidesse ongi tööränne. Suurbritannia, Iirimaa ja Rootsi avasid oma tööturu 2004. aastal liitunud liikmesriikidele 1. maist 2004. Alates 1. maist 2006 on Eesti kodanikel vaba juurdepääs lisaks ka Soome, Hispaania, Kreeka ja Portugali ning alates 27. juulist 2006 Itaalia tööturule. 1. mail 2007 avas oma tööturu ka Holland ning 1. juulist 2008 Prantsusmaa.⁸ Rahvastikuregistri andmeil elas seisuga 2. jaanuar 2009 väljaspool Eestit 52 185 Eesti kodanikku.⁹ On esitatud ka muid arve¹⁰.

5 Esimeseks selliseks kogumikuks ongi Ränne. Statistikaamet. Tallinn 2009, kus käsitletakse sise- ja välisrännet 2000-2007.

6 Vastavalt välismaalaste seadusele (RT I 1993, 44, 637) on aastane sisserände piirarv Eestisse sisserändavate välismaalaste arv, mis ei tohi ületada aastas 0,1 protsenti Eesti alalisest elanikkonnast. Sisserände piirarvu kehtestab Vabariigi Valitsus. Sisserände piirarvu täitumise arvutamisel ei arvestata isikuid, kellel on õigus asuda Eestisse väljaspool sisserände piirarvu või kelle suhtes sisserände piirarv ei kehti (RT I 2008, 15, 107). Eestlasel on õigus asuda Eestisse väljaspool sisserände piirarvu. Sisserännu piirarvu alla ei arvata: Eesti kodaniku ja Eestis elamisloa alusel elava välismaalase abikaasat, alaealist ja täisealist last, vanemat ja vanavanemat ning eestkostetavat, kellele antakse elamisloa. Sisserände piirarv ei kehti Ameerika Ühendriikide ja Jaapani kodanike suhtes.

7 Euroopa Liidu liikmesriigi, Euroopa Majanduspiirkonna liikmesriigi või Šveitsi Konföderatsiooni kodaniku ning nende perekonnaliikmete Eestis viibimise ja elamise aluseid reguleerib Euroopa Liidu kodaniku seadus. (RT I 2006, 26, 191).

8 Andmed Välisministeeriumi veebist 18.11.2008.

9 Kahjuks pole teada, kui suur osa neist lahkus taasiseseisvunud Eestist ja kui palju on varasemate emigrantide järeltulijaid. Andmed Välisministeeriumi veebist 12.01.2009.

10 Statistikaamet hindab välismaal elavate Eesti kodanike arvuks u 35 000 isikut, kusjuures lühiajalised välismaal elamised on välja jäetud. Vt Anne Herm. (2007) Eestlased välisriikides. Rahvastik. 2005-2006. Statistikaamet. Tallinn. Rahvastikuministri büroo andmeil on pärast taasiseseisvumist Eestist lahkunud umbes 40 000 inimest e 3%, Lätist 120 000 inimest e 5% ja Leedust u 400 000 e 10% rahvastikust. (BNS 2008. Poolteise kümnendiga on Eestist lahkunud 40 000 inimest. Postimees.ee, 30.05.) Rahvastikuregistri andmeil elas seisuga 2. jaanuar 2009 väljaspool Eestit 52 185 Eesti kodanikku. On esitatud ka muid arve.

Eesti rändesaldo oli aastail 2000-2007 pidevalt negatiivne. Eestisse saabus sel perioodil 10 326 inimest, so 1291 inimest aastas ja välja rändas 26 518 inimest ehk 3315 inimest aastas. Seega ületab väljaränne sisserännet üle 2,5 korra. Kui sisseränne on kulgenud ühtlases kasvujoones, siis väljaränne on aastati olnud väga ebahühtlane. Seejuures on selgelt märgatav väljarände hüppeline kasv pärast Eesti ühinemist ELiga.¹¹

Ränne erinevate riikidega on aastail 2000-2007 muutunud. Vaadeldud aja jooksul on Venemaa varasem negatiivne rändesaldo (2001. aastal 661) muutunud positiivseks (2007. aastal 430). Ka Ukraina ja Lätiga on rändesaldod positiivseks muutunud. Nn vanade Euroopa riikidega on aga rändesaldo jätkuvalt negatiivne.

Peamised väljarännu sihtriigid on Soome (2000-2007 kokku 17 165 inimest), Venemaa (3601), Saksamaa (1217), USA (689), Rootsi (578) ja Suurbritannia (539). Ränne SRÜ riikidesse vähenes aastail 2000-2007 kolm korda. Välja rändavad mehed ja naised vastavalt rahvastiku proportsioonile, st naised on väljarändajate seas rohkem kui mehi; enamik inimesi on vanuselt nooremas tööeas, kõrgharidusega inimesi on väljarändajate seas üllatuslikult suhteliselt vähe (11%, kusjuures aastal 2001 oli neid 18%, 2007 aga ainult 6%). Enamikul väljarändajaist oli Eesti kodakondsus (81%). Eestlasi oli väljarändajate hulgas 59%, venelasi 27%, soomlasi 7%, ukrainlasi 3%.¹²

Sisserändajaid on kõige rohkem saanud Soomest (2018) ja Venemaalt (831). Arvestatav hulk inimesi saabus ka Saksamaalt, Rootsist, Lätist ja Suurbritanniast. Sisserändajate seas on ülekaalus mehed (54%), nooremad tööealised inimesed, 43% on Eesti kodakondsus (mis näitab, et selles osas on peamiselt tegu tagasirändega); on Venemaa (15%), Soome (11%) ja Ukraina (3%) kodanikke.¹³

Hõivatutest on sisserännanute hulgas suurem oskustöölise ning juhtide, tippspetsialistide ja ametnike osatähtsus. Sisserännanute seas on viimasesse rühma kuuluvaid inimesi koguni 47%, samas kui kogu Eesti hõivatute puhul on see näitaja 32%. Ametialane jaotus on riigi tüüpide võrdluses küllaltki erinev. Juhtidele, tippspetsialistidele ning ametnikele kuulub ülekaalukalt suurim osatähtsus ELi vanadest ja muudest kõrgelt arenenud riikidest Eestisse tööleasunute seas. ELi vanadest riikidest Eestisse tööle asunutest hakkas 75% tööle juhi, tippspetsialisti või ametnikuna. Endise Nõukogude Liidu vabariikidest tulnud töötavad aga peamiselt (74%) oskustöölisena.¹⁴

11 Kristi Anniste (2009). Eesti välisränne aastatel 2000-2007. Ränne. Statistikaamet. Tallinn. Lk 50-66.

12 Samas.

13 Samas.

14 Siim Krusell (2009). Välismaalased Eesti tööturul. Ränne. Statistikaamet. Tallinn. Lk 71 ja 72.

Välisränne on üks rahvaarvu arvestamise osasid. Nii on kogu Eesti rahvastik vähenenud registreeritud välisrände tõttu aastail 2000-2007 u 1,2%. Statistikaameti järgi rändas neil aastail välisriikidesse 2% kogu Eesti rahvastikust, so 0,2% aastas. Neid protsente peetakse aga ebatõenäolisteks, pigem on ränne olnud kordi suurem.¹⁵ Võrreldes mitmete teiste Euroopa riikidega pole väljaränne Eestist suur. Sisseränne Eestisse on veel väiksem, u 0,1% rahvastikust aastas.¹⁶ Eeldatavasti on välisränne siiski suurem kui olemasolevad andmed näitavad. Esiteks eelistavad paljud inimesed välisriigis ebaseaduslikult töötamist. Teiseks on paljud inimesed küll ametlikult vormistanud oma viibimise välisriigis, kuid pole end Eestist välja registreerinud.

Tööealise elanikkonna väljaränne tähendab lähteriigile majanduslikult aktiivsete inimeste ehk maksumaksjate osatähtsuse kahanemist ning passiivsete e ülalpeetavate osatähtsuse suurenemist. Harituma ja oskustööjõu väljaränne (nn ajude äravool) on valus probleem, mis avaldab tugevat negatiivset mõju lähteriigi majanduse arengule ja kasvukiirusele. Tööjõu sisseränne võib muutuda riigile koormaks siis, kui riiki saavad lihttöölised, kes võivad end kergesti leida töötuta staatusest.

Esineda võib ka erinevast kultuurilis-sotsiaalsest taustast tingitud lõimumisprobleeme. Eestis on suur venekeelse rahvastiku osatähtsus ja see lihtsustab venekeelsete inimeste sisserännet. Samas näitab nõukogude perioodil sisserännanute suur osatähtsus rahvastikus selgelt pikaajalisi probleeme, mis kaasnevad sisserände sihtriigiks olemisega.¹⁷

Mitte-eestlaste rändetendentsid

Sotsioloogilised uuringud tuvastavad venekeelse rahvastiku, sh eriti noorte suurt soovi välja rännata.

Kus tahaksite tulevikus elada ja töötada või õppida? Vastuste jagunemine protsentides¹⁸:

	Eestlased 2007	Mitte-eestlased 2007	15-29aastased mitte-eestlased, 2008
Ainult Eestis	71	58	23
Osaliselt Eestis, osaliselt lääneriikides	21	18	40
Lahkuda alaliselt lääneriikidesse	2	10	19

15 0,7-0,8% aastas on tõenäolisem, sest Eestis pole väljaränne väiksem kui see on Saksamaal, hindab Siim Krusell. Vt Siim Krusell (2009). Eesti residentide töötamine välisriigis. Eesti Statistika Kvartalikirj 2. Lk 49.

16 Kristi Anniste (2009). Op cit.

17 Siim Krusell (2009). Välismaalased Eesti tööturul. Ränne. Statistikaamet. Tallinn. Lk 73.

18 Ivi Proos, Iris Pettai (2007). Rahvussuhted ja integratsiooni perspektiivid Eestis. Sotsioloogilise uurimuse materjalid. EAÜI Tallinna Linnakantselei tellimusel. Tallinn. September. Ivi Proos, Iris Pettai (2008). Eestivene noored: uue põlvkonna positsioon ja ootused. Sotsioloogilise uurimuse materjalid. EAÜI Tallinna Linnakantselei tellimusel. Tallinn. Juuni.

2008. aasta kevadel tehtud Eesti Avatud Ühiskonna Instituudi (EAÜI) uuringu kohaselt ei soovi 15-29aastased mitte-eestlastest noored tulevikus lahkuda alaliseks Venemaale elama, küll aga soovivad nad siduda oma elu Eesti ja/või lääneriikidega, 5% noortest elaks osaliselt Eestis, osaliselt Venemaal. Lausa viiendik mitte-eestlastest noortest soovib tulevikus elama asuda lääneriikidesse, eesti noorte hulgas on see näitaja 5%. Vananeva ja kahaneva rahvaarvuga Eestile oleks suur kaotus, kui tervelt viiendik muukeelse elanikkonna noori otsustaks tulevikus Eestist alaliseks lahkuda.¹⁹

Kogumikus Ränne publitseeritud statistilised andmed ei näita mitte-eestlaste suurt väljavoolu riigist. Empiirilised analüüsid on viinud järelduseni, et tegelikult vahetavad elukohta kuni pooled nendest, kes on sellist soovi tuleviku suhtes väljendanud. Tähtsamad geograafilisest naabrusest on poliitilisel ja majanduslikul olukorral, traditsioonidel, rännet toetavatel võrgustikel jms põhinevad tegurid. Lisada võib ka sissetuleku erinevused päritolu- ja sihtriigis, töö leidmise võimalused, ootused elujärje suhtes kodu- ja välismaal, nõudluse pakutavate teenuste järele. Takistustena tulevad kõne alla etnilised ja poliitilised probleemid, kultuuri- ja keelebarjäärid.²⁰

Venekeelse elanikkonna kohanematus keele ja kultuuriga on takistuseks ka nende töötamisel välismaal. Sihtriigi kultuuri ja keelega tutvumist ning keele paremat omandamist peab tähtsaks 86% eestlastest ja 62% muukeelsetest residentidest (ajutiselt teises riigis töötavatest inimestest). Koduse keelena muud keelt rääkivad ja madalama haridustasemega inimesed pidasid välismaale mineku suuri maks takistuseks keeleoskuse puudumist.²¹ Aastail 2003-2008 töötas või töötab praegu välisriigis 77,9% koduse keelena eesti keelt rääkivat ja 22,1% muud keelt kõnelevat inimest. Kodakondsuse järgi jaguneti järgmiselt: 94,9% Eesti kodanikud ja 5,1% muu kodakondsusega inimesed. Ka välismaal oli muud keelt kõnelevate residentide sissetulek väiksem kui eesti keelt kõnelevate oma.²²

Tõenäoliselt suureneb tulevikus Eesti venekeelsete elanike väljaränd nendes maadesse, kuhu tekivad sellised venekeelsed enklaavid, mille struktuur ja ulatus oleks piisav suuremahulise migratsiooni soodustamiseks. Välisränne Eestis ning Tallinnas oli 2007. aastal järgmine²³:

	Sisseränne	Väljaränne	Saldo
Eesti kokku	3 743	4 397	-654
Eesti, mehed	2 094	2 083	11
Eesti, naised	1 649	2 314	-665
Tallinn kokku	1 480	1 230	250
Tallinn, mehed	...846	553	293
Tallinn, naised	634	677	-43

19 Urve Palo (2008). Kahju, kui eestivene noored lahkuvad. Eesti Päevalehe ühiskondlik-poliitiline ajakiri Mõte, 31.10. Lk 18 ja 19.

20 Siim Krusell (2009). Välismaalased Eesti tööturul. Ränne. Statistikaamet. Tallinn. Lk 68.

21 Siim Krusell (2009). Eesti residentide töötamine välisriigis. Eesti Statistika Kvartalikirj 2. Lk 46-62.

22 Samas, lk 49 ja 57.

23 Ränne. Statistikaamet. Tallinn. Tabelid 1-3.

Välisrände saldo oli 2007. aastal Eestis negatiivne naiste väljarände tõttu, Tallinna välisrände saldo oli aga positiivne meeste sisserände tõttu. Eestis on naised märksa aktiivsemad väljarändajad kui mehed.²⁴ Ajutiste töömigrantide (residentide) sooline koosseis oli 2003-2008. aasta tugevasti meeste ülekaaluga (71,2% olid mehed).

Eesti maakondades ületab väljaränne kõikjal sisserände, kõige rohkem on rahvastikku nende kaheksa aasta jooksul kaotanud Harju maakond (rändesaldo -5324).²⁵ Samas asus natuke üle poole sisserännanuist elama Harjumaale. Nii Eesti kodakondsusega inimeste kui ka mittekodanike jaoks oli eelistatuim sisserännu sihtpunkt Tallinn.

Siseränne

Nõukogude ajal koondus välisränne Nõukogude liiduvabariikidest Eesti suurematesse linnadesse ja nende satelliitlinnadesse. See mõjutab venekeelse elanikkonna paiknemist ka tänapäeval. Pärast 1991. aastat toimus Eestis rahvastiku koondumine maalt ja väikelinnadest Tallinna ja regioonikeskustesse,²⁶ kõige suurema väljarännu sihtkoht oli siiski Tallinn ja selle tagamaa. Pärast aastat 2000 on siserände peamine tunnusjoon olnud eeslinnastumine.²⁷ Ametlikus statistikas fikseeritakse see linnast maale rändena. Eriti intensiivistus eeslinnastumine alates 2004. aastast.

Asustuse hierarhiatasemete rändesaldo näitab aastail 2000-2007 valitseva rändesuuna liikumist Tallinna tagamaale, kuid kõikidelt teistelt hierarhiatasemetelt Tallinna:²⁸

Tallinnast Tallinna tagamaale		18 131 inimest
Tallinn ise sai	regioonikeskustest	6 996 inimest
	regioonikeskuste tagamaalt	703 inimest
	maakonnakeskustest	4 456 inimest
	maakonnakeskuste tagamaalt	1 293 inimest
	ääremaalt	5 052 inimest
Kokku saldo		369 inimest

2007. aastal liikus siserände korras Eestis 37 822 inimest. Tallinna 2007. aasta siseränne on järgmine:²⁹

	Sisseränne	Väljaränne	Saldo
Tallinn kokku	7 358	8 093	-735
Tallinna mehed	3 119	3 881	-762
Tallinna naised	4 239	4 212	27

24 Ene-Margit Tiit (2008). Eesti rahvastikust 21. sajandi algusaastail. Akadeemia nr 12 (237), lk 2589 ja 2590.

25 Kristi Anniste (2009). Op cit.

26 Regioonikeskused on Tartu, Pärnu, Jõhvi ja Kohtla-Järve linn.

27 Alis Tammur (2009). Siserände suundumused. Ränne. Statistikaamet. Tallinn. Lk 35-49.

28 Alis Tammur (2009). Op cit. Lk 38.

29 Ränne. Statistikaamet. Tallinn. Tabelid 1-3.

Meeste suurem ränne Tallinnast tagamaale on tingitud meeste ja meestega perekondade suuremast jõukusest üksikute naistega võrreldes. Ka Tallinna tagamaa uusasumite elanikkonna uurimused kinnitavad, et seal on sooline tasakaal olemas (vt 2. pt, osa 2.4.3), seevastu Tallinnas valitseb suur naiste ülekaal (vt osa 1.1.3).

Maakondadevahelises liikumises võitis ainsana teistest maakondadest rahvastikku juurde Harjumaa. See on ühtlasi kõigi maakondade peamine väljarände sihtkoht, erand oli vaid Rapla maakond, mis isegi natuke võitis Harjumaalt rahvastikku (79 inimest).³⁰ Raplamaa põhjaosa kuulub Tallinna tagamaa koosseisu ning võtab osa Tallinna valglinnastumisest, see on tingitud sealse rahvastiku mõningase kasvu. Kõige rohkem kaotas Harjumaale (koos Tallinnaga) aastail 2000-2007 Ida-Virumaa (-5248), Tartumaa (-4514), Lääne-Virumaa (-2304), Pärnumaa (-2240) ja Viljandimaa (-2207). Kokku asus 2000-2007 Harjumaale teistest maakondadest elama 24 714 inimest.

Eestis oli perioodil 2000-2007 rändeintensiivsus 208%, mis tähendab, et möödunud kaheksa aasta jooksul vahetas elukohta 21 Eesti elanikku tuhandest. Ühe aasta rändeintensiivsus on keskmiselt 26% ehk 35 000 rändesündmust aastas.³¹

Kõige aktiivsemad rändajad on noored (15-29aastased) ja just nende ränne koondub suurematesse linnadesse ja nende tagamaale, seevastu ääremaa tühjeneb noortest. Noorte rände sihtkoht on Tallinn ja selle tagamaa. 2007. aastal vahetas noortest (15-29aastased) elukohta 40%. Mida vanemaks inimesed saavad, seda vähem nad rändavad. Üle 50aastastest vahetab elukohta u 11% aastas. See, et Venemaa kodanikud Eesti-siseselt harva elukohta vahetavad, tuleneb asjaolust, et nende seas on Eesti kodanikega võrreldes ligi poole suurem üle 50aastaste osatähtsus. Vanemaealised on ainus earühm, kes liigub keskustest, sh Tallinnast, äärealadele. Pereealised (30-49) suunduvad samuti Tallinna ja selle tagamaale.

Eri rahvastikurühmade rändeintensiivsus on erinev. Kui Eesti kodakondsusega isikute rändeintensiivsus oli vaadeldaval perioodil 217%, siis määratlemata kodakondsusega isikutel 102% ja Vene ning muu kodakondsusega isikutel 68%. Rahvuse järgi on rändeintensiivsus eestlastel 223%, soomlastel 142% ja vene-lastel 110%.³² Eesti kodanikud hõlmavad elukohavahetajatest enamiku, ja ka nende rändesuunad vastavad valitsevatele suundadele; paljud liiguvad Tallinna. Vene kodanikel on erinevalt Eesti kodanikest rändesaldo positiivne nii äärealade kui maakonnakeskuste tagamaadel; seda tingivad ilmselt vanadele inimestele iseloomulikud rändetendentsid. Määratlemata ja muu kodakondsusega isikud liiguvad Tallinnast selle tagamaale rohkem kui sisseränne mujalt Eestist kom-

30 Alis Tammur (2009). Op cit. Lk 39 ja 40.

31 Alis Tammur (2009). Op cit. Lk 36.

32 Samas, lk 37.

penseerida jõuab; seetõttu on Tallinna rändesaldo negatiivne. Ka neist on paljud vanemaeealised ja eelistavad elamiseks rahulikumaid piirkondi.

Eestlaste rändekäitumine on sarnane üldistele rändesuundumustele. Eestlased liiguvad vähestesse üksustesse: Tallinna ja Tallinna tagamaale; samal ajal on iseloomulik väljaränd Tallinna linnast. Tallinna napilt positiivset üldist rändesaldot kompenseerib teiste rahvuste esindajate suur sisseränne.³³ Kõige rohkem rändab mitte-eestlasi välja Ida-Virumaa keskustest ja äärealadelt. Mitte-eestlaste jaoks on oluline ka ränne Tallinna tagamaale; nende rändesaldo on positiivne ka enamiku taga- ja ääremaade suhtes. Mitte-eestlaste rände on iseloomulikud kaks suunda: ühelt poolt koondumine Tallinna, teiselt poolt tagamaadele ja äärealadele.

Kogu rahvastiku rändesuundi iseloomustasid aastail 2000-2007 kaks tegurit: esiteks 1980. aastate arvuka põlvkonna jõudmine kõige intensiivsemasse rändeikka ja teiseks kõigi rühmade suundumine Tallinna tagamaale koos sealse intensiivse elamuehitusega. Siserände uurija Alis Tammur arvab, et 1980ndate sünnipõlvkonna asendumine rändeikka jõudva poole väiksema 1990ndate sünnipõlvkonnaga vähendab rännet Tallinna ja teistesse keskustesse. Samas jõuavad 1980ndate põlvkonna esindajad pereloomisikka, mis tingib jätkuva surve eeslinnastumisele.³⁴

Alanud majanduslangus aga toimib kolmanda ning eriti tugeva tegurina: see paneb valglinnastumisele vähemalt ajutiselt piiri ning pärsib ka töörännet. Seda enam intensiivistub asustuse madalamatelt hierarhiaastmetelt Tallinna õppima tulek. Noorte sisseränne on suurendanud nooremate vanuserühmade osakaalu linna rahvastikus ning loonud soodsa pinnase sündimuse kasvule ja positiivsele iibetrendile. Seda trendi on hakanud murendama tööikka jõudvate noorte arvu järsk vähenemine, mis tuleneb 1990. aastate madalast sündimusest - ja seda eriti Tallinnas - ning Tallinna valglinnastumise mõjust, mille käigus noored lastega perekonnad leiavad endale uue kodu linna piiri taga (vt lähemalt 2. pt, osa 2.4).³⁵

1.1.3. Meeste ja naiste osakaal rahvastikus

Eesti rahvastiku sooline ebaproportsionaalsus on suur, eriti mitte-eestlastel. Eestis oli 2007. aastal 100 mehe kohta 117,1 naist (nagu Lätiski), samas kui 27 ELi riigi keskmine on 104,9.³⁶ 01.01.2009 oli 100 mehe kohta ikka veel 117,1

33 Alis Tammur (2009). Op cit. Lk 41 ja lisa 1, kaart 13. Kohtla-Järve, Jõhvi ja Narva rändesaldo 2000-2007 oli -1000 - -4099; nii negatiivset rändesaldot polnud üheski teises Eesti linnas.

34 Alis Tammur (2009). Op cit. Lk 42.

35 Tallinna arengukava 2009-2027. Tallinna Linnavolikogu 19. juuni 2008 otsuse nr 129 lisa.

36 Statistikaameti andmed.

naist (eestlastel 114,4 ja mitte-eestlastel 123,4 naist). Tallinnas on soolised proportsioonid veelgi halvemad: 100 mehe kohta tuli 121,2 naist (eestlastel 120,3, mitte-eestlastel 122,3 naist).

Eesti rahvastikust moodustasid 2007.-2009. aastal naised 53,9%, Tallinnas 2007. aastal koguni 54,9% ja 2009. aastal 54,8% (vt tabel 1.4 ja ka tabel 1.1). Eesti eestlastest moodustasid 2009. aastal naised 53,4% ja mitte-eestlastest 55,2%. Tallinna eestlastest moodustavad samal aastal naised 54,6% ja mitte-eestlastest naised 55,0%. Eesti eestlaste seas 2000-2008 naiste osakaal õige pisut kahanes, mitte-eestlaste seas aga kasvas.

Tabel 1.4. Meeste ja naiste osakaal Eestis ja Tallinnas 1. jaanuaril 2000. ning 2009. aastal rahvuse järgi, %

	Eesti			Tallinn		
	Kokku	Mehed	Naised	Kokku	Mehed	Naised
Eesti rahvastik						
2000	100,0	46,1	53,9	100,0	45,0	55,0
2009	100,0	46,1	53,9	100,0	45,2	54,8
Eestlased						
2000	100,0	46,5	53,5	100,0	44,8	55,2
2009	100,0	46,6	53,4	100,0	45,4	54,6
Mitte-eestlased						
2000	100,0	45,2	54,8	100,0	45,3	54,7
2009	100,0	44,8	55,2	100,0	45,0	55,0

Arvutatud tabeli 1.1 andmete põhjal

Suur meeste ja naiste arvuline erinevus tekkis II maailmasõja tulemusena, ent see ühtlustus perioodil 1970-1991. Alates Eesti iseseisvumisest on hakanud see erisus aasta-aastalt suurenema. Eesti mitte-eestlaste puhul mõjutab naiste osakaalu suurenemise suunas meeste eriti suur suremus ja lühem oodatav eluiga võrreldes naiste suremuse ja oodatava elueaga. Eestlaste ja mitte-eestlaste vaheline erinevus naiste arvus 100 mehe kohta on väike, kuid eestlastel see erinevus aegamisi väheneb.

1.1.4. Rahvuskosseis ja selle muutumine

Eestis on ikka elanud põlisrahvastiku kõrval teatud hulk välispäritolu elanikke, kuid suur muutus sai alguse pärast II maailmasõda seoses Eesti lülitamisega Nõukogude Liidu koosseisu: Eestisse veeti ekstensiivse tööstusliku kasvu perioodil tööjõudu sisse algul lähematest, hiljem aga üha kaugematest N Liidu osadest. Nagu eespool märgitud, elas Eestis 01.01.2008 mitte-eestlasi 31,3%, kellest valdav enamik on välispäritolu. Lääne- ja Põhja-Euroopa riikides on välispäritolu rahvastikku märksa vähem: Šveitsis ja Hollandis üle 25%, Belgias, Suurbritannias

ja Prantsusmaal 25-20%, Rootsis ja Hispaanias 20-15%, mujal aga veel vähem.³⁷ Kõigis neis riikides on sisseändajad saanud erinevatel asjaoludel erinevatest riikidest ja isegi erinevatelt kontinentidelt, Eestis aga Nõukogude Liidu ajal peamiselt Venemaa aladelt ning valdav enamik sisseännanuist on venekeelsed. Eesti on välispäritolu elanike hulga ja päritolu poolest sarnane Lätiga, kus nende osakaal on veelgi suurem.

Nagu märgitud, oli Tallinna elanikest 01.01.2008 mitte-eestlasi 45,0%. Tallinn on küll paljurahvuseline linn, kuid nagu kogu Eesti riigis, elab ka Tallinnas rahvastest kõige enam eestlasi ja venelasi (vt tabel 1.5). Erinevus on aga selles, et kogu Eestis on eestlaste osakaal (69%) suurem ja venelaste oma (26%) märksa väiksem kui Tallinnas. Eesti ja Tallinna täpsem rahvusjaotus 2000. ja 2008. aastal selgub tabelist 1.5 ja jooniselt 1.2.³⁸

Tallinnas elab eestlasi 55% ja venelasi 37%, viimased koos teiste slaavlastega - ukrainlaste, valgevenelaste jt-ga - moodustavad kokku 42%. Muid rahvusi on u 3%. Venelased moodustavad Tallinnas 81% mitte-eestlastest, slaavlaste aga ühtekokku 93%. Nagu on märkinud rahvastikuteadlane Kalev Katus, kujutab Eesti kogurahvastik endast pigem statistilist summat kahe, suurusjärgult teineteisega võrreldava rahvastiku eripalgeliselt kulgevatest protsessidest.³⁹ Tallinna kohta kehtib see veel enam.

Tabel 1.5. Eesti ja Tallinna rahvuskoosseis 1. jaanuaril 2000 ja 2008

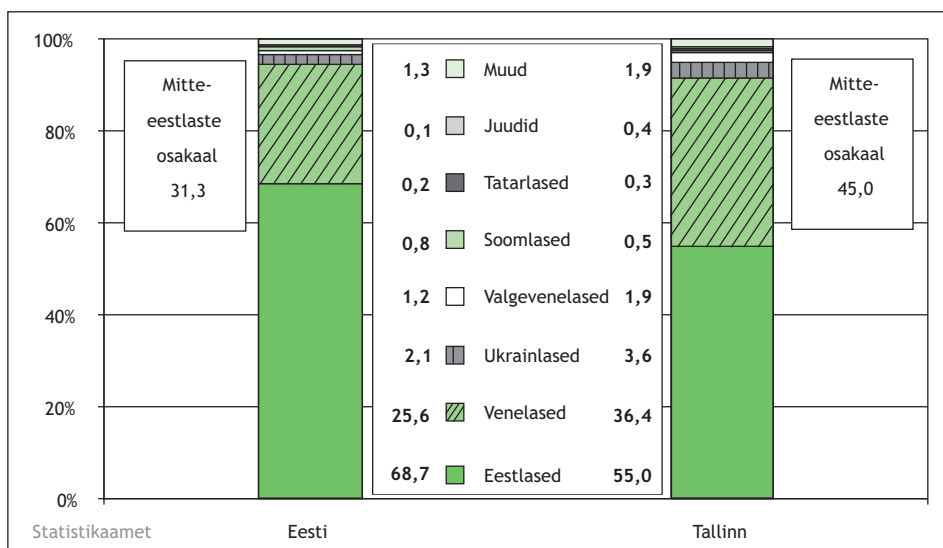
	Eesti				Tallinn			
	2000		2008		2000		2008	
	Arv	%	Arv	%	Arv	%	Arv	%
Rahvused kokku	1 372 071	100,0	1 340 935	100,0	400 781	100,0	397 617	100,0
Eestlased	935 884	68,2	920 885	68,7	217 248	54,2	218 878	55,0
Venelased	354 660	25,8	343 568	25,6	147 783	36,9	144 790	36,4
Ukrainlased	29 259	2,3	28 003	2,1	14 849	3,7	14 136	3,6
Valgevenelased	17 460	1,3	15 925	1,2	8 045	2,0	7 509	1,9
Soomlased	11 974	0,8	10 890	0,8	2 469	0,6	2 327	0,5
Tatarlased	2 610	0,2	2 473	0,2	1 276	0,3	1 217	0,3
Juudid	2 178	0,2	1 870	0,1	1 628	0,4	1 394	0,4
Muud	18 046	1,3	17 321	1,3	7 483	1,9	7 366	1,9
Kokku mitte-eestlased	436 187	31,9	420 050	31,3	183 533	45,8	178 739	45,0

Statistikaamet

37 Statistikaameti andmed.

38 Statistikaameti ja Rahvastikuregistri rahvuste rahvaarvude erinevused võivad mingis osas tuleneda sellest, et jooksvas arvestuses on ära jaotatud rahvuste vahel viimasel rahvaloendusel Eestis loendatud 7919 teadmata rahvusest elanikku.

39 Kalev Katus (2004). Rahvastiku heaolu. Sotsiaaltrendid 3. Teadustoimetaja Alari Purju, projekti juht Urve Kask. Statistikaamet. Tallinn. Lk 12-18.

Joonis 1.2. Eesti ja Tallinna rahvuskoosseis 1. jaanuaril 2008, %

Eestlaste osakaal nii Eestis kui Tallinnas kasvab aeglaselt, kui otsustada Statistikaameti andmete põhjal. Seda on märgata isegi nii lühikesel ajavahemikul kui aastad 2000-2008 (tabel 1.5). Venelaste osakaal vähenes sel ajavahemikul ainult veidi, ukrainlaste ja valgevenelaste oma juba rohkem. Oluliselt väheneb enamiku muudest rahvustest elanike arv ja osakaal. Väidetavalt on mitte-vene muulased Eestis ja Tallinnas kaotamas oma rahvuslikku identiteeti ning venestuvad⁴⁰.

Rahvastikuregistri andmeil oli Tallinna rahvuskoosseis 01.01.2009 järgmine (%)⁴¹:

Eestlased	52,2	Soomlased	0,6
Venelased	38,6	Juudid	0,4
Ukrainalased	3,8	Tatarlased	0,3
Valgevenelased	2,1	Teised rahvused	2,0

Mitte-eestlased, eriti aga juudid, ukrainalased, valgevenelased ja venelased, samuti muud rahvused, paiknevad Statistikaameti andmete põhjal 74-42% ulatuses Tallinnas (vt tabel 1.6) ja ülejäänud osas muudes suuremates linnades. Ainult soomlasi elab Tallinnas vähe (21%), nende ülejäänud rahvuskaaslased paiknevad kõikjal Eestis, ka maal, nii nagu eestlasedki.

40 Vt ka Ingrid Rüütel, Ene-Margit Tiit (2006). Pärimuskultuur Eestis - kellele ja milleks II. Tartu Ülikooli Kirjastus.

41 Tallinn arvudes 2008. Tallinna Linnavalitsus. Tallinn, 2009.

Tabel 1.6. Tallinna rahvusrühmade osakaal Eestis elavatest rahvustest 2000. ja 2006. aastal, %

	2000	2006
Eestlased	23,2	23,7
Venelased	41,7	42,0
Ukrainlased	50,8	50,5
Valgevenelased	46,1	47,1
Soomlased	20,6	21,2
Tatarlased	48,9	49,1
Juudid	74,7	74,3
Muud	41,5	42,4

Statistikaameti andmete põhjal.

Tallinna linnaosade rahvuskoosseisu Rahvastikuregistri andmetel kajastab tabel 1.7. Tallinna kõik linnaosad on paljurahvuselised, kuid kolmes on eestlasi alla poole linnaosa rahvastikust: 01.01.2009 moodustasid nad Lasnamäel 28,3%, Põhja-Tallinnas 42,2% ja Haaberstis 48,8%. 50-59% vahemikus on eestlasi Mustamäel (57,2%), 60-69% Kristiines (67,9%), 70-79% Kesklinnas (71,1%). Kõige rohkem elab eestlasi valdavalt peremajadega hoonestatud Pirital (80,9%) ja Nõmmel (84,0%). Kristiine linnaosa suhteliselt suur eestlaste rohkus on seletatav sealse peremajapiirkonnaga, kuid Kesklinna eestlaste arvukus pole seletatav ühe-kahe teguriga⁴². Mitte-eestlaste paiknemine Tallinnas seostub suurte tehaste või muude suurte objektide rajamise või taastamisega Koplis (Põhja-Tallinn), sisserrännulainete ja sellega seotud suurte kortermajarajoonide ehitamisega (Mustamäe, Haabersti/Õismäe, Lasnamäe). Lasnamäel, kus mitte-eestlaste osakaal on linnaosadest suurim, näib 2005. ja 2009. aasta võrdluses mitte-eestlaste osakaal kasvavat: 2005. aastal elas seal mitte-eestlasi 69,1%, 2009. aastal 71,7%. Tõenäoliselt on selle üheks põhjuseks eestlaste püüd kolida uutesse, enamasti peremaja-piirkondadesse linnas ja linna piiri taga. Teise põhjusena tuleks kaaluda spontaanselt toimuvat segregatsiooni, millele võib kaasa aidata sisserränd Kirde-Eestist.

Tabel 1.7. Tallinna linnaosade rahvuskoosseis 1. jaanuaril 2005 ja 2009, %

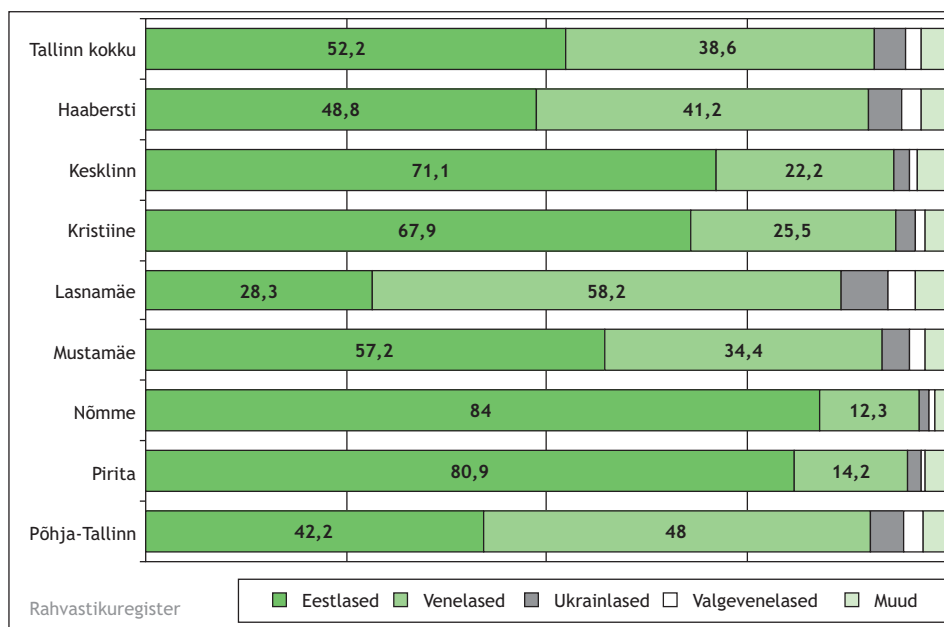
	Eestlased	Venelased	Ukrainlased	Valgevenelased	Muud	Kokku	sh mitte-eestlased
2005							
Haabersti	49,2	40,2	4,4	2,7	3,5	100,0	50,8
Kesklinn	69,7	24,1	2,1	1,0	3,0	100,0	30,2
Lasnamäe	31,0	55,1	6,2	3,4	4,4	100,0	69,1
Mustamäe	57,9	33,6	3,5	2,0	3,1	100,0	42,2
Nõmme	83,0	13,1	1,6	0,7	1,7	100,0	17,1

⁴² Rahvastiku- ja statistikateadlane Ene-Margit Tiit, kes on ka selle peatüki retsensent, arendab mõtet, et Kesklinnas, Nõmmel ja osalt Kristiines on eestlaste osakaal jätkuvalt keskmisest kõrgem põhjusel, et neis piirkondades elasid eestlased juba enne II maailmasõda, samas kui kõik *mäed* on tekkinud hiljem ja rahvastatud uustulnukatega.

	Eestlased	Venelased	Ukrainlased	Valgevenelased	Muud	Kokku	sh mitte-eestlased
Põhja-Tallinn	40,8	48,9	4,4	2,6	3,3	100,0	59,2
Tallinn kokku	52,4	38,1	4,0	2,2	3,3	100,0	47,6
2009							
Haabersti	48,8	41,2	4,3	2,4	3,4	100,0	51,2
Kesklinn	71,1	22,2	1,9	0,9	4,0	100,0	28,9
Kristiine	67,9	25,5	2,4	1,4	2,8	100,0	32,1
Lasnamäe	28,3	58,2	6,0	3,3	4,2	100,0	71,7
Mustamäe	57,2	34,4	3,4	1,9	3,0	100,0	42,8
Nõmme	84,0	12,3	1,3	0,6	1,8	100,0	16,0
Pirita	80,9	14,2	1,5	0,6	2,9	100,0	19,1
Põhja-Tallinn	42,2	48,0	4,2	2,5	3,1	100,0	57,8
Tallinn kokku	52,2	38,6	3,8	2,1	3,3	100,0	47,8

Rahvastikuregister

Inimesed, kelle elukoht linnaosas on teada, kuid rahvus mitte, on käesolevas tabelis jaotatud linnaosade rahvusrühmade vahel proportsionaalselt.

Joonis 1.3. Tallinna linnaosade rahvuskoosseis 1. jaanuaril 2009, %

1990ndatel toimus Tallinna elanikkonna jaotuses sotsialistlike struktuuride ülekandumine postsotsialistlikku ühiskonda ja elukohapõhist segregatsiooni või polariseerumist ruumiliste üksuste (linnaosade) vahel ei toimunud. Sellest hoolimata on rahvustepõhise (eestlased vs mitte-eestlased) segregatsiooni tase võrreldes sotsiaal-majandusliku segregatsiooniga suhteliselt kõrge.⁴³ Uuel sajandil aga olukord muutus: osa inimeste sissetulekud suurenesid kiiremini ja sotsiaalne staatus tõusis. Kihistumine tõi kaasa elukohapõhise segregatsiooni. Uute jõukamate rühmade elukohaks on saanud soodsa keskse asukohaga piirkonnad ja äärelinn, samuti linnalähipiirkonnad⁴⁴, vastavalt siis Kesklinn, Pirita, Tiskre Haaberstis, Viimsi vald Harjumaal jne.

1.2. Sünnimus, suremus ja iive. Abordid

1.2.1. Sünnimus Eestis ja mujal

Kõigil Euroopa rahvastel, välja arvatud Türgi, pole sünnimus mitte ainult taastetasemest madalam, vaid sageli tugevasti allpool taastetaset: enamikus riikides moodustab sünnimus ainult 55-65 protsenti nimetatud tasemest, viimastel aastatel siiski pisut rohkem. Sellist madalat ja ülimaldat sünnimust - vähem kui 1,3 pügalat summaarse sünnimuskordaja järgi - saab lubada ühe-kahe, suuremate rahvaste puhul isegi kolme põlvkonna vältel, kuid mitte kauem, sest siis on rahvusena püsijäämine pöördumatult ohustatud. Selline olukord Euroopas ja Eestis on vastandlik maailma ülejäänud rahvastiku (ligikaudu 80%) seisundile - seal tuntakse muret pigem sünnimuse kõrge taseme ja/või ebapiisava alane-miskiiruse ning sellega kaasneva kiire rahvaarvu kasvu pärast.⁴⁵

Eesti olukord on paranenud: Eestis oli veel 1996. ja 2000. aastal sünnimuse üldkordaja väiksem kui ELi 27 riigi keskmine, kuid 2006. aastal juba oluliselt suurem. Rahvastikuteadlased on seisukohal, et Eestis valitsevat püsivat negatiivset rahvastikutaastet saab pidurdada või positiivseks pöörata peamiselt sisserännu abil, kuid see põhjustab sotsiaalseid probleeme. Mõningast potentsiaali on Eestis ka suremuse, eriti meeste suremuse vähendamisel ja sellest tuleneval iibetõusul, kuid sünnimuse olulist tõusu pole vananeva rahvastiku tingimustes oodata. Kui suure rahvaarvuga riikide puhul ei tähenda püsiv negatiivne rahvastikutaaste veel põlisrahva lõppu, siis väikeriikides, nagu 1,3-miljonilise rahvaarvuga Eesti seda on, pole see mitte ainult võimalik, vaid ka väga tõenäoline.

43 Anneli Kährik (2006). Socio-spatial residential segregation in post-socialist cities: the case of Tallinn, Estonia. *Dissertationes Geographicae Universitatis Tartuens*, 29. Tartu University Press.

44 Samas.

45 Kalev Katus (2007). Mida teha järjepideva rahvastikuarengu nimel. *Riigikogu Toimetised*, nr 15. <http://www.riigikogu.ee/rito/index.php?id=10914&op=archive2>

Euroopa riigid on välispäritolu rahvastiku ja põliselanike sündimuse osas hoopis teises olukorras kui Eesti. Sealsetel peamiselt arenevatest riikidest pärit immigrandidel on sündimusega seotud traditsioonid, nagu ikka, kaasa võetud endiselt kodumaalt. Selle tulemusel on välispäritolu rahvastiku sündimus Itaalias üle kahe korra, Hispaanias, Austrias, Prantsusmaal, Taanis, Suurbritannias, Belgias aga oluliselt suurem kui põlisrahvastiku oma. Erinevused immigrantide ja põliselanike vahel on suhteliselt väikesed Rootsis ja Hollandis.⁴⁶ Sündimuskäitumine muutub tavaliselt põlvkondlike lainetena.

Summaarne sündimuskordaja⁴⁷ Eestis oli 1995. aastal 1,38; 2000. aastal 1,39 ning edaspidi juba kõrgem: 2006. aastal 1,55, 2007. aastal 1,64 ja 2008. aastal 1,66. 2006. aastal oli see ELis 1,53. Sündimust taastetasemel (summaarne sündimuskordaja 2,1 last naise kohta) ei esine üheski ELi riigis⁴⁸, kuid mõnes hakkab sellele lähenema (Islandil 2006. aastal 2,08 ja 2007. aastal 2,09, Iirimaa 2007. aastal 2,01). Leedus ja Lätis on summaarne sündimuskordaja üsna madal (2007. aastal vastavalt 1,35 ja 1,41), kuid madal on see teisteski Kesk- ja Ida-Euroopa riikides (nt 2007. aastal Poolas 1,31) ning ka Saksamaal (1,37) ja Portugalis (1,33). Eesti sündimuse üldkordaja⁴⁹ oli veel 1996. ja 2000. aastal väiksem kui ELi 27 riigi keskmine, kuid 2006. aastal juba oluliselt suurem (2006. aastal Eestis 11,758, ELis 10,611; 2008. aastal Eestis 11,955, ELis 10,869).⁵⁰

Madalat sündimust ei aita Eestis tõsta ka immigrandid. Eestis oli välispäritolu rahvastiku sündimus eestlaste omast suurem kuni 1917.-1918. aastani. Alates sellest ajast on välispäritolu rahvastiku sündimus olnud põlisrahvastiku eestlaste sündimusega võrreldes väiksem või sellega võrdne.⁵¹

Aastail 1990-2005 oli eestlaste summaarne sündimuskordaja suurem kui mitte-eestlaste oma. 1990. aastatel oli erinevus suurem, 2000. aastatel vastav näitaja lähenes ning 2002-2003st aastaist alates hakkas eestlaste sündimuskordaja veidi rohkem kasvama kui mitte-eestlaste oma (vt joonis 1.4).

Eestlaste ja mitte-eestlaste 1990. aastate sündimustrend on kulgenud mõnesuguse ajanihkega. Eestlaste sündimuse languse kiirus oli 1990. aastate alguses mitte-eestlastega võrreldes aeglasem. Madalaima taseme (1,34 last viljakas eas naise kohta) saavutas eestlaste sündimus alles 1998. aastal, kõikides seejärel viis aastat selle näitaja ümber. Alates 2004. aastast on eestlaste summaarne

46 Allan Puur (2008). Noored põlvkonnad: rahvastikuarenguline kontekst. Seminari *Noorte kohanemisstrateegiad*, 17.09.2008, Tallinn materjalid (Vt www.tallinn.ee/est/g6210s41565).

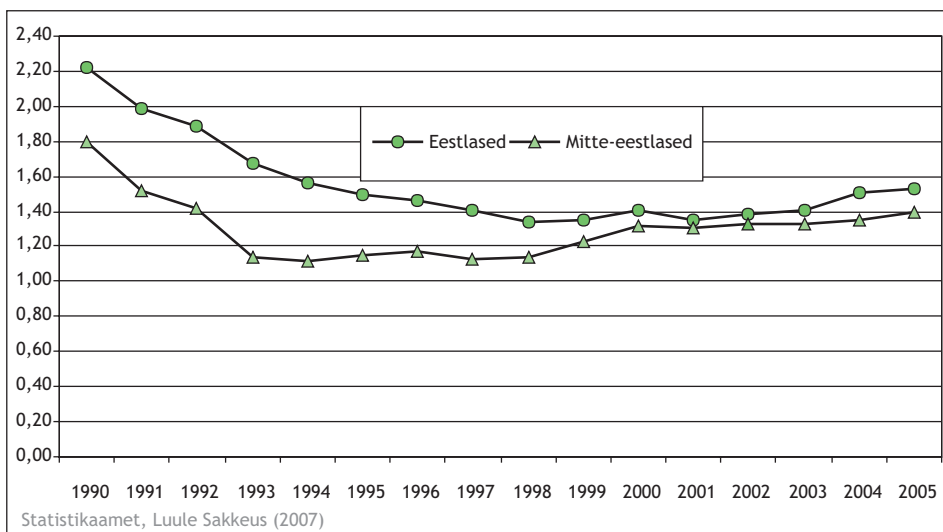
47 Summaarne sündimuskordaja - keskmine elussündinud laste arv naise kohta tema elu jooksul, kui kehtiksid konkreetse aasta sündimuse vanuskordajad. (Statistikaameti definitsioon).

48 Eestis sündimuse tase (summaarse sündimuskordaja järgi) on rohkem kui veerandi võrra väiksem rahvastiku taastetasemest, kuid pole kaugeltki kindel, et praegused trendid säiluvad ka majandusüklis uues faasis. Kuid ka sama sündimustaseme säiludes suletud rahvastiku tingimustes on iga järgnev põlvkond eelmisest veerandi võrra väiksem.

49 Sündide arv 1000 aastakeskmise elaniku kohta

50 Statistikaameti andmed.

51 Allan Puuri (2008) materjalid.

Joonis 1.4. Eestlaste ja mitte-eestlaste summaarne sündimuskordaja, 1990-2005

sündimuskordaja kerkinud 1995. aasta tasemele (1,5 last naise kohta). Mitte-eestlaste 1980. aastate lõpu sündimuse suurenemisele järgnes alates 1990. aastast ulatuslik langus. Madalpunkt ilmnis 1993. aastal ja sündimus jäi kuueks aastaks madalale tasemele, näidates tõusutrendi alates 1999. aastast. Hoolimata sellest ei küüni mitte-eestlaste summaarne sündimuskordaja eestlaste näitaja tasemeni.⁵² Demograaf Luule Sakkeus kinnitab, et mitte-eestlastel läheb just sündimuse osas pisut halvemini kui eestlastel.⁵³

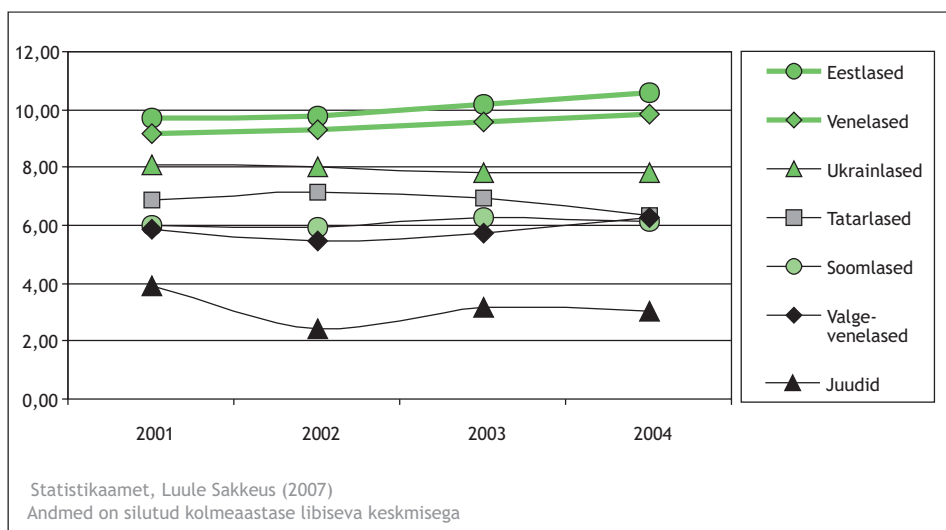
Rahvusliku heterogeensuse illustreerimiseks esitatakse kümne suurema rahvusrühma sündimuse üldkordajad.⁵⁴ Väiksemaarvuliste rahvastikurühmade juhusliku kõikumise eemaldamiseks on 2000.-2005. aasta andmeid silutud kolmeaastase libiseva keskmisega. Iga rahvusrühm käitub sündimusprotsessis erinevalt (vt joonis 1.5).

Tavapärastelt peegeldavad immigrantrahvastiku demograafilised protsessid emamaa käitumismalli, nagu eespool korduvalt märgitud. Arvestades aga Eesti immigrantrahvastiku lähtepiirkondade mitmekesisust, on arusaadav, et iga rahvusrühm käitub neis protsessides erinevalt. Ka venelased on paljudest endise Nõukogude Liidu piirkondadest pärit ja mingit ühtse (demograafilise) käitumisega rühma nad ei moodusta. Üldistusena tuleb mainida, et Venemaal on sündimus üldiselt madal.

52 Luule Sakkeus (2007). Rahvastiku areng sidusrühmade kaudu. Sotsiaaltrendid 4. Statistikaamet. Tallinn.

53 Luule Sakkeus (2007). Op cit.: Eesti keskmist summaarset sündimuskordajat mõjutavad kõige rohkem kolm maakonda - Tartu, Ida-Viru ja Harju maakond. Ilmselt on siin kõige tähtsamaks mõjuriks linnarahvastiku eripärane sündimus koos immigrantrahvastiku teistsuguse käitumisega.

54 Luule Sakkeus (2007). Op cit.

Joonis 1.5. Eesti suuremate rahvusrühmade sündimuse üldkordaja, 2000-2005 (2001-2004)

Kõiki suuremaid rahvusrühmi (v.a leedulasi) iseloomustab 2000. aastate alguses eestlastest madalam sündimuse üldkordaja. Viimastel aastatel ilmneb selle näitaja kasvutrend peale eestlaste veel venelastel, valgevenelastel ja soomlastel. Suhteliselt samal tasemel - ehkki väikese langustrendiga - on ukrainlaste ja lätlaste vastav näitaja. Kõige väiksem sündimuse üldkordaja valgevenelaste järel on juutidel. Viimase rahvusrühma sündimust on ilmselt suuresti mõjutanud nooremaeliste väljaränne etnilisele kodumaale.⁵⁵

1.2.2. Sündimus, suremus ja iive

Tabelis 1.8. on toodud sündimuse, suremuse ja loomuliku iive andmed Eesti ja Tallinna kohta aastail 2000 ja 2006. Eesti ulatuses ületab surmade arv jätkuvalt sündide oma, mis tähendab, et loomulik iive on negatiivne.

Tabel 1.8. Sünnid, surmad ja loomulik iive rahvuse järgi Eestis ja Tallinnas 2000. ja 2006. aastal

	Kogu Eesti		Eestlased		Mitte-eestlased	
	2000	2006	2000	2006	2000	2006
Eesti						
Aastakeskmise rahvastik	1 369 515	1 343 547	934 544	921 485	434 971	422 062
Elussünnid	13 067	14 877	9 208	10 678	3 859	4 199
Surmad	18 403	17 316	11 893	11 502	6 510	5 814
Sündimuse üldkordaja*	9,54	11,07	9,85	11,59	8,87	9,95

55 Luule Sakkeus (2007). Op cit.

	Kogu Eesti		Eestlased		Mitte-eestlased	
	2000	2006	2000	2006	2000	2006
Suremuse üldkordaja**	13,44	12,89	12,73	12,48	14,97	13,78
Loomuliku iibe kordaja***	-3,90	-1,82	-2,88	-0,89	-6,09	-3,83
Tallinn						
Aastakeskmise rahvastik	400 233	396 523	217 083	217 467	183 150	179 056
Elussünnid	3 680	5 223	2 127	3 239	1 553	1 984
Surmad	4 763	4 564	2 440	2 287	2 323	2 277
Sündimuse üldkordaja*	9,19	13,17	9,80	14,89	8,40	11,08
Suremuse üldkordaja**	11,90	11,51	11,24	10,52	12,68	12,72
Loomuliku iibe kordaja***	-2,71	1,66	-1,44	4,38	-4,28	-1,64

Statistikaamet

*Sündimuse üldkordaja - sündide arv 1000 aastakeskmise elaniku kohta.

**Suremuse üldkordaja - surmade arv 1000 aastakeskmise elaniku kohta.

***Loomuliku iibe kordaja on arvatatud sündimuse ja suremuse üldkordajate vahena.

Veel 2007. aastal oli Eestis eestlaste iive negatiivne (-177). 2008. aastal oli Statistikaameti andmeil Eestis loomulik iive negatiivne, Eesti eestlaste ja tallinnlaste iive aga positiivne:

	Kogu Eesti	Eesti eestlased	Eesti mitte-eestlased	tallinlased
Elussünnid	16 028	11 578	4 450	5 421
Surmad	16 675	10 983	5 692	4 436
Loomulik iive	-647	595	-1 242	985

Suremuse üldkordaja⁵⁶ on aastail 2000-2006 vähenenud, Tallinnas on see väiksem kui Eestis keskmiselt, eestlastel väiksem kui mitte-eestlastel. 2006. aastal oli suremuse üldkordaja kogu Eestis 12,89, Eesti eestlastel 12,48 ja Eesti mitte-eestlastel 13,78; Tallinnas 11,51, Tallinna eestlastel 10,52, Tallinna mitte-eestlastel 12,72. 2006. aastal oli Tallinna eestlaste ja mitte-eestlaste surmade arv peaaegu võrdne, vastavalt 2287 ja 2277, kuigi mitte-eestlasi elab Tallinnas eestlastest vähem.

Statistikaameti andmeil oli 2000. aastal Tallinnas loomulik iive negatiivne (loomuliku iibe kordaja -2,71), kuid mitte nii suurel määral kui kogu Eestis (-3,90). 2006. aastal oli Tallinna iive positiivne (1,66), kogu Eestis aga jätkuvalt negatiivne (-1,82).

Taastetaseme tagaks juba pisut üle 20 000 lapse, veel parem oleks, kui sünniks 21 000-25 000 last aastas ning see tase peaks püsima pikka aega. Iibe positiivsus oleks vaja vaid 17 000-18 000 lapse sündi.⁵⁷ Seoses majanduskasvu ja positiivsete meeleolude püsimisega loomuliku iibe näitajad viimaseil aastail para-

56 Surmade arv 1000 aastakeskmise elaniku kohta.

57 Ene-Margit Tiidu märkus 04.06.2009.

nesid, kuid tõenäoliselt mõjutab majanduslangus lähiaastatel kõiki protsesse, sh rahvastikuprotsesse, ning iive langeb.⁵⁸ On tõenäoline, et mitte-eestlastel on sündimuse langus suurem kui eestlastel.

2000. aastast alates on sündimus Eestis tõusnud ja ka suremus on pisut langedud mõlemal rahvusrühmal. Eestlaste loomuliku iibe kordaja oli 2000. aastal -2,88 ja 2006. aastal -0,89, mitte-eestlastel vastavalt -6,09 ja -3,83. Tallinna eestlaste iive paistab Eesti negatiivse iibe taustal soodsalt silma - 2000. aasta negatiivne iive (loomuliku iibe kordaja -1,44) on pöördunud 2006. aastaks positiivseks (4,38). Tallinna mitte-eestlastel on negatiivne iive jäänud püsima (2000. aastal -4,28 ja 2006. aastal -1,64), kuid vastavad näitajad on paremad kui kogu Eesti mitte-eestlastel. Tallinna eestlaste arv kasvas 2006. aastal 952 inimese võrra, mitte-eestlaste arv aga kahanes 293 inimese võrra.

2006. ja 2007. aastal oli Eesti eestlaste ja mitte-eestlaste loomuliku iibe kordaja negatiivne, vaid Tallinna eestlastel

1.2.3. Sünnitajad rahvuse järgi

Tervise Arengu Instituut esitab oma sünniregistris sünnitajad rahvuse järgi (tabel 1.9)⁵⁹. Sealt selgub, et mitte-eestlastest sünnitajate osakaal on Eestis kõikunud 28% (2006) ja 30% (2002) vahel. Kui võrrelda 2006. aasta arve 1992. aastaga, ilmneb, et mittevõene muulastest sünnitajate arv ja osakaal oli 2006. aastal veidi väiksem kui see oli 1992. aastal, kuid üldiselt on mitte-eestlastest sünnitajate osakaal püsinud viimased viisteist aastat stabiilsena. 2006. aastal oli sünnitajate seas 72% (täpsemalt 71,8%) eestlannasid, kuigi rahvastikust moodustasid eestlased sel aastal 68,6%.

Tabel 1.9. Sünnitajate rahvus Eestis 1992., 2002. ja 2006. aastal

	1992		2002		2006	
	Arv	%	Arv	%	Arv	%
Eestlane	12 694	70,4	9 009	69,9	10 610	72,0
Venelane	4 202	23,3	3 442	26,7	3 751	25,5
Ukrainlane	449	2,5	172	1,3	124	0,8
Valgevenelane	207	1,1	40	0,3	46	0,3
Soomlane	119	0,7	42	0,3	35	0,2
Muu rahvus	333	1,8	181	1,4	165	1,1
Teadmata	27	0,1	4	0,0	0,0	0,0
Mitte-eestlane	5 310	29,4	3 881	30,1	4 121	28,0

TAI

58 Sündimuse väikese arvu taga näevad teadlased peamiselt materiaalseid kaalutlusi ja muutunud väärtushinnanguid, kusjuures mitte-eestlased toovad sagedamini välja riigipoolse abi olulisuse. Vt Kaja Oras, Marge Unt (2008). Sündimust mõjutavad tegurid Eestis. Sotsiaalse analüüsi keskus. Rahvastikuministri büroo. Tallinn. (02.02.2009)

59 Eesti Meditsiiniline Sünniregister 1992, 2002-2006. Raseduskatkestusandmekogu 1996, 2002-2006. TAI. Tallinn 2007, lk 29.

Sünnitajate arv sõltub suurel määral viljakas e fertiilses eas (15-49) olevate naiste arvust. Selles eas naiste arv on kahanemas, mistõttu sünnitajaid ja sündinud lapsi jääb üha vähemaks. Kuidas see mõjutab just Tallinna mitte-eestlaste arvu käesoleval ajal ja tulevikus, selgub rahvastiku vanuskoosseisu käsitlevas osas (osa 1.5).

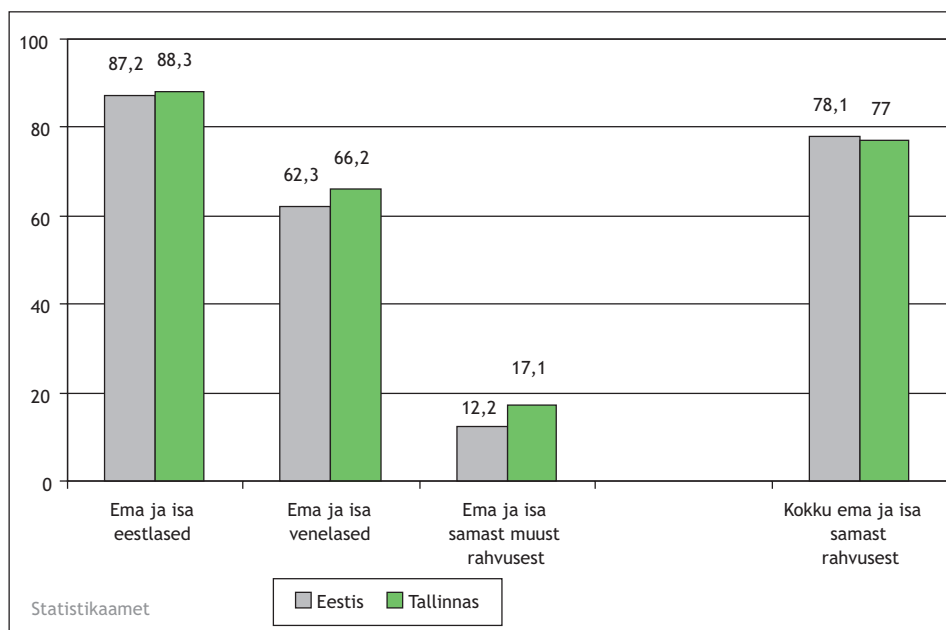
1.2.4. Vanemate rahvus

Integratsiooni seisukohast on eriti inforikas teave samast rahvusest ja eri rahvustest vanematest sündinud laste osakaalu kohta. Elussündinud lapsed vanemate rahvuse järgi on näitaja, mis mõõdab nn demograafilist integratsiooni. Eesti ja Tallinna tegelikkust selles osas kajastab tabel 1.10.

Tabel 1.10. Eesti ja Tallinna elussündinud lapsed vanemate rahvuse järgi, 2001. ja 2006. aastal

	Eesti				Tallinn			
	2001		2006		2001		2006	
	Arv	%	Arv	%	Arv	%	Arv	%
Ema eestlane, kokku	8 867	100,0	10 678	100,0	2 025	100,0	3 239	100,0
Isa samast rahvusest kui ema	7 398	83,4	9 314	87,2	1 666	82,3	2 860	88,3
Isa teisest rahvusest kui ema	392	4,4	591	5,5	139	6,9	228	7,0
Isa rahvus teadmata	1 077	12,2	773	7,2	220	10,8	151	4,7
Ema venelane, kokku	3 172	100,0	3 583	100,0	1 224	100,0	1 674	100,0
Isa samast rahvusest kui ema	1 818	57,3	2 234	62,3	710	58,0	1 108	66,2
Isa teisest rahvusest kui ema	648	20,4	826	23,1	261	21,3	398	23,8
Isa rahvus teadmata	706	22,3	523	14,6	253	20,7	168	10,0
Muust rahvusest emad, kokku	593	100,0	616	100,0	252	100,0	310	100,0
Isa samast rahvusest kui ema	76	12,8	75	12,2	36	14,3	53	17,1
Isa teisest rahvusest kui ema	415	70,0	477	77,4	180	71,4	237	76,4
Isa rahvus teadmata	102	17,2	64	10,4	36	14,3	20	6,5
Kõigist rahvustest emad	12 632	100,0	14 877	100,0	3 501	100,0	5 223	100,0
Isa samast rahvusest kui ema	9 292	73,6	11 623	78,1	2 412	68,9	4 021	77,0
Isa teisest rahvusest kui ema	1 455	11,5	1 894	12,7	580	16,6	863	16,5
Isa rahvus teadmata	1 885	14,9	1 360	9,1	509	14,5	339	6,5

Statistikaamet

Joonis 1.6. Eesti ja Tallinna elussündinud lapsed vanemate rahvuse järgi 2006. aastal

Selles tabelis vaadeldakse üksikasjalikumalt eestlastest, venelastest ja muust rahvusest emade lapsi, kes sündinud aastail 2001 ja 2006. Eesti naised saavad lapsi 82-88% juhtudest eestlasest meestega, ja harva teisest rahvusest mees- tega (4-7%). Isa rahvus jääb ametnikel teadmata 5-12% juhtudest. Venelastest emadel sünnib suurem osa lapsi samuti samast rahvusest partneriga, kuid vastav protsent on madalam (57-66%) kui eestlastest emade puhul. Segaabielust või -partnerlusest sünnib vene emadel 20-24% lastest ja 10-22% lastest pole isa rahvus teada. Muust rahvusest inimesi on Eestis ja Tallinnas arvuliselt sedavõrd vähe, et neil pole samast rahvusest partnerit lihtne leida. Seepärast on mõistev, et kõigist muudest rahvustest naised saavad lapsi mitte oma, vaid teisest rahvusest partneriga u kolmveerandi ulatuses.

Kui vaadelda aga neid 2006. aastal sündinud eestlastest, venelastest ja teistest rahvustest emade laste osakaalu, kelle isa on teisest rahvusest, ning jätta kõrvale need lapsed, kelle isa rahvus pole teada, saadakse järgmine eri rahvusest paaridest sündinud laste protsent:

Eesti, eestlasest ema	6,0	Tallinn, eestlasest ema	7,4
Eesti, venelasest ema	27,0	Tallinn, venelasest ema	26,5
Eesti, muust rahvusest ema	86,4	Tallinn, muust rahvusest ema	81,7

Tulemused näitavad, et kogu Eestis ja ka Tallinnas püsivad rahvused üksteisest lahus ja erinevatest rahvustest vanematest sündinud laste osakaal on suhteliselt

väike. Võib arvata, et need vene rahvusest emade laste isad, kes on teisest rahvusest, on samuti valdavalt kas venekeelsed ja/või mõne teise slaavi rahvuse esindajad. Tallinnas on eri rahvusest vanematest elussündinud laste osakaal keskmiselt (vt kõigist rahvustest emad, tabel 1.10) ainult õige veidi suurem kui kogu Eestis. See näitab, et mitte-eesti elanike palju suurem osakaal Tallinnas ei mõjuta oluliselt eri rahvusest vanematest sündinud laste osakaalu. 2001-2006 Tallinnas nn demograafilise integratsiooni osas nihet ei toimunud, tegu oli isegi väikese tagasiminekinguga: 2001. aastal sündis kõigist rahvustest emadel 19,4% lastest teisest rahvusest isadest, 2006. aastal aga 17,7%. 2001. aastal sündis Tallinna eesti emadel neid lapsi, kelle isa oli teisest rahvusest, 7,7%, 2006. aastal 7,4%.

1.2.5. Sünnid isa tuvastuse järgi

Abieluväliste sündide suure osatähtsuse poolest on Eesti Euroopas esirinnas. Viimastel aastatel sündis Eestis väljaspool abielu 58% lastest, samas kui Euroopas keskmiselt sünnib abieluväliselt iga kolmas laps. Abieluväliste sündide hulka kuuluvad vabaabielus vanemate lapsed, samuti vallaslapsed (nende sünniaktis puuduvad andmed isa kohta). Vabaabieludest sündinud laste arv näitab kasvutendentsi, eriti nooremate inimeste ja eriti eestlaste hulgas, kuid vallasündide on rohkem mitte-eestlaste seas,⁶⁰ vt tabel 1.11⁶¹. Vabaabielu on mitte-eestlaste seas vähem levinud ja nad eelistavad sagedamini abielluda vähemalt enne lapse sündi, samas kui eestlannad abielluvad sagedamini peale lapse sündi, kui üldse abielluvad. Mitte-eestlaste hulgas abielust sündide osatähtsus viimastel aastatel suurenes ning see toimus isata registreeritud laste osatähtsuse vähenemise tõttu.

Tabel 1.11. Sünnid Eestis isa tuvastuse järgi 2006. aastal, %

	Eestlased	Mitte-eestlased
Abielust	36	58
Vabaabielust	53	26
Isadus tuvastatud, vabaabielu märkimata	4	2
Vallasünd	7	14

Statistikaamet

1.2.6. Abordid

Sündide ja iibega seoses on põhjust käsitleda legaalseid aborte kui ärahoitud sünde, võib-olla ka kui rasestumisvastaste meetmete ebaõnnestumist. Tänapäeva naised Eestis ja Tallinnas otsustavad raseduse varasemast harvemini kat-

60 Ülde Valgma (2007) Sündimus. Rahvastik. 2005-2006. Tallinn, lk 16 ja 17.

61 Rahvastik 2005-2006 (2007). Tallinn, lk 17.

kestada - jätkuvalt väheneb legaalselt indutseeritud abortide⁶² arv (tabel 1.12). Vaatamata vähenevale abortide ja suurenevale sündide arvule arenes vaid 56% rasedustest elussünnini ning iga kolmas rasedus lõppes 2006. aastal naise soovil tehtud aboriga. Tuhande viljakusealise naise kohta tehti 2006. aastal 28 aborti, 2000. aastal 37. Langus jätkub ka abortide ja elussündide suhtarvus - saja elussünni kohta tehti 2000. aastal 98 ja 2006. aastal 63 aborti.⁶³ Abortide arv ajavahemikul 2000-2006 vähenes Eestis kolmandiku ja Tallinnas umbes poole võrra. Sellega ollakse jõudnud arenenud maade tasemele, kuid jäädakse ikkagi kaugele maha Põhjamaadest: Eestis tehakse aborte kaks korda rohkem kui Rootsis ja 3,5 korda rohkem kui Soomes.⁶⁴

Tallinna ja Eesti naiste legaalselt indutseeritud abortide vahel on see erinevus, et tallinlannadele on neid rohkem tehtud. 2006. aastal oli abortide arv Tallinna 1000 15-49aastase naise kohta 30, samas kui kogu Eesti 1000 sama vana naise kohta 28. Tallinna seisukohalt on edumeelne, et 2006. aastal tehti 100 elussünni kohta 58, kogu Eestis aga 63 aborti. 2000. aastal tehti Tallinnas 100 elussünni kohta 112 aborti, mis tähendab, aastaks 2006 vähenes abortide arv 2000. aastaga võrreldes ligi kaks korda.

Tabel 1.12. Legaalselt indutseeritud aborigid Eestis ja Tallinnas, 2000 ja 2006

	Eesti		Tallinn	
	2000	2006	2000	2006
Kõik rahvused: abortide arv	12 743	9 378	4 176	3 173
Abortide arv 1 000 15-49aastase naise kohta	37,2	27,5	38,2	30,4
Abortide arv 100 elussünni kohta	97,5	63,0	111,9	58,4
15-49aastaste naiste aastakeskmise arv	342 838	342 600	109 132	104 447
Eestlased: abortide arv	7 256	5 720	1 784	1 452
Abortide arv 1 000 15-49aastase naise kohta	32,3	24,7	30,7	25,2
Abortide arv 100 elussünni kohta	78,8	53,7	83,9	44,8
15-49aastaste naiste aastakeskmise arv	224 762	231 869	58 155	57 725,5
Mitte-eestlased: abortide arv	5 487	3 658	2 392	1 721
Abortide arv 1 000 15-49aastase naise kohta	46,5	33,0	46,9	36,8
Abortide arv 100 elussünni kohta	142,2	87,1	154,0	86,7
15-49aastaste naiste aastakeskmise arv	118 076	110 731	50 977	46 721,5

Statistikaamet

Legaalset indutseeritud e meditsiinilised aborigid.

62 Need on aborigid, mida tehakse kas naise soovil või meditsiinilisel näidustusel.

63 Ülde Valgma (2007). Op cit, lk 15.

64 100 elussünni kohta tehtud aborigide arv püsib Soomes juba 1990. aastatest alates 15-19 piires. Vt Kai Part jt. (2007). Eesti naiste tervis: seksuaal- ja reproduktiivtervis, tervisekäitumine, hoiakud ja tervishoiuteenuste kasutamine. Uurimisaruanne. Tartu Ülikooli Naistekliinik. Tartu, lk 7.

Eesti ja Tallinna omavahelised erinevused on väikesed võrreldes legaalselt indutseeritud abortide rahvuserinevustega ja tõenäoliselt sellest tulenevadki. Viimased on väga suured - mitte-eesti naised lasevad palju rohkem aborti teha kui eestlannad (tabelid 1.12 ja 1.13⁶⁵).

Tabel 1.13. Legaalselt indutseeritud aborti teinud naiste rahvus Eestis 1996., 2002. ja 2006. aastal

	1996		2002		2006	
	Arv	%	Arv	%	Arv	%
Eestlane	9 765	57,8	6 205	57,2	5 720	60,9
Venelane	6 346	37,6	4 309	39,8	3 476	37,0
Ukrainlane	283	1,7	100	0,9	57	0,6
Valgevenelane	179	1,1	69	0,6	23	0,2
Soomlane	70	0,4	36	0,3	19	0,2
Muu rahvus	232	1,4	116	1,1	97	1,0
Teadmata	12	0,1	4	0,0	2	0,0
Mitte-eestlane	7 110	42,1	4 630	42,7	3 672	39,1

TAI

Kui 2006. aastal tegid Eesti eestlannad 1000 15-49aastase naise kohta 24,7 ja Tallinna eestlannad 25,2 aborti, siis Eesti mitte-eesti naised 33,0 ja Tallinna omad 36,8. Erinevus Eesti eestlaste ja mitte-eestlaste vahel on 1,3- ja Tallinna eestlaste ning mitte-eestlaste vahel 1,5-kordne mitte-eestlaste kahjuks. Abortide arv 100 elussünni kohta on veelgi kõnekam rahvuskäitumise erinevusi alla kriipsutatav näitaja, sest selle näitaja järgi on erinevused Tallinna eesti ja mitte-eesti naiste vahel ligi kahekordsed: aborte 100 elussünni kohta vastavalt 44,8 ja 86,7. Nii eesti kui mitte-eesti naiste abortide arv ja suhtarvud on ajavahemikul 2000-2006 tublisti vähenenud, kuid rahvustevahelised disproportsioonid oluliselt vähenenud pole. Mitte-eesti naised kasutavad aborte ilmselt pereplaneerimise vahendina traditsiooniliselt, nagu nõukogude ajalgi tavaks oli.

Tabel 1.13 legaalselt indutseeritud abortide kohta annab aluse väita, et rahvustevahelised proportsioonid abortide osakaalus on välja kujunenud pikema aja vältel ning need püsivad stabiilsena. Venelaste abortide osakaal oli Eestis 1996. aastal 37,6% ja see oli samasugune (37%) ka 2006. aastal.

Miks mitte-eestlastest naised teevad nii kogu Eestis kui Tallinnas eestlannadest sagedamini aborte? Uuringu *Eesti naiste tervis* (2008)^{66, 67} ühe läbiviija Kai Pardi arvates võib ühe seletusena kõne alla tulla seksuaalhariduse puudulikkus vene koolides. Kirjanduse järgi on see üks seksuaalkäitumise mõjutajatest; lisaks veel noortele loodud nõustamisteenistused ja isiklikud/paarisuhtega seotud tegurid, arvab Kai Part.⁶⁸

65 Eesti Meditsiiniline Sünniregister 1992, 2002-2006. Raseduskatkestusandmekogu 1996, 2002-2006. TAI. Tallinn 2007, lk 29.

66 Küsitleti 2 672 naist vanuses 16-44.

67 Kadri Ibrus (2008). Naiste teadmised seksist kasvavad. Eesti Päevaleht, 9. veebruar, lk 4.

68 E-kiri Tiina Raitviirule, 14. veebruar 2008.

Tabel 1.14. Koolis seksuaalteemadel rääkimine eesti ja vene emakeelega vastajate hulgas, %

	Eestikeelsed vastajad	Venekeelsed vastajad
palju ja piisavalt	37	21
jah, kuid liiga vähe	44	43
ei, kuid oleksin soovinud	15	29
ei, ma poleks ka soovinud	3	7

Tartu Ülikooli Kliinikumi Naistekliinik

Selle küsitluse andmeil on noored saanud koolis seksuaalharidust rohkem kui vanemad naised ning sellest on kasu olnud.⁶⁹ Kehvem lugu on info saamisega rasedumisvastaste vahendite kohta enne ja pärast aborti: 57% ütles, et ei saanud infot. Arstid arvavad, et küllap anti infot ja nõustati, kuid naine ei pannud tähele. Soovimatu rasedus võib tekkida mehe soovimatuse tõttu kondoomi kasutada või ka seksuaalvahekorra kasutamisel. *Tervise* peatükis (4. pt, tabel 4.17) leiab kinnitust, et paljud mitte-eestlastest mehed on võtnud põhimõtteks mitte kunagi kondoomi kasutada.

Mitte-eestlaste osakaal Eestis tehtud nimetatud abortide arvus oli ja on jätkuvalt ebaproportsionaalselt suur. Mis on selle põhjus, kas seksuaalhariduse puudulikkus vene koolides, kinnihoidmine seksuaalkäitumise traditsioonidest vms, kuid mitte-eestlased moodustavad abortide suure arvu tõttu selgelt välja joonistunud tervisekasvatuse sihtrühma. Ilmselt on üks abortide ajendeid ka traditsioonilisem hoiak abieluelse seksuaalkäitumise suhtes: lapse sündi enne abiellumist püüavad venekeelsed elanikud vältida kas või abordiga, erinevalt eestlastest.

1.3. Abielud ja lahutused

1.3.1. Seaduslik abielu ja vabaabielu

Kaasajal ei pruugi paarina koos elavad inimesed tingimata abielus olla. Vabaabielu on muutunud üha populaarsemaks, eriti noorte inimeste hulgas. 2000. aasta rahvaloenduse järgi oli Eesti 15aastaste ja vanemate meeste ja naiste seaduslik perekonnaseis järgmine (%):⁷⁰

	Mehed	Naised
abielus	50,4	41,9
vallaline	34,3	26,7
lahutatud	10,0	13,1
lesk	3,3	16,9
teadmata	2,0	1,3

⁶⁹ Kadri Ibrus (2008). Op cit.

⁷⁰ Ülfe Valgma, Kadri Rootalu (2007). *Rahvastik 2005-2006*. Statistikaamet. Tallinn, lk 35.

Tegelik perekonnaseis oli aga 2000. aasta rahvaloenduse andmeil järgmine (%):⁷¹

	Mehed	Naised
partneriga kooselav	56,5	46,2
sh vabaabielus	21,5	21,5
partnerita elav	43,3	53,6
teadmata	0,2	0,2

2003. aastal elas Eestis uuringute põhjal 18-69aastastest abielus 47%, vabaabielus 19%, vallalised olid 19%, ülejäänud 15% olid lahutatud ja lesed.⁷²

Rahvusesti on täheldatav vabaabieliu leviku erinevus - see on sagedasem eestlaste seas. Kui 2003. aastal oli 18-69aastastest kooselavatest eestlastest abielus kaks kolmandikku ja vabaabielus üks kolmandik, siis mitte-eestlaste osas olid vastavad näitajad 87% ja 13%.⁷³ See näitab, et slaavlased hindavad traditsioonilist abieliu eestlastest kõrgemalt. Eestlased jagavad oma suure vabaabieliude arvuga Põhjamaade trendi, see hoiak kujunes välja juba aastakümnete eest. Eestlastel algab registreeritud abieliu sagedamini vabaabieliuga, paljud abielluvad pärast lapse sündi, kui üldse abiellutakse. Kaks kolmandikku eestlastest elas enne abiellumist vabaabielus. Mitte-eestlaste seas elab abieliu eel vabaabielus vaid iga teine, tavaks on abieliu enne lapse sündi.⁷⁴ Ülaltoodud tegeliku perekonnaseisu loetelust selgub, et 2000. aastal moodustasid vabaabieliud vaid 21,5% kooseludest. Ülejäänud on registreeritud abieliud (vt tabel 1.15).

Tabel 1.15. Abieliud ja lahutused Eestis ning Tallinnas rahvuse järgi, 2000. ja 2006. aastal

	Kokku		Eestlased**		Mitte-eestlased**	
	2000	2006	2000	2006	2000	2006
Eesti						
Abieliude arv	5 485	6 954	3 218	3 693	2 267	3 261
Lahutuste arv	4 230	3 811	2 324	2 230	1 906	1 581
Aastakeskmise rahvaarv	1 369 515	1 343 547	934 544	921 485	434 972	422 062
Abiellumuse üldkordaja'	4,01	5,18	3,44	4,01	5,21	7,73
Lahutumuse üldkordaja''	3,09	2,84	2,49	2,42	4,38	3,75
Mehe keskmine esmaabiellumisvanus	27,5	29,0	27,9	29,6	26,8	27,8
Naise keskmine esmaabiellumisvanus	25,0	26,5	25,6	27,5	23,9	24,8

71 Samas, lk 37.

72 Leeni Hansson, Aili Kelam (2004). Perekond ja pere. Valikud ja võimalused. Argieliu Eestis aastatel 1993-2003. TPU Kirjastus, Tallinn, lk 27.

73 Samas, lk 32.

74 Ülde Valgma, Kadri Rootalu (2007). Op cit, lk 35 ja 37.

	Kokku		Eestlased**		Mitte-eestlased**	
	2000	2006	2000	2006	2000	2006
Tallinn						
Abielude arv	1 960	2 265	994	1 017	966	1 248
Lahutuste arv	1 488	1 212	636	525	852	687
Aastakeskmine rahvaarv	400 233	396 523	217 083	217 467	183 151	179 056
Abiellumuse üldkordaja [†]	4,9	5,71	4,58	4,68	5,27	6,97
Lahutumuse üldkordaja ^{††}	3,72	3,06	2,93	2,41	4,65	3,84
Mehe keskmine esmaabiellumisvanus	27,4	29,0	28,2	30,1	26,7	28,5
Naise keskmine esmaabiellumisvanus	25,2	26,5	26,2	27,9	24,1	25,5

Statistikaamet

* Hõlmab neid abielusid, kus mehe elukoht on Tallinn.

** Rahvus määratakse mehe rahvuse järgi.

[†] Abiellumuse üldkordaja - aasta jooksul registreeritud abielude arv 1000 aastakeskmise elaniku kohta.

^{††} Lahutumuse üldkordaja - aasta jooksul registreeritud abielulahutuste arv 1000 aastakeskmise elaniku kohta.

1.3.2. Abiellumine ja abielu lahutamine

Seaduslikul abielul on jätkuvalt suur tähtsus. Tabelist 1.15. selgub, et abiellumine sageneb - abiellumuse üldkordaja on aastatel 2000-2006 kasvanud nii kogu Eestis kui Tallinnas, nii eestlaste kui mitte-eestlaste seas. Samas lahutumus ei sagene, pigem vastupidi - lahutumuse üldkordaja oli 2006. aastal väiksem kui 2000. aastal kõigil vaadeldavatel rahvastikurühmadel. Siinjuures on tähelepanuväärne, et viimaste aastate trendiks on abiellumine suvekuudel, kusjuures selle taga on tihti soov suvises looduses pidu pidada ja kutsuda kokku kahe suguvõsa esindajad. 2008. aastal registreeriti Eestis Statistikaameti esialgsel andmel 6175 abielu ja 3511 lahutust, mis on vastavalt u 850 ja 300 võrra vähem kui 2007. aastal. See näitab, et abiellumuse osas on toimunud tagasilangus.

Abiellumuse üldkordaja (abielusid 1000 elaniku kohta) on Eestis ELi 27 liikmesriigiga võrreldes üks väiksemaid, kuid on hakanud tõusma: Eestis oli see 1996. aastal 3,90, 2000. aastal 4,01 ja 2008. aastal 4,57; ELi maades 1996. aastal 5,16, 2000. aastal 5,18 ja 2007. aastal 4,87. Abiellumuse tase on kõrge sellistes katoliiklikes riikides nagu Leedu (2008. aastal 7,17) ja Poola (samal aastal 6,76). Abiellumuse tõusul on Eestis oluline roll just vene päritolu noorte abiellumisaktiivsuse suurenemisel. 2008. aastal sõlmiti Statistikaameti andmeil Eestis 6127 abielu, kusjuures meestest ainult 55,3% ja naistest 54,1% olid eestlased.

Lahutumuse üldkordaja (lahutusi 1000 elaniku kohta) on Eestis suurem kui ELi 27 liikmesriigis, kuid see on hakanud langema: Eestis 1996. aastal 4,0, 2000. aastal 3,1, 2007. aastal 2,8 ja 2008. aastal 2,61; ELi maades 1996. aastal 1,80, 2000. aastal 1,80 ja 2005. aastal 2,00.⁷⁵ Lahutumise üldkordaja oli 2008. aastal Eestist suurem sellistes maades nagu Leedu, Taani, Läti ja Tšehhi. Lahutumuse üldkordaja langes 2000-2006 nii kogu Eestis kui Tallinnas, nii eestlastel kui mitte-eestlastel.

Tallinlaste abiellumus ja lahutus on suuremad kui Eestis keskmiselt ja seda peamiselt mitte-eestlaste suurema osakaalu tõttu. Mitte-eestlased, nagu eespool märgitud, peavad eestlastest sagedamini õigeks sõlmida ametlikku abielu. 2006. aastal erines Eesti eestlaste ja mitte-eestlaste abiellumuse üldkordaja 1,9 korda, Tallinna eestlaste ja mitte-eestlaste sama näitaja 1,5 korda. Sellest tulenevalt võib hinnata eestlaste ja mitte-eestlaste abiellumust küllalt erinevaks. Lahutumuse üldkordaja rahvuserinevus on samuti märkimisväärne: kogu Eestis ületas 2006. aastal mitte-eestlaste lahutus eestlaste oma 1,5 ja Tallinnas 1,6 korda.

Abiellumise iga on alates 1990. aastatest kasvanud ja kasvas aastatel 2000-2006 edasi. Naised on esimest korda abielludes meestest u 2,5 aastat nooremad. Eesti ja Tallinna meeste ja naiste keskmine esmaabiellumisiga oluliselt ei erine (vt tabel 1.15.). Küll aga erineb eestlaste ja mitte-eestlaste esmaabiellumisiga - mitte-eesti mehed abiellusid 2006. aastal Eestis 1,9 aastat ja naised 2,7 aastat, Tallinnas vastavalt 1,6 aastat ja 2,4 aastat nooremana kui eestlased.

Järgmisest tabelist (tabel 1.16) selgub, et eestlastest meeste abielusid sõlmiti eestlaste osakaalu rahvastikus silmas pidades ebaproportsionaalselt vähe: Eestis 2000. aastal 58,7% ja 2006. aastal 53,1%, Tallinnas vastavalt 50,7% ja 39,1%. Eestlastest mehed abielluvad peamiselt eestlastest naistega.

Venelastest meeste abielusid sõlmitakse aga Eestis ja Tallinnas üha rohkem ning silmas pidades osakaalu rahvastikus ka ebaproportsionaalselt palju. Kui eestlastest meeste abielude osakaal kõigi sõlmitud abielude seas aja jooksul (2000-2006) kahanes, tehes seda Tallinnas eriti kiiresti, siis venelastest meeste abielude osakaal hoopis kasvas.⁷⁶

Venelased ja teised rahvused Eestis sõlmivad seadusliku (ametliku) abielu, käitudes traditsiooniliselt. Eesti paaridest loobuvad paljud sajandeid valitsenud ametliku abielu sõlmimise traditsioonist millegipärast väga kiiresti, ja suures linnas nagu Tallinn eriti kiiresti.

⁷⁵ Statistikaameti andmed.

⁷⁶ Kui 2003. aastal paarina koos elavatest eestlastest oli ametlikus abielus kaks kolmandikku ja vabaabielus üks kolmandik, siis mitte-eestlaste seas olid vastavad näitajad 87% ja 13%. Vt Leeni Hansson, Aili Kelam (2004). Perekond ja pere. Valikud ja võimalused. Argielu Eestis 1993-2003. TPÜ Kirjastus. Tallinn, lk 32.

Tabel 1.16. Abielude sõlmimine mehe rahvuse järgi Eestis ja Tallinnas, 2000. ja 2006. aastal

Mehe rahvus	Eesti				Tallinn ^x			
	2000		2006		2000		2006	
	Arv	%	Arv	%	Arv	%	Arv	%
Eestlane	3 218	58,7	3 693	53,1	994	50,7	885	39,1
Venelane	1 680	30,6	2 585	37,2	749	38,2	1 140	50,3
Ukrainlane	124	2,3	173	2,5	68	3,4	88	3,9
Valgevenelane	83	1,5	79	1,1	43	2,2	36	1,6
Soomlane	131	2,4	78	1,1	26	1,3	16	0,7
Juut	33	0,6	18	0,3	25	1,3	9	0,4
Tatarlane	7	0,1	15	0,2	3	0,2	5	0,2
Sakslane	26	0,5	31	0,4	7	0,4	*	*
Lätlane	13	0,2	25	0,4	3	0,2	4	0,2
Poolakas	6	0,1	14	0,2	3	0,1	5	0,2
Leedulane	12	0,2	21	0,3	4	0,2	7	0,3
Armeenlane	12	0,2	19	0,3	5	0,3	8	0,4
Muu rahvus	140	2,6	172	2,5	30	1,5	52	2,3
Teadmata	0	0,0	31	0,4	0	0,0	8	0,4
Kokku abielusid	5 485	100,0	6 954	100,0	1 960	100,0	2 265	100,0

Statistikaamet

^x Mehe elukoht Tallinn.

Vastavalt andmekaitse eeskirjadele on Tallinna osas sellised näitajad, mille väärtus on 1 või 2, asendatud tärniga (*).

Informatiivne on ka abiellumus kodakondsuse järgi 2006. aastal, %.⁷⁷

	Mehe kodakondsus	Naise kodakondsus
Eesti	73	79
Venemaa	7	6
Teised riigid	4	2
Määratlemata	16	13

2006. aastal sõlmiti 70% abieludest sama riigi kodakondsusega inimeste vahel, 30% abieludest oli mehe ja naise kodakondsus erinev.

1.3.3. Segaabielud ja sega-vabaabielud

Rahvastevahelisi abielusid peetakse oluliseks assimilatsiooni- või lõimumisprotsessi indikaatoriks. Erinevatest rahvustest inimeste abielud näitavad sotsiaalset vastasmõju ja tugevat sallivust rahvusrühmade vahel.

Eestis abielluvad enamasti rahvuskaaslased. Viimastel aastatel sõlmiti Eestis keskmiselt iga viies abielu eri rahvusest partnerite vahel, ja seda on küllalt palju. Eestlased eelistavad abielluda omavahel - vaid iga kümnes eestlane lei-

77 Ülle Valgma, Kadri Rootalu (2007). Op cit, lk 42.

dis abikaasa muu rahvuse esindaja hulgast. Eestis elavad venelased abielluvad eestlastest sagedamini teisest rahvusest partneriga - iga neljas venelanna ja iga viies vene mees abiellus teise rahvuse esindajaga. Suure tõenäosusega oli paljudel juhtudel teise rahvuse esindaja samuti venekeelne, sel juhul ei tohiks abielpaari lõimumisprobleemid olla suured. Vaid 16% ukrainlastest abiellus rahvuskaaslasega. Veelgi harvem abielluvad rahvuskaaslasega ülejäänud Eesti rahvuste esindajad.⁷⁸

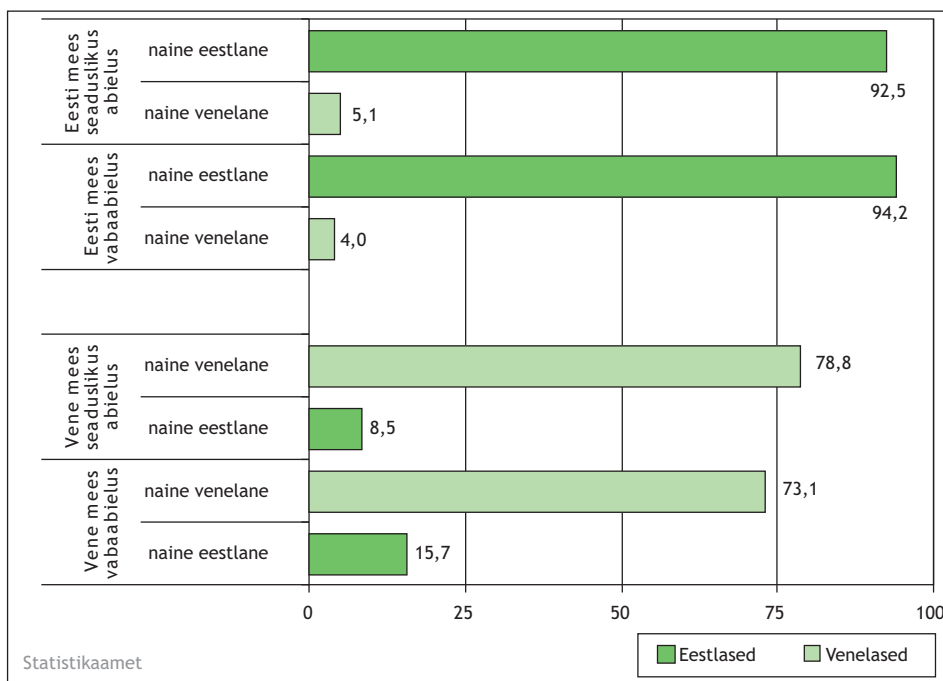
2000. aasta rahvaloenduse andmeil⁷⁹ oli Eestis:⁸⁰

seaduslikus abielus eestlasest mehe naine 92, 5% juhtudest eestlane ja 5,1% juhtudest venelane;

eestlasest vabaabielumehe naine oli 94,2% juhtudest eestlane ja 4,0% juhtudest venelane;

seaduslikus abielus venelasest mehe naine oli 78,8% juhtudest venelane ja 8,5% juhtudest eestlane;

venelasest vabaabielumehe naine oli 73,1% juhtudest venelane ja 15,7% juhtudest eestlane.

Joonis 1.7. Abielud ja vabaabielud eestlaste ning venelaste vahel 2000. aasta rahvaloenduse andmeil, %

78 Ülde Valgma, Kadri Rootalu (2007). Rahvastik 2005-2006. Statistikaamet. Tallinn, lk 41.

79 2000. aasta rahva ja eluruumide loendus. V. Statistikaamet. Tallinn, 2002, lk 162-165.

80 Tallinna kohta andmed puuduvad.

Linnades oli eestlastest meeste puhul märgata Eesti keskmisega võrreldes 1-2% vähem abielusid samast rahvusest naisega ja samavõrra rohkem teisest rahvusest naisega. Seega eestlased ei ole just suured segaabiellu astujad, elagu nad linnas või maal, ja seda pole valdavalt linnaelanikest venelasedki, ehkki viimased abielluvad teiste rahvuste esindajatega eestlastest sagedamini.

Rahvuse kõrval on abiellumise puhul tähtis või isegi tähtsam keel. Sama keelt kõnelejad või sama keelerühma esindajad abielluvad omavahel sagedamini. Nii abielluvad omavahel sagedamini venelased, ukrainlased, valgevenelased ja poolakad; samuti ka eestlased ja soomlased. Segaabiellud on sagedasemad rahvuserühma teise põlvkonna esindajate seas. Teisest rahvuse esindajaga abielluvad sagedamini kõrgema haridusega inimesed, nemad on ka üldiselt sallivamad. Viimaseil aastail on sagenenud Eesti naiste abiellumine mujale maailma või siis siia saabunud väljastpoolt Euroopat pärit mehega.

On väidetud, et rahvuskaaslaste vahel sõlmitud abielud on väiksema lahutusriskiga. Eestis kontrolliti seda väidet 2000-2007. aasta lahutusandmete abil.⁸¹ Selgus, et samast rahvusest abikaasade 2000. aastal sõlmitud abieludest oli 2007. aastaks purunenud 21% ja eri rahvusest abikaasade omad 23% juhtudest. See erinevus ei ole suur. Küll aga ilmnes, et kahe eestlase abielud on püsivamad kui kahe venelase abielud - 2000. aastal sõlmitud abieludest oli eestlaste abieludest 2007. aastaks lahutatud 18%, venelaste abieludest aga 28%. Seda seletatakse eestlaste kõrgema vanusega abiellumisel, samuti asjaoluga, et eestlased eelistavad abielluda pärast lapse sündi (nii ei jõua ebastabiilsed kooselud abielluni), venelased aga enne lapse sündi.

Sarnane analüüs tehti ka kodakondsuse järgi. Selgus, et eri kodakondsusega abielupaarid lahutavad veidi sagedamini kui sama kodakondsusega paarid. Sama kodakondsusega paaridest oli 2007. aastaks lahutanud 18%, eri kodakondsusega paaridest aga 23%.⁸²

1.4. Leibkond

Perekonna tähendus muutub ajas keerulisemaks ja muutub ka perekonnakäitumise.⁸³ Ebatraditsioonilisi kooselu vorme on rohkem, üha rohkem on üksi lapsi kasvatavaid emasid, rohkem on ka üksi elavaid inimesi. Kõik need ei mahu traditsioonilise perekonnamõiste sisse.⁸⁴ Neil ja teistelgi põhjustel kasutatakse kaasajal uuringutes valdavalt perekonna asemel leibkonna mõistet. Leibkond

81 Ülle Valgma, Kadri Rootalu (2007). Op cit, lk 46.

82 Samas.

83 Leeni Hansson, Aili Kelam (2004). Perekond ja pere. Valikud ja võimalused. Argielu Eestis 1993-2003. TPÜ Kirjastus. Tallinn, lk 25-46.

84 Perekonna all mõisteti 1998. aasta rahvaloendusel kooselavaid isikuid, kes on seotud suguluse või hõimlusega ja ühise eelarvega. 2000. aasta rahvaloendusel käsitleti perekonnana perekonnatuuma. Perekonnatuum koosneb kahest või enamast samas leibkonnas elavast isikust, kes on omavahel seotud kui abielupartnerid, vabaabielupartnerid või kui vanem ja laps. Üksikult elavad inimesed perekonda ei kuulunud. 2000. aasta rahvaloenduse perekonnaandmeid rahvuslikust küljest ei esitatud.

koosnebki enamasti perekonnast, kuid leibkonnaliikmete vahel ei tarvitse olla abielu ega ka sugulussidemeid. Statistikaameti definitsiooni järgi on leibkond ühises põhieluruumis (ühisel aadressil) elavate isikute rühm, kes kasutab ühiseid raha- ja/või toiduresse ja kelle liikmed ka ise tunnistavad, et on ühes leibkonnas. Statistikaamet kogub andmeid leibkonna kohta üsna mitme toimiva uuringuga.

Järgnevalt käsitletakse leibkonna koosseisu ühelt poolt liikmete arvu, laste olemasolu ja arvu ning leibkonna koosseisu, ja teiselt poolt leibkonna koduse keele järgi (tabelid 1.17, 1.18 ja 1.20).

1.4.1. Leibkonna suurus

Leibkonna koosseis liikmete arvu järgi on jälgitav tabeli 1.17. andmeil.

Tabel 1.17. Leibkonna koosseis Eestis ja Tallinnas liikmete arvu ning koduse keele järgi, %, 2000. ja 2006. aastal

	Eesti		Tallinn	
	2000	2006	2000	2006
Eesti leibkonnad liikmete arvu järgi	100,0	100,0	100,0	100,0
1	31,2	31,4	32,3	34,7
2	30,0	31,5	29,9	32,9
3	18,8	18,6	21,5	18,5
4 ja enam	19,9	18,5	16,4	13,9
Leibkonna keskmine suurus	2,4	2,3	2,3	2,2
Eestikeelsed leibkonnad liikmete arvu järgi	100,0	100,0	100,0	100,0
1	33,5	32,4	38,9	40,7
2	29,2	30,3	29,9	30,7
3	17,0	16,7	18,0	14,9
4 ja enam	20,4	20,6	13,2	13,8
Leibkonna keskmine suurus	2,3	2,4	2,1	2,1
Muukeelsed leibkonnad liikmete arvu järgi	100,0	100,0	100,0	100,0
1	26,4	29,6	24,1	28,5
2	31,7	33,9	29,9	35,2
3	22,9	22,4	25,8	22,2
4 ja enam	19,0	14,2	20,2	14,1
Leibkonna keskmine suurus	2,4	2,3	2,5	2,5

Statistikaamet

Eesti leibkondade ühine joon vaatamata liikmete kodusele keelele ja rahvusele on väike liikmete arv. Kogu Eesti venekeelse leibkonna keskmine suurus aastail 2000-2006 pisut kahanes (2,4 liikmelt 2,3 liikmeni), eestikeelse leibkonna keskmine suurus aga pisut kasvas (2,3 liikmelt 2,4 liikmeni), kuid need muutused on nii väikesed, et ei pruugi olla statistiliselt tõesed. Tallinnas on leibkonna

keskmise suurus veidi väiksem kui kogu Eestis, kuid vahed Tallinna eesti- ja muukeelse leibkonna suuruse vahel on märkimisväärsed: eestikeelses leibkonnas oli 2,1 liiget ja venekeelses leibkonnas 2,5 liiget. Samas mõlema võrdlusaluse leibkonnarihma suurus oli aastail 2000 ja 2006 ühesugune. Eestlased tavatsevad mitte-eestlastega võrreldes elada palju sagedamini üheliikmelistes leibkondades: 2006. aastal moodustasid sellised kõigist leibkondadest Eestis vastavalt 32,4% ja 29,6% ja Tallinnas 40,7% ja 28,5%. Suurele linnale iseloomulikult on Tallinnas peale arvukate üksi elavate inimeste ka vähe suuri (Eesti mõistes) leibkondi: 2006. aastal oli Tallinnas 4- ja enamaliikmelisi eestikeelseid leibkondi kõigist eesti leibkondadest 13,8%, venekeelseil pea sama vähe - 14,1%. Tallinna muukeelsete leibkondade keskmine suurus on eestikeelsetega võrreldes suurem 2- ja 3-liikmeliste leibkondade suurema osakaalu tõttu. Mitte-eestlased elavad eestlastega võrreldes traditsioonilisemat elu, mis väljendub mitme põlvkonna leibkondades ja leibkondades, kus lisaks perekonnatuumale on veel lisaliikmeid.

1.4.2. Lastega leibkond

Tallinnas kui Eesti suurimas linnas on mõnevõrra vähem lastega leibkondi kui Eestis keskmiselt, kusjuures lasteta leibkondade osakaal on aastail 2000-2006 Eestis ja Tallinnas kasvanud vastavalt 68,8%lt 74,0%le ja 70,5%lt 77,7%le (vt tabel 1.18.).

Tabel 1.18. Leibkonna koosseis Eestis ja Tallinnas laste arvu ning koduse keele järgi, %, 2000. ja 2006. aastal

	Eesti		Tallinn	
	2000	2006	2000	2006
Eesti leibkonnad kokku	100,0	100,0	100,0	100,0
1	19,1	16,3	21,5	15,0
2	9,3	7,6	6,7	6,3
3 ja enama lapsega	2,8	2,1
Lasteta	68,8	74,0	70,5	77,7
Eestikeelsed leibkonnad kokku	100,0	100,0	100,0	100,0
1	17,1	15,6	18,6	13,1
2	10,2	8,9	6,3	8,1
3 ja enama lapsega	3,5	2,8
Lasteta	69,1	72,7	73,7	77,4
Muukeelsed leibkonnad kokku	100,0	100,0	100,0	100,0
1	23,2	17,8	25,0	16,9
2	7,3	4,9	7,2	...
3 ja enama lapsega	1,3
Lasteta	68,1	76,7	66,6	77,9

Statistikaamet

Eriti kiiresti on nii kogu Eestis kui eriti Tallinnas kasvanud muukeelsete lasteta leibkondade⁸⁵ osakaal. Kui Tallinna eestikeelsete lasteta leibkondade osakaal kasvas ligi nelja protsendi võrra (73,7%lt 77,4%le), siis muukeelsete leibkondade osakaal kasvas üheteistkümne protsendi võrra (66,6%lt 77,9%le). See on väga suur muutus ja eristab eesti- ja venekeelseid Tallinna leibkondi. Nii kogu Eestis kui Tallinnas domineerivad 1- ja 2-lapselised leibkonnad, kusjuures 1-lapselisi on oluliselt rohkem kui 2-lapselisi. Eriti vähe on 2- ja 3-lapselisi leibkondi muukeelsetes leibkondades. 3- ja enamlapselisi leibkondi on ka Eestis keskmiselt vähe, kuid Tallinnas nii vähe, et ei saa isegi arvestatavat osakaalu protsenti kirja.

Tallinna tuleviku seisukohast pakub võrdlushuvi lastega/lasteta leibkondade osakaal, laste arv leibkondades jms Tallinna linnaositi. Olukorrast saab pildi 2000. aasta rahvaloenduse andmete abil, kuid siis toimus arvestus perekondade, mitte leibkondade järgi, mistõttu üksi elavad inimesed jäid perekonnaarvestusest välja. Tabelis 1.19 näeb lastega perekondade arvu ja laste arvu nii kogu Tallinnas kui Tallinna linnaosades.

Tabel 1.19. Alla 18aastaste lastega perekondi ja alla 18aastasi lapsi 1000 perekonna kohta Tallinna linnaosades 2000. aasta rahvaloenduse andmeil

	Lastega perekondi	Alla 18aastasi lapsi
Tallinn	470	1 389
Haabersti linnaosa	442	1 363
Kesklinna linnaosa	445	1 397
Kristiine linnaosa	449	1 418
Lasnamäe linnaosa	522	1 359
Mustamäe linnaosa	410	1 377
Nõmme linnaosa	476	1 522
Pirita linnaosa	476	1 539
Põhja-Tallinna linnaosa	481	1 357

Statistikaamet

Tabelist selgub, et lastega perekondi 1000 perekonna kohta oli Tallinna keskmise (470) lähedaselt Nõmme ja Pirita linnaosades, alla keskmise Haaberstis, Kesklinnas, Kristiines ja eriti Mustamäel, ning üle keskmise mitte-eestlastest rahvastiku ülekaaluga Lasnamäel ja Põhja-Tallinnas. Alla 18aastasi lapsi 1000 perekonna kohta oli aga Tallinna keskmisel tasemel Kesklinnas ja Mustamäel, keskmisest vähem Haaberstis, Lasnamäel ja Põhja-Tallinnas, ning üle keskmise Kristiine, aga eriti Nõmme ja Pirita linnaosades.

85 Lasteta leibkondade suur hulk tuleneb tõsiasiast, et nende hulka loetakse ka kõik need leibkonnad, kus lapsed on juba täisealiseks saanud, kuid elavad võib-olla koos vanematega, samuti leibkonnad, kust lapsed on juba lahkunud.

2008. aasta suvel Tallinnas tehtud avalike teenuste uuringu⁸⁶ andmed annavad infot ka laste kohta. Kuigi linnaosade võrdlemine saadud andmete põhjal on mõne linnaosa küsitletavate väikese arvu tõttu vaieldav, on tulemused enamasti loogilised (vt tabel 1.20)⁸⁷.

Tabel 1.20. Alla 18aastaste lastega leibkonnad Tallinna linnaosades 2008. aastal

	Alla 18aastaste lastega leibkondade osakaal, %	Keskmine alla 18aastaste kodus elavate laste arv, arvestades kõiki leibkondi	Keskmine alla 18aastaste kodus elavate laste arv, arvestades ainult lastega leibkondi
Haabersti	43 (N 94)	0,66 (N 94)	1,53 (N 40)
Kesklinn	27 (N 115)	0,41 (N 115)	1,51 (N 32)
Kristiine	38 (N 77)	0,56 (N 77)	1,47 (N 30)
Lasnamäe	31 (N 285)	0,43 (N 285)	1,41 (N 87)
Mustamäe	31 (N 172)	0,43 (N 172)	1,37 (N 54)
Nõmme	43 (N 91)	0,58 (N 91)	1,37 (N 39)
Pirita	35 (N 25)	0,60 (N 25)	1,70 (N 9)
Põhja-Tallinn	28 (N 141)	0,43 (N 141)	1,51 (N 40)
KOKKU	33 (N 1000)	0,48 (N 1000)	1,45 (N 330)

Turu-uuringute AS andmete põhjal.
N näitab küsitletud inimeste arvu.

Peale rahvuse mõjutab laste arvu perekonnas ka linnaosa seisund (vananenud, uuenev) ja arengufaas (tõusev, langev, taastõusev). Vastavalt neile teguritele kolivad noored inimesed linnaossa sisse koos lastega või saavad seal lapsi, või kolivad noored sealt ära ja varem õitsvast linnaosast võib kiiresti saada üksi elavate, lastetute inimestega vananev ja langusfaasi sattunud linnaosa. Lapsi on leibkondades rohkem Pirital, Nõmmel ja Haaberstis ning vähem Kesklinnas. Suure mitte-eesti elanikkonna osakaaluga linnaosades Lasnamäel ja Põhja-Tallinnas on lapsi keskmisest vähem.

1.4.3. Leibkonna koosseis

Järgnev, tabelis 1.21 toodud leibkonna koosseis näitab leibkonna liikmete kolme tüüpi bipolaarset suhet: 1) töötajad/selle eest sissetuleku saajad ja ülalpeetavad (pensionärid jt), 2) paarina ja üksi elavad inimesed, 3) alaealiste lastega või ilma lasteta elavad inimesed.

86 Elanike rahulolu Tallinna linna avalike teenustega 2008. Aruande koostaja Vaike Vööbus. Turu-uuringute AS. Tallinna Linnakantselei tellimusel. Tallinn, august 2008.

87 Tabeli 1.20 koostas Anu Rentel.

Tabel 1.21. Leibkonna koosseis Eestis ja Tallinnas leibkonna tüübi ning koduse keele järgi, %, 2000. ja 2006. aastal

	Eesti		Tallinn	
	2000	2006	2000	2006
Eesti leibkonnad kokku	100,0	100,0	100,0	100,0
Üksik tööealine	14,9	14,5	15,8	18,2
Üksik pensionär	16,3	16,9	16,4	16,4
Tööealiste paar (vähemalt üks tööealine)	11,0	13,0	9,5	14,2
Pensionäride paar	8,3	8,6	7,8	7,6
Üksikvanem	4,9	3,5	5,3	...
Lastega paar	16,3	12,9	14,8	12,6
Muu	28,2	30,5	30,3	27,1
Eestikeelsed leibkonnad kokku	100,0	100,0	100,0	100,0
Üksik tööealine	15,6	14,7	20,1	21,3
Üksik pensionär	17,9	17,7	18,7	19,5
Tööealiste paar (vähemalt üks tööealine)	11,0	12,4	8,9	13,6
Pensionäride paar	7,9	8,7	7,9	7,5
Üksikvanem	5,2	3,4	6,0	...
Lastega paar	16,6	13,4	13,9	12,9
Muu	25,9	29,7	24,5	21,2
Muukeelsed leibkonnad kokku	100,0	100,0	100,0	100,0
Üksik tööealine	13,4	14,2	10,5	15,1
Üksik pensionär	13,0	15,4	13,6	13,3
Tööealiste paar (vähemalt üks tööealine)	11,2	14,4	10,2	15,0
Pensionäride paar	9,2	8,4	7,8	7,7
Üksikvanem	4,4	3,6
Lastega paar	15,5	11,9	15,9	12,3
Muu	33,3	32,0	37,5	33,1

Statistikaamet

Üksi elavaid tööealise leibkondi on Tallinnas kui suures linnas rohkem ja kogu Eestis vähem, eestikeelsete seas palju rohkem kui muukeelsete hulgas. Üksikuid pensionäre on Tallinna eestikeelsete leibkondade seas keskmisest rohkem. Tööealiste paaride osakaal on ajas kasvanud ja pensionärist paaride osakaal ajas vähenenud, ning viimast leibkonna tüüpi on kogu Eestis rohkem ja Tallinnas vähem. Lastega paaride osakaal ajas väheneb nii Eestis kui Tallinnas, nii eestiki kui muukeelsete leibkondade seas. Üksikvanemaga leibkondi tundub teiste seas vähe olevat. Kõige rohkem on leibkondi, mis mahuvad muu tüübi alla, ning seda eriti venekeelsete leibkondade seas. Siia kuuluvad kõigepealt mitme täiskasvanud põlvkonna leibkonnad, sh ka õppivate täisealiste lastega pered, kuid samuti pered, kus on lisaks tuumale veel mõni liige (nt vanavanem); lisaks sellele veel mitmesugused ebatüüpilised pered.

1.5. Rahvastiku vanuskoosseis

Rahvastiku vanuskoosseis väljendab kõige üldisemalt rahvastikku kujundavate protsesside koondmõju. Viieteistkümne aasta arengu tulemusena kerkib esile kaks põhitrendi, mis järgmistel kümnenditel avaldavad olulist mõju Eesti arengule. Kõigepealt on eespool kirjeldatud sündimuse langustrend märgatavalt muutnud nooremaealise rahvastiku arvu. Teise peamise trendina kujundab Eesti tulevikku rohkem kui poolteist sajandit tagasi alanud vananemisprotsess. Viimane on jõudnud faasi, kus rohkem kui kaks korda suurenenud eluea tagajärg on arvukas vanurite põlvkond.⁸⁸

1.5.1. Vanusrühmad võrdluses

ELi 27 liikmesriigiga võrreldes on 2007. aastal Eesti laste (0-14aastaste) osakaal 14,9% rahvastikust, see on u 1% väiksem kui ELis (15,8%), 15-24aastasi (laulva revolutsiooni lapsed) on Eestis 15,4%, kusjuures neid on u 3% rohkem kui ELi samaealisi (12,6%), 25-49- ja 50-64aastasi on Eestis vähem kui ELis, kuid 65aastasi ja vanemaid on enam-vähem samapalju kui ELis (vastavalt 17,1% ja 16,9%).⁸⁹ Kui aga oletada, et Eesti rahvastiku keskmine eluiga oleks sama pikk kui enamikus ELi liikmesriikides, ületaks Eesti 65aastaste ja vanemate inimeste osakaal ELi keskmist.

Meeste, eriti mitte-eesti meeste pikaajalise kõrgema suremustaseme tulemuks on naiste ebaproportsionaalselt suur osatähtsus vanemates põlvkondades. Sugudevaheline ebaproportsionaalsus, mille põhjustajaks on tööealiste meeste suurem suremus ja sellest tulenev lühem eluiga, mis väljendub just vanemaeliste väiksemas hulgas, on kujunemas Eesti ühiskonna sidususe üheks põhiküsimuseks. Viimane moodustab eraldi võetuna nii demograafilise kui terviseprobleemi, kuid veel üldisemalt - Eesti inimarenguprobleemi.

Kogu Eesti rahvastiku vanuskoosseisu rahvuserinevused sarnanevad üldjoontes Tallinna rahvastiku vanuskoosseisu rahvuserinevustega, mille kõige määravam iseärasus on eestlaste suur ülekaal 0-19aastaste seas: Eesti eestlastel moodustas see vanusrühm 01.01.2007 24,3% ja Tallinna eestlastel 22,1%, Eesti mitte-eestlastel 18,6% ja Tallinna mitte-eestlastel 17,8%. 20-29aastaste osakaal ei erine elukoha järgi ega rahvusesti kuigipalju. 30-64aastaste vanusrühmas on väikesed erinevused elukohati - Tallinnas on see vanusrühm veidi suurem kui kogu Eestis, kuid rahvuse järgi on erinevused märkimisväärsed: kogu Eestis on selles eas mitte-eestlasi 48,8%, so ligi 5% rohkem kui eestlasi, Tallinna on selliseid mitte-eestlasi ligi 4% rohkem. Ka 65aastaste ja vanemate vanusrühmas on elukohati

⁸⁸ Luule Sakkeus (2007). Rahvastiku areng sidusrühmade kaudu. Sotsiaaltrendid 4. Statistikaamet. Tallinn.

⁸⁹ Võrdlus on tehtud Statistikaameti andmete põhjal.

erinevused väga väikesed, kuid rahvusesti tendentsinäitavad - mitte-eestlaste seas on vanade inimeste osakaal mõnevõrra suurem. Arvestades eestlaste pikeemat eluiga, võiks eeldada vastupidist. Oletatavasti on see seotud mitte-eestlaste immigratsioonilainetega.

Vaadeldes Tallinna rahvaarvu vanuskoosseisu väga üldiselt aastail 2000 ja 2007 eesti ning mitte-eesti rahvastiku hulga ja osakaalu järgi, selguvad järgmised tõsiasjad (tabel 1.22).

Tabel 1.22. Tallinna rahvastiku rahvus- ning vanuskoosseis seisuga 1. jaanuar 2000 ja 2007

	2000		2007		2000 - 2007 muutus, %
	Arv	%	Arv	%	
Kõik kokku	400 781	100,0	396 852	100,0	99,0
0-14	62 270	15,5	54 645	13,8	87,8
15-19	30 161	7,5	25 630	6,4	85,0
20-29	66 143	16,5	61 666	15,5	93,2
30-64	186 064	46,5	188 092	47,4	101,1
65+	56 143	14,0	66 819	16,9	119,0
Eestlased	217 248	100,0	217 938	100,0	100,3
0-14	36 327	16,7	33 816	15,5	93,1
15-19	16 006	7,4	14 472	6,6	90,4
20-29	41 030	18,9	34 073	15,6	83,0
30-64	92 332	42,5	99 629	45,8	107,9
65+	31 553	14,5	35 948	16,5	113,9
Mitte-eestlased	183 533	100,0	178 914	100,0	97,5
0-14	25 943	14,1	20 829	11,6	80,3
15-19	14 155	7,7	11 158	6,2	78,8
20-29	25 113	13,7	27 593	15,4	109,9
30-64	93 732	51,1	88 463	49,5	94,4
65+	24 590	13,4	30 871	17,3	125,5

Statistikaamet

- Nooremate vanusrühmade (0-14- ja 15-19aastaste) osakaal rahvastikus on vähenenud, eriti palju on see vähenenud mitte-eestlastel. 2007. aastal oli võrreldes 2000. aastaga 0-14aastasi eestlasi u 7% ja 15-19aastasi 10% vähem, samade vanusrühmade mitte-eestlasi oli vähem vastavalt 20% ja 21%;
- 20-29aastaste ja 30-64aastaste vanusrühmades toimuvad liikumised olid rahvusesti vastupidised: eestlastest rahvastiku ja kogurahvastiku seas 20-29aastaste vanusrühm aastail 2000-2007 kahanes, kuid mitte-eestlastest rahvastiku hulgas kasvas; 30-64aastaste vanusrühm kogurahvastikus ja eestlaste hulgas kasvas, mitte-eestlaste hulgas aga kahanes;
- 65aastaste ja vanemate vanusrühm kasvas nii eestlaste kui ka mitte-eestlaste hulgas (viimaste seas kasvas see aastail 2000-2007 125,5%);

- tööealiste inimeste (15-64aastaste) osakaal rahvastikust oli 2000. ja 2007. aastal suhteliselt kõrge, sest laste osakaal oli väike ja ka vanade osakaal pole veel väga suur (inimeste lühikese eluea tõttu). Eestlastest tööealiste osakaal rahvastikust oli väiksem kui mitte-eestlastel (eestlastel 68,8% ja 68,0% ja mitte-eestlastel 72,5% ja 71,1%) ja 2000-2007 kahanes pisut.

Eesti eestlaste ja mitte-eestlaste vanusstruktuuri erinevused ilmnevad järgmises ülevaatlikus võrdluses (2007. aasta 1. jaanuari andmete järgi):

	Eestlased	Mitte-eestlased
0-14	16,1	12,1
15-19	8,2	6,5
20-29	15,0	14,9
30-39	14,2	12,6
40-64	29,7	36,2
65+	16,8	17,6
Kokku	100,0	100,0

Mitte-eesti rahvastiku seas on rahvastikurühmad ebahütlase suurusega ja nende kasv/kahanemine toimub võrreldes eestlaste vastavate rühmadega vastupidises suunas. See on seotud omaaegsete migratsioonilainetega ja hilinevate ja/või ebastabiilsete demograafiliste protsessidega. Mitte-eestlaste seas oli tööealiste osakaal suhteliselt suur, sest laste vanusrühmad on vähearvukad ja vanade meeste suure suremuse tõttu on ka vanade vanusrühm väike. Tõsi, viimane saab vanemate naiste suure arvukusega rühmade pealekasvamise tõttu kiiresti täiendust.

Eesti ja Tallinna rahvastiku rahvuskoosseisu üldistatult kolmeks, so lasteks (0-14), tööealisteks (15-64) ja vanadeks (65aastased ja vanemad) jaotatuna näitab tabel 1.23.

Tabel 1.23. Eesti ja Tallinna eestlaste ja mitte-eestlaste vanuskoosseis (0-14-, 15-64- ja 65+ aastased) seisuga 1. jaanuar 2007, %

	Eestlased			Mitte-eestlased		
	Mehed	Naised	Kokku	Mehed	Naised	Kokku
Eesti						
0-14	17,8	14,7	16,1	14,0	10,6	12,1
15-64	70,0	64,5	67,0	73,6	67,6	70,3
65+	12,2	20,8	16,8	12,5	21,9	17,6
Tallinn						
0-14	17,7	13,7	15,5	13,4	10,1	11,7
15-64	70,3	66,0	67,8	73,9	68,9	71,0
65+	12,0	20,3	16,6	12,8	21,0	17,3

Statistikaameti andmete põhjal.

Selgub, et:

- eestlaste ja mitte-eestlaste erinevused kolmese vanusjaotuse (lapsed, tööealised, vanad) osas on suhteliselt suured, kuid Eesti ja Tallinna eestlaste ning Eesti ja Tallinna mitte-eestlaste vahel väga väikesed;
- eestlastel on lapsi (0-14) rohkem ja mitte-eestlastel vähem. 0-14aastaste seas on poiste osakaal märgatavalt suurem ja tüdrukute omast, sest poisse on laste seas tavaliselt ikka arvuliselt rohkem. Silmapaistvalt väike on mitte-eesti tüdrukute vanusrühm;
- eestlastel on tööealisi inimesi (15-64) vähem ja mitte-eestlastel rohkem. Suhteliselt palju on tööealisi meeste, eriti mitte-eesti meeste seas. See tuleb asjaolust, et meeste, eriti mitte-eesti meeste eluiga on lühike ja vanade rühma paljud tööealised ei jõuagi;
- eestlastel on käesoleval ajal vanu inimesi (65 ja vanemad) pisut vähem kui mitte-eestlastel. Selles vanusrühmas on nii eestlastel kui mitte-eestlastel naisi palju rohkem kui mehi;
- Tallinnas on lapsi (0-14) vähem kui Eestis keskmiselt nii eestlastel kui mitte-eestlastel;
- Tallinnas on vanu inimesi (65aastased ja vanemad) veidi vähem kui Eestis keskmiselt ja seda nii eestlastel kui mitte-eestlastel;
- Tallinnas on tööealisi (15-64) veidi rohkem kui Eestis keskmiselt nii eestlastel kui mitte-eestlastel.

Täpsustamist vajab Eesti ja Tallinna nooremate vanusrühmade koosseis. Üldiselt valitseb kujutus, et Tallinnas on noori tänu sisseännule teistest Eesti piirkondadest rohkem kui Eestis keskmiselt. On ju Tallinn kogu Eesti jaoks mitte ainult kõrgharidus-, vaid ka üldhariduskeskus, selsse Eesti suurimasse tõmbekeskusse rännatakse elamis- ja töökohaotsingul.⁹⁰ Rahvastiku vanuskoosseis kinnitab seda vaid osaliselt (vt tabel 1.24). Võimalik, et noorte osakaal on Tallinnas tegelikult suurem kui seda näitab rahvastikustatistika, sest mujalt pealinna õppima tulnud lapsed ja noored ei kajastu Tallinna elanikkonnas, kuna ei ole Tallinna elanikeks registreeritud.

90 Tallinna arengukava 2009-2027. Tallinna Linnavolikogu 19. juuni 2008 otsuse nr 129 lisa rahvastiku arengut kirjeldavas osas võib lugeda: Noorte sisseänne on suurendanud nooremate vanuserühmade osakaalu linna rahvastikus ning loonud soodsa pinnase sündimuse kasvaks ja iibetrendi pöördumiseks positiivses suunas. Seda trendi on hakanud murendama tööikka jõudvate noorte arvu järsk vähenemine, mis tuleneb 1990ndate aastate madalast sündimusest, ja Tallinna valglinnastumine. ... Kuigi praegu on Tallinnas kõige arvukamad nooremad tööealised vanuserühmad.

Tabel 1.24. Eesti ja Tallinna laste ning noorte vanuskoosseis rahvuste järgi seisuga 1. jaanuar 2007, %

	Eesti		Tallinn	
	Eestlased	Mitte-eestlased	Eestlased	Mitte-eestlased
0-14	16,1	12,1	15,5	11,7
15-19	8,2	6,5	6,6	6,2
20-29	15,0	15,0	15,6	15,4

Statistikaamet

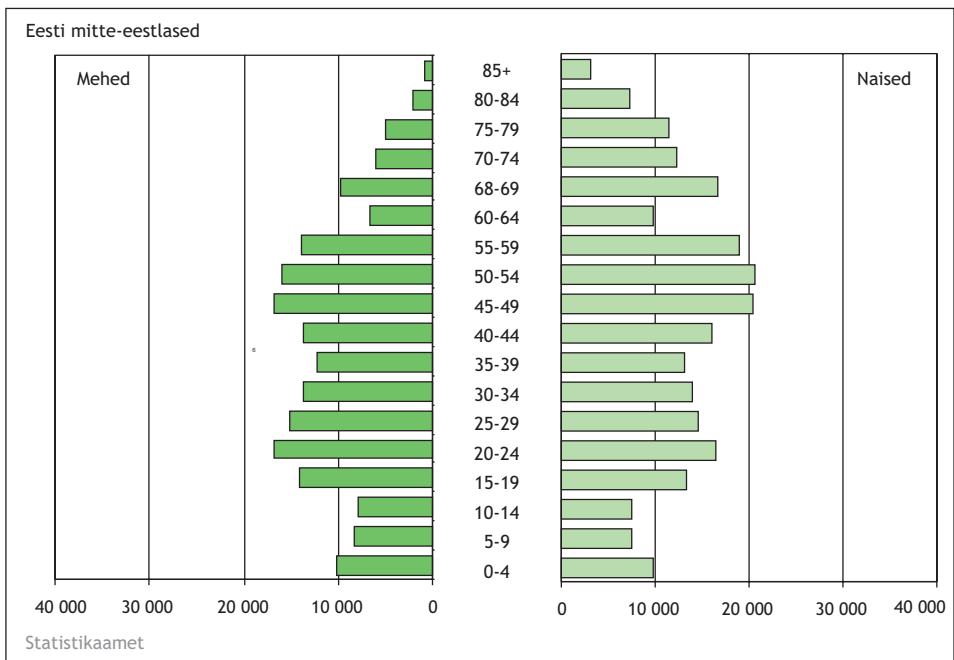
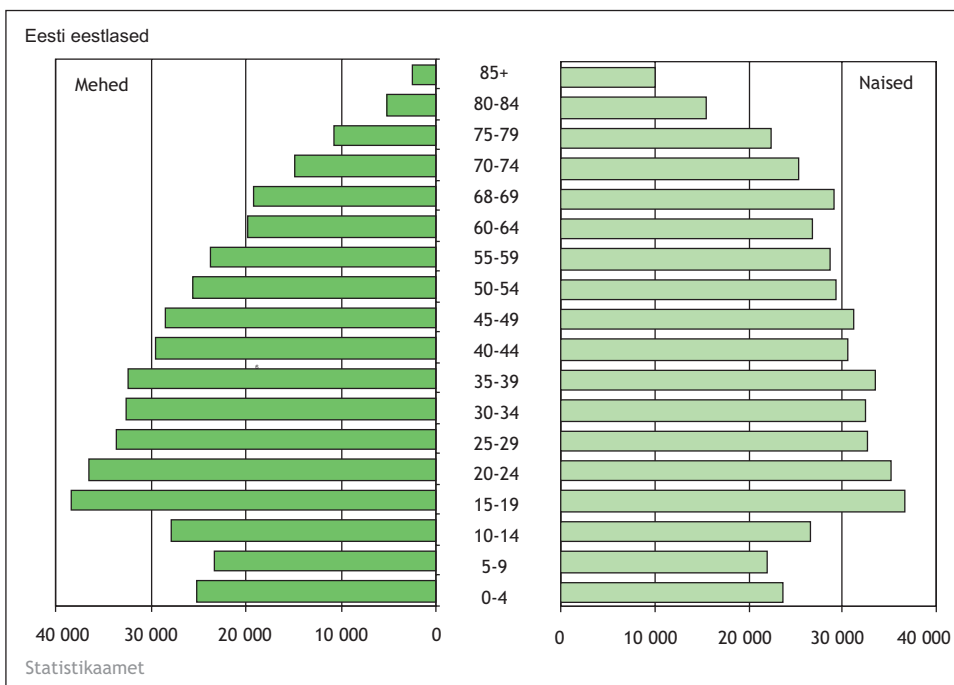
Eespool juba selgus, et Tallinnas on lapsi (0-14) vähem kui Eestis keskmiselt. Kuid vähem on ka 15-19aastasi, ning see seaduspärasus kehtib nii eestlaste kui mitte-eestlaste osas. Nooremaid tööealisi (20-29) on tõepoolest veidi rohkem, kui kogu Eestis, kuid ainult õige veidi. Tuleb järeltada, et nooremate vanusrühmade osas pole Tallinna olukord juba praegu parem Eesti omast, ning laste vähesuse tõttu võib see muutuda lähiajal halvemaks. 0-14- ja 15-19aastaste osas jääb Tallinn Eestile alla, sest a) suures linnas on ikka vähem lapsi kui mujal, eriti maal, ja b) Tallinna tullakse tööd tegema ja raha teenima, laste jaoks ei jää aega, c) linna tulevad ükski elavad inimesed ja need, kel pole lapsi või neid on vähe, d) Tallinna õppima või tööle tulevad noored asuvad elama Tallinna tagamaale, ja e) peamiselt noored inimesed on need, kes Eestist ja Tallinnast kas välismaale tööle või õppima ning mujale Eestisse rändavad. Kõik need oletused nõuavad aga uurimislükku tõestust. Laste ja noorte osakaal Eestis, eriti aga Tallinnas jääb ootama järgmist rahvaloendust, mis annab selle kohta usaldusväärsemat teavet.

Kokkuvõtteks võib öelda, et mitte-eestlaste arvukus kahaneb ning see ilmneb just nooremates vanusrühmades: mitte-eestlaste osakaal Eestis oli 2007. aastal 31%, kuid 0-14aastaste seas 26% ja 15-19aastaste seas 27%; Tallinnas, kus mitte-eestlasi oli keskmiselt 45%, oli 0-14aastasi 38%. Mitte-eestlaste osakaalu vähenemine mõjutab nii nende endi kui ka eestlaste eneseteadvust ja muudab jõuvahekordi riigis. Puudulik rahvustevaheline lõimumine ja mitte kõige paremad etnilised suhted mõjutavad demograafilisi protsesse negatiivselt. Kõige halvemini mõjuvad need lõimumise suhtes tõrjuva hoiaku võtnud mitte-eestlastele endile.

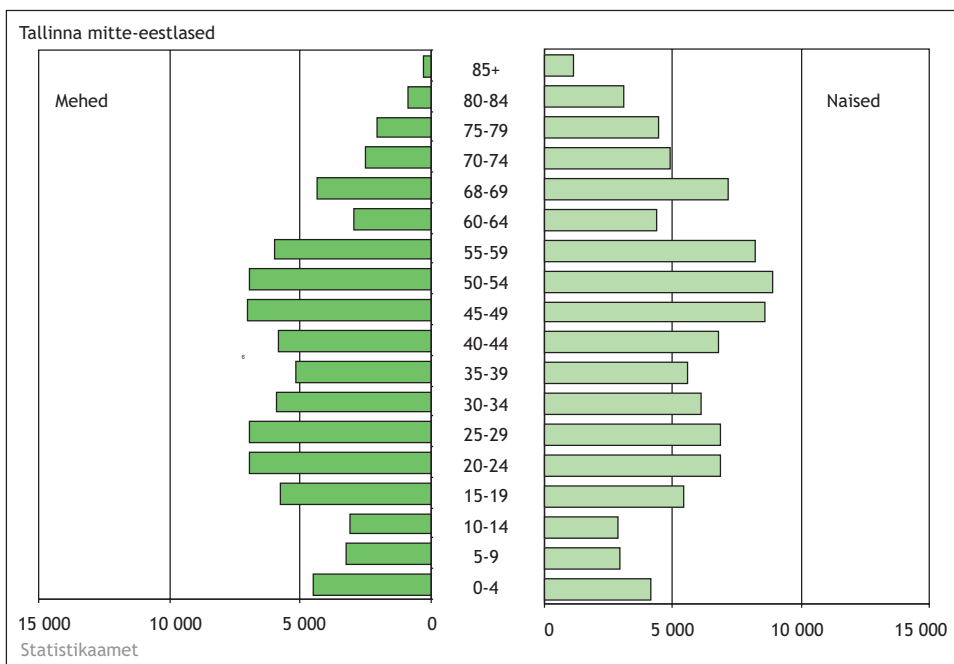
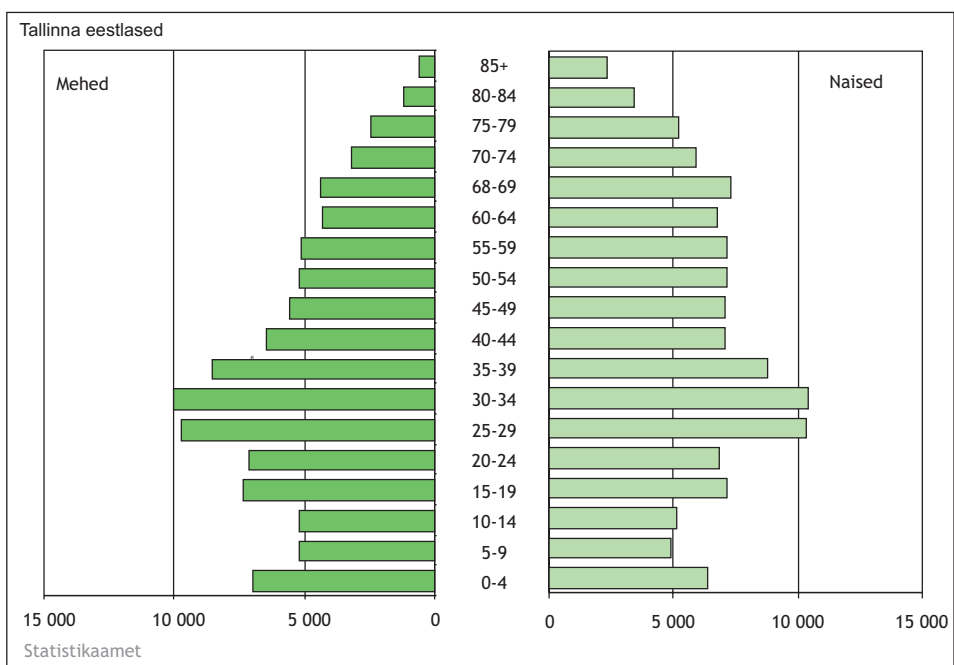
1.5.2. Rahvastikupüramiidid

Rahvastikupüramiidid võimaldavad anda visuaalselt üldistava ja hästivõrreldava ülevaate Eesti ja Tallinna eestlaste ning mitte-eestlaste vanuskoosseisust (vt joonised 1.8 ja 1.9). Ühtlasi peegeldavad need püramiidid eestlaste ja mitte-eestlaste arvu erinevust.

Joonistel 1.8 ja 1.9 püramiidide võrdlemisel torkavad kõigepealt silma sarnased jooned, nendeks on ülepaistatud parempoolne, st naiste külg ja püramiidide aluse kitsus, mis näitab noorte inimeste vähesust rahvastikus.

Joonis 1.8. Eesti eestlaste ja mitte-eestlaste vanuspüramiidid seisuga 01.01.2007

Joonis 1.9. Tallinna eestlaste ja mitte-eestlaste vanuspüramiidid seisuga 01.01.2007

Kui püramiid oleks ühtlaste pooltega, siis oleks meeste ja naiste arv vanuseastmeti enam-vähem võrdne ja püramiid proportsionaalne. Eesti ja Tallinna, eestlaste ja mitte-eestlaste püramiididel on parempoolne külg palju laiem, mis tähendab, et naiste aastakäigud on palju arvukamad kui meeste omad. Tähelepanu tuleks pöörata ebaproportsionaalsele tipuosale - eakaid mehi on erakordselt vähe, eakaid naisi aga palju. Ka on üsna napid eakate aastakäigud alates 80. eluaastast. Põhjuseks suur suremus ja lühike eluiga.

Eesti meeste pikaajalise kõrgema suremustaseme tulemuseks on ebaproportsionaalselt suur naiste osatähtsus vanemates põlvkondades ning see olukord ei paista lähema 30-40 aasta vältel muutuvat ja nii kujuneb sellest lähikümnenditel Eesti ühiskonna sidususe põhiküsimusi.⁹¹

Lasteealiste väikeste aastakäikude juures torkab silma ka midagi positiivset - viimastel aastatel on rahvastikupüramiidis veidi suurenenud 0-4aastaste osatähtsus. Püramiidide üldmulje on ikkagi ühesugune - lapsi on täiskasvanute põlvkondadega võrreldes ebaproportsionaalselt vähe.

Mitte-eestlaste püramiididest paistab silma ka teiste vanusrühmade järskude astmete ehk ebaproportsionaalsusega: meestel, veel enam naistel on välja joonistunud arvukas earühm vanusastmetel 45-54 ja naistel ka 45-59. Tõenäoliselt on see seotud kunagiste suuremate migratsioonilainetega. Ebaproportsionaalne arvukus mitte-eestlaste vanusrühmades 45-59 tähendab seda, et kohe varsti jõuavad need inimesed mittetöövõimeliste kategooriasse ja vanade inimeste osakaal mitte-eestlaste seas kasvab.

Mitte-eestlastel on arvukamalt mehi ka vanuses 20-29, Eesti eestlastel vanuses 15-24. Tallinna eestlaste püramiidi juures torkab silma arvukam meeste ja naiste vanusrühm vanuses 25-39. Eesti eestlaste püramiidis samas kohas arvukate vanusrühmade väljaastet ei ole. Tallinna nooremate tööealiste suhtelist arvukust tuleb positiivselt hinnata, mis sellest, et see väljendab ühtlasi vanusrühmade teatavat ebahütlust.

1.5.3. Demograafiline tööturusurveindeks

Demograafiline tööturusurveindeks⁹² näitab eelseisval kümnendil tööturule sisenevate noorte (5-14aastaste) ja sealt vanuse tõttu väljalangevate inimeste (55-64aastaste) suhet. Kui indeks on ühest suurem, siseneb järgmisel kümnendil tööturule rohkem inimesi, kui sealt vanaduse tõttu potentsiaalselt välja langeb.⁹³

91 Luule Sakkeus (2007). Op cit.

92 Tuleviku seisukohalt pole selge, kas demograafilist tööturusurveindeksit on ikka mõtet arvutada. Keegi ei tea, kas tulevikus on tarvis nii palju töökäsi kui meil oli rakendatud majandusliku tõusu aastail. Kui majandus muutub innovatiivsemaks ja teaduspõhisemaks, siis vajatakse vähem tööjõudu.

93 Statistikaameti definitsioon.

Eesti olukord demograafilise tööturusurveindeksi osas pole hea üheski Eesti piirkonnas ega rahvusühendas: tööturult väljalangevad vanemad vanusrühmad on suuremad kui nende asemele astuvad noorte rühmad.

Selle indeksi puhul ei ole *hea-halb* üheselt paigas. Probleemseks peetakse ka olukorda, kui tööturule sisenev põlvkond on sealt lahkuvaga võrreldes arvukas - see tekitab surve tööturul (siit ka nimetus). Riigi arengu seisukohast on indeksi ühelähedased väärtused suhteliselt positiivsed.⁹⁴

Luues mõttelise konstruktsiooni, et eestlaste ja mitte-eestlaste tööturud seisavad üksteisest täiesti eraldi,⁹⁵ on demograafiline tööturusurveindeks selline, nagu on toodud tabelis 1.25.

Tabel 1.25. Eesti ja Tallinna demograafiline tööturusurveindeks seisuga 1. jaanuar 2007

	Eestlased			Mitte-eestlased		
	Mehed	Naised	Kokku	Mehed	Naised	Kokku
Eesti	1,18	0,88	1,00	0,80	0,51	0,63
Tallinn	1,10	0,72	0,88	0,71	0,46	0,58

Statistikaameti andmete põhjal.

Selgub, et ei eestlaste ega mitte-eestlaste demograafiline tööturusurveindeks pole soodne: kümne aasta pärast on praegu arvukas 55-64aastaste vanusrühm tööturult väljunud ja väikesearvulise praeguse 5-14aastastega asendatud. Eestlastel on olukord parem kui mitte-eestlastel, ja kogu Eesti tööturu vastav indeks jääb tänu eesti meeste vanusrühmade vahetusele ikkagi suhteliselt soodsaks (1,00). Selles osas on kogu Eestis olukord parem kui Tallinnas.

Näib, et kõige parem on olukord selles osas eesti meeste tööturul, sest demograafiline tööturusurveindeks on kogu Eestis 1,18 ja Tallinnas 1,10. Selline suhteliselt soodne seis tekib asjaolust, et 5-14aastasi eesti poisse on sündinud suhteliselt palju, rohkem kui mitte-eestlastel, samas kui 55-64aastaste eesti ja mitte-eesti meeste osakaalud on suhteliselt võrdsed. Mis puutub naiste, eriti vene naiste tööturuga, siis siin teeb indeksi ebasoodsaks väike 5-14aastaste tüdrukute, veel enam aga erakordselt arvukas 55-64aastaste naiste arv. 5-14aastasi poisse on tüdrukutest 5,8% rohkem, põhjuseks ikka eakate meeste ja eakate naiste suhtarvude erinevus.

Eesti eestlastel on demograafilise tööturusurveindeksi osas olukord parem kui Eesti mitte-eestlastel (vastavalt 1,00 ja 0,63) ja Tallinna eestlastel parem kui Tallinna mitte-eestlastel (vastavalt 0,88 ja 0,58). Kõige parem on olukord selles osas eesti meeste tööturul. Siin võib öelda ka vastupidist: noortele meestele ei

94 Ene-Margit Tiidu märkus 06.04.2009

95 Suhteliselt eraldi asuvad need tööturud Eestis tööpoolest, aga kui eraldi just ning mida see majanduslikus mõttes tähendab, pole kuigivõrd uuritud.

jätku rakendust, kohti vabaneb vähem kui on juurdetulijaid. Naiste, eriti Tallinna mitte-eesti naiste tööturu perspektiiv on eriti halb, sest vanemaid naisi on palju ning noori tüdrukuid nende asendamiseks vähe, nendel on valikuvõimalusi rohkem.

Eestist noort töøjõudu tööturule juurde tulemas ei ole - need, kes väljalangejate asemele astuvad, käivad juba lasteaia ja koolis. Demograafilise tööturururveindeksi järgi otsustades jääb Tallinnas asendamata rohkem kui kolmandik mitte-eestlaste väljalangevast töøjõust (sh pool naiste ja veerand meeste omast). Eestlaste olukord on Tallinnas selles suhtes parem: asendamata jääb kümnendik väljalangevast töøjõust (sh veerand eesti naiste töøjõust).

Demograafiline tööturururve indeks näitab selgelt, et vähearvukad noorte vanusrühmad ei suuda täies mahus asendada arvukaid tööturult välja langevaid vanusrühmi. Kas leppida töøjõuturu kokkutõmbamisega või tuua uut töøjõudu väljastpoolt Eestit, selles on küsimus. Selgub, et see probleem on Tallinna jaoks teravam kui Eesti jaoks. Praegusel hetkel on antud probleem on siiski minevikku vajunud, hetkel tuleb pigem mõelda töötutele rakenduse leidmisele.

1.5.4. Ülalpeetavate määr

Otseselt rahvastiku vanuskoosseisuga on seotud ka teine näitaja - ülalpeetavate määr - mis näitab mittetööealiste (0-14aastaste ja üle 65aastaste) elanike suhet saja tööealise (15-64aastase) elaniku kohta. Selle näitaja osas (vt tabel 1.26) on erinevused eestlaste ja mitte-eestlaste vahel suured.

Tabel 1.26. Eesti ja Tallinna ülalpeetavate määr soo ja rahvuse järgi seisuga 1. jaanuar 2007, %

	Eestlased	Mitte-eestlased
Eesti	49,2	43,4
Tallinn	47,3	40,7

Statistikaameti andmete põhjal.

Ülalpeetavate määra kohaselt on erinevused eestlaste ja mitte-eestlaste vahel suuremad kui erinevused Eesti ja Tallinna vahel, kuigi Tallinnas on nii eestlaste kui mitte-eestlaste osas ülalpeetavate määr väiksem kui kogu Eestis. Mitte-eestlastel on ülalpeetavate määr Eestis 43,4 ja Tallinnas 40,7, mis on oluliselt väiksem kui eestlastel (Eestis 49,2, Tallinnas 47,3). See tuleb peamiselt mitte-eestlaste laste väikesest osakaalust. Mitte-eestlaste väike ülalpeetavate määr on küll hea, aga kui põhjust silmas pidada, siis laiemast vaatenurgast ikkagi demograafiliselt ebasoodne.

Tallinnas on nii eestlaste kui mitte-eestlaste osas ülalpeetavate määr väiksem kui kogu Eesti osas. See tuleb mitmete tegurite kokkulangemisest nagu tallinlaste mõnevõrra väiksem lastealiste (0-14) ja õige pisut väiksem vanade (65aastaste

ja vanemate inimeste) hulk, ning muidugi tööealiste suurem hulk. Tallinnas on rohkem kui Eestis keskmiselt tööealisi naisi; meeste osakaal on sama. Tallinna koondutakse ikkagi õppima ja tööd tegema, et raha teenida. Käesoleval ajal ei paista toimuvat märkimisväärset (nais)pensionäride väljavoolu Tallinnast Eesti muudesse, ökoloogiliselt sobivamatesse ja elamiseks odavamatesse piirkondadesse, nagu tihti esineb Euroopa suurlinnades. Ainult selline protsess võiks hoida ülalpeetavate määra Tallinnas madalamal. Rahvastiku vananemine on paratamatu ja kui vanade inimeste väljavoolu Tallinnast ei toimu, ülalpeetavate määr kasvab. See kasvab ka siis, kui Tallinna tööealised inimesed rändavad Eestist välja.

Mitte-eestlastel, eriti meestel, on ülalpeetavate määr oluliselt väiksem kui eestlastel ja eesti meestel. Põhjusi on kaks: mitte-eestlastel on vähem lapsi, ja aastakäigud vanuses 65 ja rohkem on mitte-eestlaste meeste suure suremuse tõttu vähearvukad. Kaudsem põhjus on, et mitte-eestlaste vanusrühmad ongi, nagu eespool märgitud, väga ebahühtlase suurusega. Eesti ja Tallinna mitte-eestlastest naiste kõige suuremad vanusrühmad on praegustel 45-59aastastel, mis tähendab, et 10-15 aasta pärast kasvab mitte-eestlastel vanade inimeste arvel ülalpeetavate määr vähemalt sama kõrgeks kui see praegu on eestlastel.

1.5.5. Viljakusealiste naiste hulk käesoleval ajal ja 15 aasta pärast

Tuleviku seisukohast pakub uut teavet viljakusealiste (15-49aastaste) naiste arvu ja osakaalu analüüs. Mida suurem on rahvastikus viljakusealiste naiste osakaal, seda lootusrikkam on kogurahvastiku või mõne tema rühma taastootmine või isegi selle kasv loomuliku iibe teel. Käesoleval ajal on sündimus küll tõusnud (vt käesoleva peatüki osa 1.2), kuid rahvastiku taastootmiseks sellest ei piisa. Sündide arv sõltub lisaks viljakusnäitajatele (summaarne sündimuskordaja) suurel määral viljakusealiste naiste hulgast ja osakaalust, kuid see trend on langev (vt tabel 1.27).

Tabel 1.27. Eesti ja Tallinna 15-49aastaste naiste arv ja osakaal (%) rahvastikust ning naised rahvuse järgi seisuga 1. jaanuar 2007

	Eesti			Tallinn		
	Arv	%		Arv	%	
		naistest	rahvastikust		naistest	rahvastikust
Rahvastik	1 342 198			396 758		
Naised	724 053			217 663		
15-49a. naised	339 609	46,9	25,3	103 816	47,7	26,2
Eestlased	920 908			217 870		
Eesti naised	491 693			119 321		
15-49a. naised	232 076	47,2	25,2	57 634	48,3	26,5
Mitte-eestlased	421 290			178 888		
Mitte-eesti naised	232 360			98 342		
15-49a. naised	107 533	46,2	25,5	46 182	47,0	25,8

Statistikaameti andmete põhjal.

Selle tabeli andmeist on näha, et käesoleval ajal on 15-49aastaste naiste osakaal rahvastikust ja kõigist naistest vaadeldavates rahvastikurühmades üsna sarnane - viljakusealisi naisi on 25-27% rahvastikust ja 46-47% naistest. Tallinnas ja eestlaste seas on sünnitusealisi naisi veidi rohkem kui kogu Eestis ja mitte-eestlaste hulgas.

Olukord 15 aasta pärast muutub olukord aga järsult: 15-49aastased naised Eestis ja Tallinnas, eestlaste ja mitte-eestlaste seas ei ole enam suhteliselt sarnases seisus. Sünnitusealiste naiste hulk 15 aasta pärast moodustub tänastest 0-14aastastest tüdrukutest ja 15-34aastastest naistest, sünnitusealiste naiste hulgast on välja langenud tänased 35-49aastased naised. Kogu Eesti vastavas eas naiste arv väheneb 15 aasta pärast 47 552 inimese (e 16%) ja Tallinna oma 17 523 inimese (e 20%) võrra (vt tabel 1.28).

Tabel 1.28. Eesti ja Tallinna oodatav 15-49aastaste naiste arv ja % rahvuste järgi 15 aasta pärast (lähteaasta = 2006)

15-49aastased naised	Eesti	Tallinn
Oodatav arv ja % 15 a pärast		
...kogu rahvastikust	292 057	86 293
...eestlastest	209 200	51 136
...mitte-eestlastest	82 857	35 157
...eestlaste %	71,6	59,3
...mitte-eestlaste %	28,4	40,7
Oodatav vähenemine		
...kogu rahvastik	47 552	17 523
...eestlased	22 876	6 498
... mitte-eestlased	24 676	11 025
Eestlaste % koguvähennemisest	48,1	37,1
Mitte-eestlaste % koguvähennemisest	51,9	62,9

Statistikaameti andmete põhjal.

15 aasta pärast aset leidvast viljakuseas naiste koguvähennemisest langeb suurem osa mitte-eestlaste arvele: Eestis moodustab see vähenemisest 51,9% ja Tallinnas 62,9%. Meeldetuletuseks olgu siinkohal ära toodud mitte-eestlaste osakaal käesoleval ajal, mis on Eestis 31% ja Tallinnas 45%.

Lühidalt kokku võttes väheneb nii eestlastest kui mitte-eestlastest sünnitusealiste naiste arv, aga eriti palju väheneb see mitte-eestlastel. Rahvastiku taastootmist loomuliku iibe teel kasvõi 0-tasemel ei toimu. Rahvaarv hakkab 15 aasta pärast kiiresti vähenema, sh väljapaistval määral mitte-eestlaste oma. Ka edaspidi ei saa sünnitusealiste naiste arv kasvada, sest viljakusealisse ikka jõuavad üha väiksemad noorte naiste põlvkonnad.

1.5.6. Eestlaste ja mitte-eestlaste osakaal vanusrühmades

Suhteliselt üllatavaid tulemusi annab eestlaste ja mitte-eestlaste vahekorra muutumise analüüs vanusrühmade järgi (vt tabel 1.29). Asjaolule, et nooremates vanusrühmades on mitte-eestlaste osakaal väiksem ning seetõttu kogu rahvastikus on ette näha mitte-eestlaste osakaalu vähenemist, on juba tähelepanu juhtinud Marju Lauristin.⁹⁶

Tabel 1.29. Rahvuskoosseisu muutumine vanusrühmade järgi Eestis ja Tallinnas 01.01.2007

	Eestlased	Mitte-eestlased	Kõik	Eestlaste %	Mitte-eestlaste %
Eesti					
0-14	148 652	51 092	199 744	74,4	25,6
15-19	75 074	27 438	102 512	73,2	26,8
20-29	137 997	62 827	200 824	68,7	31,3
30-39	130 600	53 021	183 621	71,1	28,9
40-64	273 691	152 648	426 339	64,2	35,8
65+	154 894	74 264	229 158	67,6	32,4
Kokku	920 908	421 290	1 342 198	68,6	31,4
Tallinn					
0-14	33 816	20 829	54 645	61,9	38,1
15-19	14 472	11 158	25 630	56,5	43,5
20-29	34 073	27 593	61 666	55,3	44,7
30-39	37 694	22 777	60 471	62,3	37,7
40-64	61 867	65 660	127 527	48,5	51,5
65+	35 948	30 871	66 819	53,8	46,2
Kokku	217 870	178 888	396 758	54,9	45,1

Statistikaameti andmete põhjal.

Kui jälgida, mitme protsendi võrra on mitte-eestlaste osakaal väiksem Eesti ja Tallinna keskmisest (vastavalt 31,4% ja 45,1%) alltoodud vanusrühmade järgi, saame järgmise tulemuse:

	Eesti	Tallinn
0-14	5,8	7,0
15-19	4,6	1,6
20-29	0,1	0,4
30-39	2,5	7,4

⁹⁶ Marju Lauristin rõhutas oma Riigikogule tehtud ettekandes, kus ta tutvustas Eesti inimarengu aruannet 2007, et mitte-eestlaste osakaal rahvastikus ja keeleoskuse proportsioonid Eestis on muutunud ja muutuvad ka tulevikus, ning viimane aeg on see teadmiseks võtta. Vt nt Hanneli Rudi (2008). Laialt levinud arusaamad Eesti kohta ei pea enam paika. Postimees.ee, 18.09.

See loetelu näitab, et eestlaste ja mitte-eestlaste vahekord kõigub vanusrühmade järgi tublisti, ning Tallinnas pole 0-14aastaste vanusrühm ainus, milles mitte-eestlasi on alla linna keskmise. Selles suhtes on väljapaistev ka 30-39aastaste vanusrühm. 20-29aastaste seas on mitte-eestlaste osa keskmise lähedal, see vanusrühm on suures osas eriti arvuka 40-64aastaste vanusrühma järeltulija. 40aastaste ja vanemate vanusrühmades on mitte-eestlasi tublisti üle Eesti ja Tallinna keskmise, eriti palju on neid 40-64aastaste seas.

Käesoleva tabeli ja muude taoliste andmete põhjal võib oletada, miks on nooremate vanusrühmade mitte-eestlaste osakaal hakanud langema. Nn vanemapalka makstakse kõigile lapse sünnitanud emadele (vanematele) rahvusest hoolimata, järelikult see ei ole põhjus. Põhjuseid võib olla palju ja nende seosed keerulised: nõukogudeaegse mitte-eestlaste laiaulatusliku sisserände katkemine, sündimuse vähenemine, eestistumine, ebakindlad olud, väljaränne jne.

1.6. Oodatav eluiga

1.6.1. Oodatav eluiga mitmes seoses

Eesti rahvusvahelises võrdluses

ELi 27 liikmesriigi keskmine oodatav eluiga sünnimomendil⁹⁷ (edaspidi: oodatav eluiga) oli 2004. aastal meestel 75,2 ja naistel 81,5 aastat, 2006. aastal vastavalt 75,8 ja 82,0. Kõige madalamad oodatava eluea näitajad Eestis olid 1994. aastal meestel 60,5 ja naistel 72,8 aastat, mil keskmist eluiga mõjutas erakordselt kõrge suremus (üle 22 000 surmajahu). Kõige kõrgema taseme saavutas see näitaja meestel 2006. aastal - vastavalt 67,4 (2007. aastal 67,2) ja naistel 2007. aastal - 78,8 aastat (2006. aastal 78,6 aastat).⁹⁸ Eesti on koos Läti ja Leeduga, kellel oodatav eluiga veelgi madalam, Euroopa kõige madalama oodatava elueaga riigid. Eriti suur on vahe Eesti ja Põhjamaade vahel. 2007. aastal oli oodatav eluiga Rootsis meestel 79,0 aastat ja naistel 83,4 aastat, Norras vastavalt 78,3 ja 82,9 aastat, Islandil 79,6 ja 83,4 aastat. Tõele au andes tuleb siiski öelda, et naiste keskmise oodatava eluea poolest on Eesti ees mitte ainult Lätist, Leedust, Bulgaariast ja Rumeeniast, vaid ka Ungarist ja Slovakkiaast. Oodatav eluiga sünnimomendil on näitaja, mis selgelt viitab Eesti väga halvale demograafilisele ja tervisealasele olukorrale ning on saanud Eesti inimarengu piduriks.

⁹⁷ Oodatav eluiga sünnimomendil - keskmiselt elada jäävate aastate arv elutabeli järgi, kui suremus ei muutuks 0 aasta vanuses. Keskmine oodatav eluiga on kunstlik näitaja, mis näitab, milline oleks inimese eluea pikkus, kui terve tema eluea jooksul oleks suremus niisugune, nagu vaatlusaastal. Väga suure tõenäosusega elavad vastaval aastal sündinud inimesed märksa kauem kui selle aasta kohta arvatud oodatav sünnieluiga.

⁹⁸ 2008. aasta andmed oodatava eluea kohta polnud Statistikaametil 2009. aasta augustis veel avaldatud.

Kui oodatava eluea pikkuse poolest jääb Eesti ELi 27 liikmesriigi keskmisest palju maha, siis imikusuremuselt 1000 elussünni kohta on Eesti jõudnud ELi 27 riigi keskmisele kannule (Eesti 1996. aastal 10,5, 2001. aastal 8,4 ja 2006. aastal 5,0, ELi samadel aastatel vastavalt 7,3, 5,8 ja 4,7). 2007. aastal oli Eestis vastav imikusuremuse näitaja taas 5,0.

Pikaajalised trendid

Sel sajandil on oodatav eluiga Eestis suhteliselt kiiresti kasvanud, ning kasvanud on see nii eestlastel kui mitte-eestlastel. Kuid aastail 1989-2000, st kahe rahvaloenduse vahelisel ajal kasvas eestlaste ja venelaste oodatava eluea erinevus järsult. Suhteliselt lühikesest elueast tingituna on meie rahvastikus eakaid, eriti eakaid mehi, vähe. Kindlasti osutab madal eluiga rahvatervisele kui ühele väärtusaimale demograafilisele probleemile.⁹⁹

Sel kümnendil on suremus Eestis, surmajuhtumite absoluut- ja suhtarv, vähenenud (vt eespool, tabel 1.8). Seejuures on vähenenud nii naiste kui meeste suremus. Selle tulemusena kasvas nii naiste kui meeste oodatav eluiga, olles 2006. aastal Eestis suurem kui kunagi varem - 67,4 ja 78,5 aastat. 2007. aastal meeste oodatav eluiga langes pisut, olles 67,1 aastat, kuid naiste vastav näitaja kasvas 78,7ni. Selle tulemusel naiste ja meeste oodatava eluea vahe suurenes taas (vt järgnev tabel).

Tabel 1.30. Oodatav eluiga Eestis sünnimomendil soo ja sünniaasta järgi 1965/66-2007

Sünniaasta	Kokku	Mehed	Naised	Aastad, mille võrra naised elavad meestest kauem
1965/66	70,25	65,91	73,63	7,72
1975/76	69,97	64,83	74,57	9,74
1985/86	70,40	65,47	74,85	9,38
1990	69,71	64,53	74,67	10,14
1995	67,61	61,33	74,13	12,80
2000	70,62	65,13	75,99	10,86
2005	72,82	67,27	78,14	10,87
2006	73,02	67,36	78,45	11,09
2007	73,01	67,13	78,73	11,60

Statistikaamet

99 Kalev Katus (2004). Rahvastiku heaolu. Sotsiaaltrendid 3. Statistikaamet. Tallinn, lk 18.

Kogu Eesti rahvastikule - nii maa- kui linnaelanikele, sh tallinlastele, eestlastele kui mitte-eestlastele - on iseloomulik oodatava eluea pikkuse erakordselt suur erinevus meestel ja naistel. Alates 1990. aastate algusest erines meeste ja naiste oodatav eluiga 10 aastat. 1995. aastal muutus erinevus erakordselt suureks, ulatudes ligi 13 aastani. Ka 2007. aastal polnud hea aasta - oodatava eluea sooline lõhe oli taas kasvanud ning küündis 11,6 aastani.

Meeste lühem eluiga on tingitud just noorte ja tööealiste meeste kõrgest suremusest. Oluliseks kaasnevaks probleemiks on siin meeste tööjõuturult väljalangemine arvukate alkoholist, tööõnnetustest, liiklusõnnetustest ning vägivallast põhjustatud surmade ja töövõimetuse tõttu.

Aastakümneid jäi meeste ja naiste keskmine eluiga enam-vähem muutumatuks, kuid, nagu eespool märgitud, hakkas kasvama käesoleval kümnendil. Kahe rahvaloenduse vaheajal, aastail 1989-2000 kasvas ka eestlaste ja venelaste oodatava eluea erinevus järsult - meeste puhul 0,4 aastalt 6,1 aastale ning naiste puhul 0,6 aastalt 3,5 aastale.¹⁰⁰

Ka hariduse lõikes on eluea erinevused väga suured. 2000. aasta rahvaloenduse andmete analüüs näitab, et 25aastaste kõrgharidusega meeste oodatav eluiga on samavanuste algharidusega meestega võrreldes 13,1 aastat pikem, naistel on analoogne erinevus 8,6 aastat.

Olukord Tallinnas

Tallinna eestlaste ja mitte-eestlaste elutabeleid eraldi ei arvutata, selleks on Tallinna rahvaarv juba liiga väike, väidetakse Statistikaametis. Üksikuid andmeid on avaldatud Tallinna ja Põhja-Eesti regiooni (Tallinn koos Harjumaaga), samuti Eesti eestlaste ja mitte-eestlaste kohta.

Statistikaamet on avaldanud 2004. aastal andmed Tallinna elanike oodatava eluea kohta sünnil. Need on siinkohal ära toodud koos võrdlusandmetega¹⁰¹, vt tabel 1.31.

Tabel 1.31. Oodatav eluiga sünnimomendil Tallinnas ja mõningais regionaalseis võrdlusüksustes 2004. aastal

	Eesti	Tallinn	Põhja-Eesti*	Kirde-Eesti*	Linn	Maa
Kokku	72,02	72,33	72,34	68,48	72,08	71,96
Mehed	66,25	66,42	66,68	61,93	66,07	66,79
Naised	77,78	77,86	77,76	75,32	77,79	77,77

Statistikaamet

100 Raivo Vetik (2008). Sissejuhatus: miks Eesti positsioon inimarengu pingereas ei parane. Eesti Inimarengu aruanne 2007. Eesti Koostöö Kogu. Tallinn, lk 11.

101 Rahvastik 2003-2004. (2006) Statistikaamet. Tallinn, lk 104-109.

Statistikaametis kasutatav regionaalne jaotus: Põhja-Eesti, Lääne-Eesti, Kesk-Eesti, Kirde-Eesti, Lõuna-Eesti.

Selle tabeli andmetest selgub, et 2004. aastal oli Tallinna elanike oodatav sünnieluiga vägagi sarnane Eesti keskmise, kõigi linnaelanike ja ka Põhja-Eesti regioonini (Tallinn ja Harju maakond) sünnielueale nii tervikuna kui ka meeste ja naiste osas. Tõsi, Tallinna elanikel oli loota pisut pikemat eluiga kui Eesti elanikel keskmiselt. Ka linna- ja maaelanike keskmine oodatav eluiga on suhteliselt sarnane. Seevastu Kirde-Eesti regioon, mis koosneb Ida-Viru maakonnast, erineb kõigist teistest tabelis 1.31. esitatud võrdlusüksustest, sh Tallinnast, torkab silma oma eriti lühikese, sh just lühikese meeste oodatava eluea poolest. Neile andmeile tuginedes võib teha järelduse, et ühelt poolt Tallinna ja Põhja-Eesti (Harjumaaga koos Tallinnaga) ning teiselt poolt Kirde-Eesti (Ida-Virumaa) rahvastik ei ole tervise poolest sarnased, hoolimata suurest mitte-eestlaste arvust ja osakaalust neis piirkondades. Tõenäoliselt mõjutavad Eesti mitte-eestlaste keskmisi demograafilisi- ja tervisenäitajaid regioonidest rohkem Tallinn ja Tallinn koos Harjumaaga, sest mitte-eestlaste rahvaarv on seal suurem, kuid *tasakaalust välja* viivad Eesti keskmisi näitajaid Ida-Viru mitte-eestlased.¹⁰²

2006. a oli kõige kõrgem oodatav eluiga Põhja-Eesti regiooni meestel (68,6 aastat) ja Lääne-Eesti naistel (79,0 aastat). Oodatav eluiga oli, nagu eespool just märgitud, kõige madalam Kirde-Eestis - vastavalt 63,5 ja 76,5 aastat.¹⁰³

Eesti eestlaste ja mitte-eestlaste oodatava eluea kohta sünnil on Statistikaamet teinud arvutused 2005. aasta andmeil ja tulemused on järgmised, vt tabel 1.32.¹⁰⁴

Tabel 1.32. Oodatav eluiga sünnimomendil Eestis rahvuse järgi 2005. aastal

	Kogu Eesti	Eestlased	Mitte-eestlased	Linn	Maa
Mehed	67,27	68,99	63,83	67,34	67,24
Naised	78,14	79,22	75,94	78,21	77,93

Statistikaamet

Nagu tabelist 1.32 selgub, on linna- ja maaelanikest meeste ning naiste oodatava eluea pikkus väga sarnane. Väga sarnane on ka kogu Eesti rahvastiku, linna- ja maaelanikest meeste ja naiste oodatava eluea pikkus. Sellel taustal on kerge märgata suurt erinevust eestlaste ja mitte-eestlaste oodatavas keskmises elueas.

102 Ida-Virumaa 171 748 elanikust oli 1.01.2007. aastal 137 770 (80,2%) mitte-eestlased. Seega esindab Ida-Virumaa rahvastik suurel määral just mitte-eestlasi, kuid tõepoolest just seal elavaid mitte-eestlasi. Tallinna mitte-eestlased elavad paremates tingimustes ja saavad suuremat sissetulekut, seetõttu elavad nad kauem. Tallinnas moodustasid mitte-eestlased 1.01.2007. aastal 45,1% (178 914 inimest 396 852st) rahvastikust ja Põhja-Eesti regioonis e Harjumaal 40,5% (211 411 inimest 310 736st) rahvastikust. Kuna mitte-eestlaste osakaal on Tallinnas (ja Põhja-Eesti regioonis) väga suur, on tallinlaste eluea pikkuse ja surmapõhjuste kujunemisel mitte-eestlastel väga oluline osa.

103 Gleb Denissov (2007). Suremus. Rahvastik 2005-2006. Statistikaamet. Tallinn, lk 31.

104 Rahvastik 2005-2006. (2007) Statistikaamet. Tallinn, lk 83 ja 84.

Oodatav eluiga sünnihetkel soo järgi

Eestis paistab silma sellega, et erinevate ühiskonnarühmade, nt eestlaste ja mitte-eestlaste, kõrgharidusega ja algharidusega inimeste oodatav eluiga varieerub väga suurtes piirides. Samas Eesti ja Tallinna elanike oodatava eluea keskmised näitajad on suhteliselt sarnased, Tallinnal siiski õige veidi paremad.

Erinevused oodatavas elueas on soo ja rahvuse järgi Eestis välja kujunenud juba 1950. aastail. Kuigi viimasel ajal on oodatav eluiga igas vaadeldavas rahvastikurühmas kasvanud, on ka disproporsioonid suurenenud. Luule Sakkeus kirjutab: „Eestlaste ja mitte-eestlaste keskmise eluea trend on viie aastakümne jooksul olnud erinev. Mitte-eestlaste puhul avaldub pikaajaline stagnatsioon: 2005. aasta meeste eluiga ei ole saavutanud isegi 1970. aastate taset. Mitte-eestlastest naiste keskmine eluiga on kolme aastakümne järel veidi tõusnud, kuid eestlastest naistega võrreldes on kasv vaadeldaval ajavahemikul rohkem kui kaks korda aeglasem”.¹⁰⁵

Erinevused eestlaste ja mitte-eestlaste - või pigem põlisrahvastiku ja immigranptide, nagu rõhutavad juhtivad demograafid eesotsas Kalev Katusega - oodatavas elueas on tõepoolest erakordselt suured. Kuid tuleb veelkord rõhutada, et tabelis 1.31 esitatud Eesti meeste ja naiste oodatava eluea pikkuse rahvustevahelised erinevused sünnil ei ole väga suure tõenäolisusega otseselt laiendatavad Tallinna meeste ja naiste vastavale oodatavale elueale. Mitte-eesti rahvastik on igas Eesti piirkonnas isemoodi - Tallinna elanike, sh mitte-eestlaste oodatav eluiga on pikem ja Ida-Viru elanike oma lühem.

1.6.2. Mitte-eestlaste väiksema oodatava eluea tegurid

Miks mitte-eestlaste oodatav keskmine eluiga on eestlaste omast palju lühem? Tehes katset olukorda seletada, võib välja tuua järgmised tegurite rühmad. Mitte-eestlastel ...

- ... esineb immigranptidele omane kohanematus Eesti ühiskonnaga;
- ... on füüsiline ja vaimne tervis veelgi halvemas olukorras kui Eesti rahval tervikuna. Sellele lisandub ennasthävitavam tervisekäitumine, mis väljendub suures välispõhjusega surmade osakaalus (vt osa 4.1.). Tervisekäitumine ongi peamine eluea pikkust mõjutav tegur. Selle teguriterühma peapõhjuseks on sisserändamise tulemusel tekkinud stress ja kohanematus, ning asjaolu, et uue elukohamaa ühiskonda on kaasa toodud vanad väärtused ja sellele vastav käitumine;
- ... on kalduvus liialdada alkoholiga ja tarvitada muid uimasteid;

¹⁰⁵ Luule Sakkeus (2007). Rahvastiku areng sidusrühmade kaudu. Sotsiaaltrendid 4. Statistikaamet. Tallinn.

- ... on saastatum elukeskkond, nt Kirde-Eesti linnades ja Maardus, kus keskkonnas on rohkesti põlevkivi- ja teiste maavarade kaevandamisjääke, keemiatööstuse jääke ning suurte elektrijaamade tekitatud keskkonnanreostust. Kirde-Eesti on üks Euroopa saastatumaid piirkondi, ka Tallinnas elab ja töötab (või varem töötas) suur osa mitte-eestlasi Koplis (Põhja-Tallinna linnaosas), endises tehaste- ja vabrikuterohkes tööstuspiirkonnas, transporditihedas ja saastatud keskkonnas;
- ... demograafilised protsessid kas hilinevad või on ebastabiilsed. Ida poolt sisse rännanud rahvastiku, eriti venelaste, demograafilised protsessid kulgevad teises rütmis kui eestlaste omad - nad jäävad hiljaks.¹⁰⁶ Tava-päraselt peegeldavad immigrantrahvastiku demograafilised protsessid emamaa käitumismalli. Kui eestlastel algas oodatava keskmise eluea kasv 2000. aastate algusest (naistel varem ja meestel hiljem), siis mitte-eestlased, eriti mehed, on jäänud 1990. aastatesse või veel varasemasse aega ning nende oodatava eluea pikkuse kasvu algust võiks kohe-kohe oodata, kui vaid majanduslangus ette ei jõua protsesse aeglustama;
- ... esineb muid põhjusi, mis demograafilisi protsesse mõjutavad - kohatine madalam haridustase¹⁰⁷, madalam sotsiaalne staatus, väiksem kultuuri-tarbimine, suurem kuritegevus. Rahvastikuteadlane Kalev Katus kirjutab: „Kui eesti inimene, eriti mees, põleb keskmisest eurooplasest enam kui kümme aastat varem läbi, pole mõistagi tegemist kitsalt tervishoiuküsimusega. Selline inimene jõuab elu jooksul paratamatult vähem korda saata... nii luua kui tarbida heaolu”.¹⁰⁸

1.7. Peatüki kokkuvõte

Alljärgnevas tabelis (tabel 1.33) üritatakse käesolevas peatükis käsitletud demograafilist olukorda ja selle muutumist kogu Eestis ja Tallinnas hinnata rahvusrühmade järgi ning tabeli kujul. Hinnangus minnakse väga suurele üldistusele: soodne-ebasoodne, halb-hea, ühesugune. Eestlaste demograafiline seisund näib selle tabeli järgi olevat veidi parem kui mitte-eestlastel.

106 Kalev Katus (2004), op. cit. Artiklis Luule Sakkeus (2007). Rahvastiku areng sidusrühmade kaudu. Sotsiaaltrendid 4. Statistikaamet. Tallinn, käsitletakse nt sündimuse ebasünkroonsust eestlastel ja välispäritolu rahvastikul. Luule Sakkeus jõuab ka järeldusele, et sündimuse poolest "on Ida-Viru maakonna mitte-eestlased hoopis teise koosseisuga kui näiteks Harju maakonna vastav rahvastikurühm".

107 Vanusele standarditud suremus 100 000 inimese kohta on kõrgharidusega inimestel vähenenud, kuid põhiharidusega inimestel on see oluliselt suurenenud. Madala haridustasemega liitub ka madal sissetulek. Eriti suured on suremuse erinevused nimetatud haridusrühmade nooremates vanusrühmades, kus välispõhjustega surmade osakaal on põhiharidusega rühmas suur.

108 Kalev Katus (2004). Op. cit.

Tabel 1.33. Kokkuvõte: demograafiline olukord Eestis ja Tallinnas rahvusrihmade järgi¹⁰⁹

	Eesti		Tallinn	
	Eestlased	Mitte-eestlased	Eestlased	Mitte-eestlased
Rahvaarvu kasv/kahanemine	V	V	+	-
Soolised disproportsioonid *	V	V	V	V
Sooliste disproportsioonide muutumine	+	-	+	-
Sündimus	+	-	+	-
Suremus	+	-	+	-
Loomulik iive	+	-	+	-
Loomuliku iibe muutumine **	V	V	V	V
Abortide arv	+	-	+	-
Abortide arvu muutumine ***	V	V	V	V
Abiellumus (ametlikud abielud)	-	+	-	+
Abiellumuse muutumine ****	V	V	V	V
Vabaabielud	+	-	+	-
Lahutumus	+	-	+	-
Lahutumuse muutumine *****	V	V	V	V
Easmaabiellumusea muutumine	V	V	V	V
Üheliikmelised leibkonnad	-	+	-	+
Leibkonna keskmine suurus	-	-	-	+
Suured leibkonnad	+	-	-	-
Lasteta leibkondade arvu muutumine *****	V	V	V	V
Vanuskoosseis				
0-14aastased	+	-	+	-
15-19aastased	+	-	V	V
20-29aastased	V	V	V	V
30-64aastased	+	+	-	+
65+	+	-	+	-
Demograafiline tööturusurveindeks	+	-	-	-
Ülalpeetavate määr	-	+	-	+
Rahvuskoosseisu muutumine	+	-	+	-
Oodatav eluiga sünnihetkel	+	-	+	-
Oodatav eluea muutumine	+	-	+	-

* Soolised disproportsioonid püsivad.

** Loomulik iive pisut paraneb.

*** Abortide arv väheneb.

**** Abiellutakse sagedamini.

***** Lahutumus väheneb.

***** Lasteta leibkondade arv kasvab.

109 + olukord on parem, muutused on soodsamad ; - olukord on halvem, muutused on ebasoodsamad ; V olukord on enam-vähem ühesugune, muutused on samasuunalised.

Demograafiline realiteet rahvaarvu kahanemise näol seab piirid majanduse arengule, riigi julgeolekule ja riigi iseolemise võimele.

Optimismiks pole Eesti puhul justkui põhjust - seni kuni sündimus jääb alla eesti rahvuse või riigi rahvastiku taastetaseme, ning rahvaarv pole kasvama hakanud. Kuid Eesti ala rahvastik on oma varasematel rasketel aegadel (Liivi sõda, Põhja-sõda) tugevasti rahvastikku kaotanud ning hiljem kaotused taastanud ning edasi kasvanud. Ehk ka seekord?

Kommentaar peatükile *Rahvastik*

Kas ülevaates toodud järeldustega saab nõustuda

Ene-Margit Tiit, TÜ emeriitprofessor, matemaatiline statistika

Peatüki lõppjäreldused on ülemäära pessimistlikud. Ajaloo kulgu sajandite ulatuses ennustada oleks tulutu, aga lähimatel kümnenditel Eesti riiki ja rahvust hääbumine demograafilistel põhjustel ei ohusta. Seetõttu ei nõustu ma peatüki lõpus öelduga, nagu oleks Eesti puhul „*igal juhul tegu hääbuva rahvaga*“ ja et „*Demograafiline realiteet rahvaarvu kahanemise näol seab piirid majanduse arengule, riigi julgeolekule ja riigi iseolemise võimele.*“ Eestist väiksema rahvaarvuga riike on arvestatav hulk, neist mõnedki edukad, jõukad, arenguvõimelised - kuigi neiski rahvaarv ei kasva. 1,3 miljonit ei ole kriitiliselt väike rahvaarv rahvusriigi püsimiseks, ka Euroopa Liidus on mitu veel väiksema rahvaarvuga riiki.

Sündimusandmetest Euroopas on viimased ametlikult kättesaadavad 2006. aasta andmed ja need kinnitavad, et olukord on aasta-aastalt pisut paranenud. 2006. aastal ulatus Islandis sündimus taastetasemeni (SSK 2,08), Euroopa keskmine tase 1,53 ja Eesti 1,55 moodustasid taastetasemest vastavalt 73% ja 74%.